

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

3 | 2024

30. 8. | Noc netopýrů na Josefovských loukách; josefovskelouky.cz
 31. 8. – 1. 9. | Noc netopýrů a lelkování na Mnišských loukách; birdlife.cz/mnisske-louky
 31. 8. – 1. 9. | Noc netopýrů a lelkování na Zbudovských blatech; birdlife.cz/zbudovska-blata
 6.–8. 9. | Víkend pro rodiny s dětmi; birdlife.cz/pozvanka-na-vikend-pro-rodiny-s-detmi-4
 21. 9. | Oslava 50 let Slezské ornitologické společnosti, Polanka nad Odrou; sos-cso.cz
 27.–29. 9. | Dobrovolnický pracovní tábor na Kosteliskách; birdlife.cz/akce-kosteliska
 září a říjen | Festival ptactva na mnoha místech Česka; birdlife.cz
 11.–13. 10. | Konference Jihočeského ornitologického klubu a členská schůze ČSO (v sobotu), Blatná; jok.cso.cz/konference-2024
 1.–14. 11. | První zimní sčítání v rámci Liniového sčítání druhů (LSD); birdlife.cz/lsd
 2. 11. | Podzimní brigáda na Zbudovských blatech; birdlife.cz/zbudovska-blata
 2. 11. | Podzimní brigáda na Mnišských loukách; birdlife.cz/mnisske-louky
 2. 11. | Podzimní brigáda na Kosteliskách; birdlife.cz/akce-kosteliska
 9. 11. | Podzimní brigáda na Josefovských loukách; josefovskelouky.cz

Cestujte za ptáky s ČSO

Maďarsko, NP Hortobágy | 3.–6. 10. | autobusem

Taiwan | leden 2025 | letecky

Východní Indie | 22. 3. – 8. 4. 2025 | letecky

Španělsko, Extremadura | duben 2025 | letecky

Východní Slovensko, Senné rybníky, Medzibodrozie | květen 2025 | autobusem

birdlife.cz/exkurze

Letní novinky v dobročinném obchodě ČSO

eshop.birdlife.cz

Jeden rok ve větách
Petra Voříška

Vlaštovky
v bleděmodré!

Utěrka
na optiku

Nová Ackermannová
v překladu Aleny Klvaňové

Ptačí svět – časopis ČSO | Ročník XXXI, číslo 3/2024

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO).

Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00, Praha 5 – Smíchov, tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada: **Alena Klvaňová**, klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka
Jaroslav Cepák, krouzkovaci_stanice@nm.cz | **Gabriela Dobruská**, dobruska@birdlife.cz |
Lucie Hošková, hoskova@birdlife.cz | **Barbora Kaminiecká**, barbora.kaminiecka@nature.cz |
Jiří Sládeček, jiri.sladeczek@volny.cz | **Věra Sychrová**, sychrova@birdlife.cz |
Zdeněk Vermouzek, verm@birdlife.cz | **Lukáš Viktora**, viktora@birdlife.cz

Vychází čtyřikrát ročně. Pro členy ČSO zdarma, roční předplatné 400 Kč. Obsah a čísla ke stažení najdete v pdf na birdlife.cz/ptaci-svet.

Grafický návrh a sazba: **Jiří Kaláček** (www.kalacek.cz)

Tisk: **Unipress, spol. s r. o., Turnov**
 Jazyková korektura: **Milan Bronclík**

Toto číslo vyšlo 12. 8. 2024 v nákladu 6 600 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 30. 9. 2024. Vyjde v listopadu.

Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525. Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií.

Na obálce: Buňňák lední (*Fulmarus glacialis*) na snímku Jiřího Michala (jmichal.cz).

Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti. Příspevky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte webové stránky časopisu na birdlife.cz/ptaci-svet a profil na facebook.com/ptacisvet.

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 7300 členů. Pracuje na vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (Together for birds and people).

- 1 | Úvodník / *Alena Klvaňová*
 1 | Z terénu i z kanceláře / *Věra Sychrová*

Co přinesl poštovní holub

- 2 | Komenzalizmus u volavky popelavé / *Michal Dřmovský*
 2 | Brhlík jako netopýr / *Iva Kačírková*
 2 | Rodinný výlet dudků za večeri / *Onďřej Ryška*
 2 | Nájemníci / *Petr Konopásek*

Letem ptačím světem Báry Kaminiecké

- 3 | Seznamte se – AVISTEP
 3 | Cesty nejsou bezpečné
 3 | Zázračný návrat mořských ptáků na Tromelin

Z domova

- 4 | Zajímavá pozorování od dubna do července / *J. Studecký a J. Grünwald*

Zajímavosti z ptačí říše

- 5 | Pozorujme ptáky pro zdraví / *Alena Klvaňová*
 6–7 | Hrdliččin zval ku lásce hlas... Bude znít zas? / *Eva Šilarová, Jana Škorpilová a Alena Klvaňová*
 8–9 | Ptáci měšťáci a jak se jim dlouhodobě daří / *Jan Grünwald*
 10–11 | Kormoráni a lidé / *Petr Musil*

Objektivem

- 12–13 | Objektivem Jiřího Michala

Rozhovor

- 14–16 | Ptačí parky jsou takové Národní divadlo ochrany přírody. Rozhovor s Břeňkem Michálkem / *Alena Klvaňová*

Poznáte...?

- 17–19 | Poznáte kormorány? / *Jaroslav Cepák a Jan Hošek*

Mladým ornitologům

- 20 | Krutihlavovy hlavolamy / *Vladka Sládečková*
 20 | Polet se mnou do přírody / *Gabriela Dobruská*

Ptačí svět v říši umění

- 21 | Plameňák na letišti / *Daniel Razím*

Rady, tipy, návody

- 22 | Novinky v pozorovací optice / *Katarína Slabeyová*

V ohrožení

- 23 | Vliv války na ptáky Ukrajiny / *I. Medvěděvová, A. Prokopčuk, E. Węgrzynová, K. Leniowski, J. Tolmačovová a D. Křenek*
 23 | Monitoring válce navzdory / *T. Korněnková, J. Strus, H. Kuzová a M. Vysocyn*
 24–25 | Ptačí ráj v srdci průmyslové zóny na Kolínsku / *Lukáš Kadava*
 27 | Obnova Ulcinjské saliny / *Ksenija Medenicová*

Ze života ČSO

- 28 | Sto let od narození českého průkopníka bioakustiky / *Stanislav Chvapil*
 29 | Ozvěny Pražského ptactva / *Petr Voříšek*
 30 | Kurz sčítání a mapování ptáků / *E. Konopáčová a G. Dobruská*
 31 | Květnové akce pro mladé ornitology / *G. Dobruská a K. Slabeyová*
 32 | Porsche Česká republika podporuje ptačí parky / *Alžběta Dřevová*
 33 | Kolik nepůvodních druhů jste letos pozorovali? / *Eliška Konopáčová*

Za ptáky do světa

- 34–36 | Tuk-tukem za ptáky Srí Lanky / *Eliška Malcová a Lukáš Brezniak*

Přijďte na konferenci Jihočeského ornitologického klubu

„Ptáci a jejich prostředí“

11.–13. 10. 2024, Blatná

Přednášky, společenský večer i exkurze za ptáky

V rámci konference proběhne 12. října členská schůze ČSO

- volby do výboru a kontrolní komise ČSO
 - aktuální informace z činnosti ČSO
 - stánek se zbožím z dobročinného obchodu
- Dotazy na e-mailu: clenove@birdlife.cz

jok.cso.cz/konference-2024

Těšíme se na vás!

Letošní 17. červen byl pro mě šťastným dnem. Po dvou letech od svého představení a po mnoha peripetích bylo formálně přijato nařízení EU o obnově přírody. Byl to přelomový okamžik, kdy se Evropa rozhodla nejen chránit vzácné zbytky přírody, ale také obnovit místa, která už jsou poškozená – a ta tvoří 80 % EU. Ze potřebujeme fungující ekosystémy pro život i ekonomický rozvoj, začíná být ve světle klimatických změn jasné většině lidí. Dokládá to i rozsáhlá dotazníková kampaň nezávislé agentury Savanta mezi občany zemí, jejichž vlády zákon odmítaly podpořit – 75 % obyvatel těchto států se domnívalo, že je třeba urychleně řešit úbytek biologické rozmanitosti a obnovit přírodu.

I když se odpůrcům bohužel podařilo dosáhnout toho, že opatření pro zemědělské oblasti mohou být za výjimečných okolností dočasně pozastavena, má být už do roku 2030 obnoveno nejméně 20 % pevniny a moří EU. Kromě jiných cílů týkajících se městské zeleně, odstranění překážek říčních toků či stavu lesů má být zvrácen i úbytek opylovačů, lučních motýlů a polních ptáků. Je to vůbec proveditelné? Většina evropské pevniny je už po mnoho tisíciletí kulturní krajinou, pozměněnou člověkem. Klasické zemědělství ale biodiverzitu v krajině podporovalo, dokud se z něj intenzifikací nestal nástroj pro vytváření jednoduše pouště. Existuje tedy šance, že obnovením mozaikovitosti polní krajina opět ožije. Členské státy proto mají přijmout opatření, jež povedou k návratu polních ptáků, kteří jsou ukazateli celkového stavu biodiverzity polí. V zemích, které mají historicky více vyčerpané populace (vedle Česka třeba v Německu či Maďarsku), by měl indikátor polních ptáků mezi lety 2025 a 2030 vzrůst o 10 %, v zemích s méně vyčerpanými populacemi (například v Rakousku, Polsku či na Slovensku) o 5 %. A do roku 2050 by v české krajině mělo žít o 30 % více polních ptáků. Krásná představa – to mi bude jako mojí mamince dnes, půjdu s vnoučaty do polí a ty skrývají, protože jich bude skoro stejně jako v roce 1982, od kdy je v Česku pravidelně sledujeme. Aby se takový sen stal skutečností, musíme teď napřít síly k tvorbě dobrého národního plánu obnovy a uvést ho do praxe.

Kéž by se přijetí nařízení stalo impulsem pro obnovu naší víry v možnost změny k lepšímu.

Alena Klvaňová

Foto: Dora Klvaňová

Foto: Jan Grünwald

Na 151 místech jsme ve spolupráci s dobrovolníky uspořádali od konce dubna do června 33. ročník Vítání ptačího zpěvu. Největší koordinované akce svého druhu v Česku se zúčastnilo přes 4 a půl tisíce lidí, kteří pozorovali ptačí navrátilce na hnízdištích. Mnohde byly součástí vycházek doprovodné aktivity zaměřené na osvětu či kroužkování, tak jako v Županovicích v okrese Příbram, kde vítání již potřetí pořádal Jan Grünwald. Probdělá noc u sítí na zahradě rodiny Freiových přinesla ovoce, a účastníci si tak z rukou kroužkovatele Zdeňka Valeše mohli zblízka prohlédnout hned dvě vzácnosti naší avifauny – lelka lesního a výřečka malého (na snímku).

- **Společnost Porsche Česká republika v květnu zapůjčila ČSO dva terénní pick-upy pro práci v ptačích parcích Kosteliska a Josefovské louky.** Vozy Volkswagen Amarok pomáhají zefektivnit ochrannářskou práci (více na str. 32).
- **Společně s dalšími sedmi odbornými společnostmi jsme 20. května vyzvali českou vládu, aby zajistila řádnou ochranu cenných lužních lesů nad soutokem Moravy a Dyje.** Vlastníkem těchto přírodně nejbohatších lesů u nás je český stát, který prozatím nedokázal zajistit odpovídající ochranu a otálí s vyhlášením chráněných území, zatímco na území probíhá těžba, postřik herbicidy a další škodlivé zásahy.
- **V pondělí 20. května jsme v pražském Toulcově dvoře uspořádali čtvrtý ročník žákovské ornitologické konference.** Žáci, žákyně, studentky a studenti odprezentovali 9 přednášek a připravili 4 postery. Konferenci navštívilo 64 lidí (více na str. 31). Další ročník konference plánujeme uspořádat v roce 2026.
- **Rada Evropské unie 17. června definitivně schválila nařízení EU na obnovu přírody Nature Restoration Law.** Byl to poslední krok nutný k tomu, aby tento přelomový právní předpis mohl začít platit. Výsledek je velkou výhrou pro evropskou přírodu, opatření v oblasti klimatu, občany a budoucnost. Je to poprvé, kdy se součástí právního řádu stává povinnost obnovovat přírodu. Česká republika od začátku tento zákon podporovala.
- **Již od února se několik zástupců ČSO účastní práce pracovních skupin Ministerstva životního prostředí, které připravují Národní plán obnovy přírody.** Na jeho podobě bude záležet, jak velký dopad bude mít nařízení na obnovu přírody v Česku.
- **Kniha Pražské ptactvo 1800–2020** získala v červnu dvě významná ocenění. Jednak se stala nejkrásnější českou knihou roku 2023

- v kategorii Odborná literatura a také získala Cenu Josefa Hlávky za knižní práce z oblasti vědy o živé přírodě (více na str. 29). Knihu lze za zvýhodněnou cenu zakoupit v e-shopu ČSO. Novým doplněným vydáním *Pražského ptactva* Velelava Wahla jsme splnili přání tohoto ornitologa a odbojáře, kterého v roce 1950 po politickém procesu zavraždili českoslovenští komunisté.
- **Ministerstvu životního prostředí jsme na konci června předali aktualizované ptačí indikátory pro zprávu o stavu životního prostředí.** Potvrzuje se další úbytek běžných druhů i rostoucí vliv změny klimatu.
- **Od června do července jsme uspořádali sérii sedmi vycházek za synantropními ptáky.** Účastníci pozorovali hnízdiště rorýsů, jiříček, vlaštovek i kavek, po setmění pak pomocí detektorů sledovali také netopýry. Součástí vycházek byly i přednášky o tom, co okřídleným sousedům v našem okolí hrozí a také praktické seznámení s faunistickou databází Avif.
- **V polovině července jsme zorganizovali exkurzi za motáky lužními na Kutnohorskou.** Představili jsme veřejnosti, jak poznat tyto vzácné dravce vázané na zemědělskou krajinu, co je ohrožuje a jak prakticky chránit a podporovat motáky v jejich přirozeném prostředí. Motáci lužní byli ještě nedávno v Česku téměř na pokraji vyhynutí, díky cílené ochraně hnízd ve spolupráci se zemědělci a péči o jejich přirozené prostředí se ale jejich počet postupně zvyšuje.
- **Již deset let podrobně sledujeme průběh hnízdění čápů bílých v Česku v programu občanské vědy Čapí hnízda.** Letošní jubilejní sezona je prozatím nejúspěšnější ze všech. Ve spolupráci se stovkami dobrovolníků jsme do konce července zaznamenali vzletná mláďata na více než 800 hnízdech oproti 650 loňským. Do programu se lze zapojit na stránce birdlife.cz/capi.

Komenzalizmus u volavky popelavé

Foto: Michal Drnovský

Foto: Michal Drnovský

V neděli 16. června jsem navštívil přírodní památku Milíčovské rybníky nedaleko pražského sídliště Opatov. Na hrázi mezi Kančíkem a Milíčovským rybníkem se v krásném dopoledni procházely davy lidí. To jsem si vybral čas, pomyslel jsem si trochu rezignovaně a zadíval se na asi padesátihlavé hejno lysek a kachen divokých, hojně dotované rohlíky od návštěvníků parku. V ten okamžik se z protějšího břehu vznesla volavka popelavá a neohroženě přistála v těsné blízkosti kachen i davu. Proč se jindy plachý pták drží naprosto nebojácně v blízkosti lidí? Už jsem začal přemýšlet, zda jsou popelky ochotny přijímat staré housky, když tu se volavka nakrčila, mocně plácla křídly proti hladině a její dlouhý štíhlý krk zmizel pod vodu. To je strategie! Loví ryby, které se pohybují mezi kachnami, přilákány možností získat snadno potravu. Díky svému dalšímu koníčku, rybaření, vím, že ryby se nezřídka pohybují pod hejny vodních ptáků, jejichž trus se zbytky nestrávených semen je pro ně vítanou potravou. A skutečně, volavka se z vody vynořila s ploticí v zobáku. V několika minutách se tento výjev opakoval šestkrát. Útok byl pokaždé úspěšný. Ten poslední byl navíc okořeněn kuriózní okolností. Volavka se z vroucí vody vynořila s perlínem, ovšem ne v zobáku, ale napichnutým na jeho horní čelist. Ryba byla prokláta volavčíným fleretem jako jednohubka na slavnostní tabuli. Bylo následně zajímavé pozorovat, jak se pták snažil nabodnutou rybu ze zobáku setřást a uchopit ji k následnému pozření. I v tom byla mistrem svého oboru.

Tímto zajímavým pozorováním jsem se stal očitým svědkem vědci popisované biologické interakce – komenzalizmu (spolustolovnictví), kdy prospěch jednoho druhu (volavky) není na úkor druhého (kachny).

Michal Drnovský, Vestec

Brhlík jako netopýr

Foto: Iva Kačirková

To si takhle ráno sedím na dvoře na lavičce a slyším známý zvuk. Pátrám, odkud jde, až si všimnu, že se něco houpe na větvi. A on tam brhlík ve své oblíbené poloze jako netopýr! *Iva Kačirková, Albrechtice nad Vltavou*

Rodinný výlet dudků za večerí

Foto: Ondřej Ryška

Že početnost dudka chocholatého u nás pomalu roste, dokládá i jejich častější výskyt v lidských sídlech, kam občas zalétají za potravou. V červnu se mi tak podařilo zachytit rodinný výlet dudků za večerí do města. Jejich oblíbeným chodem byl chroustek letní. *Ondřej Ryška, Hodonín*

Foto: Petr Konopásek

Nájemníci

Na doporučení ČSO jsme si před dvěma lety pořídili dvě dřevocementové budky značky Schwegler. Vloni se v jedné z nich rozmnožili vrabci a ve druhé sýkory koňadry. Rozdíl mezi jejich hnízdy mi přijde natolik instruktážní, že mě napadlo podělit se o fotografii se čtenáři *Ptačího světa*. Jako nápovědu při určování, komu která stavba patří, připomínám rčení „Máš na hlavě vrabčí hnízdo.“

Petr Konopásek, Dobříš

Seznamte se – AVISTEP

Vědci odhadují, že okolo 16 % kriticky ohrožených dropů černohlavých zahyne každoročně při střetu s drátou elektrického vedení. Ale nejsou to jen dropi, statisíce ptáků, netopýrů a dalších živočichů hynou na lopatkách větrných elektráren, pod elektrickým vedením a na silnicích, kde špatně naplánované lidské stavby přerušily tradiční migrační trasy zvířat. BirdLife se snaží tuto situaci změnit. Není pochyb o tom, že potřebujeme obnovitelné zdroje energie, a větrná a solární elektrárny jsou cestou, jak čistou energii získat. Nové dálnice umožní efektivnější dopravu, ale také představují bariéru, kterou většina savců není schopna překonat. Je možné stavby plánovat tak, aby byl dopad na faunu co nejmenší? Snaží se o to AVISTEP (Avian Sensitivity Tool for Energy Planning), mapa citlivosti ptáků na zdroje obnovitelné energie. Zjednodušeně jde o návod pro developery, kde mohou plánovat nové stavby tak, aby měly co nejmenší dopad na populace volně žijících ptáků – tedy aby se vyhnuly místům, kudy vedou migrační trasy a kde se nacházejí hnízdiště či shromaždiště

Poslední populace dropů černohlavých obývají v počtu několika set izolované lokality v Indii a Pákistánu

ptáků. BirdLife a jeho partneři po celém světě včetně ČSO se pomocí tohoto nástroje snaží, aby rozvoj obnovitelných zdrojů energie a ochrana ptáků byly v souladu.

Podle birdlife.org

Cesty nejsou bezpečné

Hejnu plameňáků malých se letos v květnu stala osudnou srážka s dopravním letadlem nedaleko Bombaje. Kolizi nepřežilo 39 z nich. Od listopadu do května se na mokřady v jižní Indii slétají plameňáci malí a růžoví, aby se zde nakrmili řasami a drobnými korýši, než se opět vydají na hnízdiště na severu země. Jenže jejich cesta už dávno není bezpečná a plameňáci na ní často hynou po srážce s letadly, auty a drátou vysokého napětí. Je to daň, kterou platí migrující zvířata všude na světě za soužití s lidmi. Jedním z míst, kde plameňáci tráví zimu, jsou i mokřady nedaleko Bombaje, dvacetimilionové indické metropole. Kromě toho, že jsou atrakcí pro místní obyvatele, kteří je s oblibou pozorují a počítají, požirají velké množství řas, které se množí i díky živinám z odpadních vod. Jsou tak důležitou složkou ekosystému, která zabráňuje eutrofizaci. Jenže právě blízkost civilizace má pro ptáky tragické následky. Vytížené letiště leží jen 20 km od jejich zimoviště. V Indii dochází v posledních letech k obrovskému rozvoji a země již nyní vyrábí 42 % energie z obnovitelných zdrojů. Ruku v ruce s tím však stoupá riziko střetů nejen pro ptáky. Pomůže AVISTEP, aby se jejich cesty staly opět bezpečnými?

Podle birdlife.org

Zatímco pro nás je pohled na hejno plameňáků krásným zážitkem, pro ně je naše infrastruktura často smrtící pastí

Zázračný návrat mořských ptáků na Tromelin

Poslední krysa na ostrůvku Tromelin, ležícím v Indickém oceánu 400 km západně od Madagaskaru, žila v roce 2005. Neobydlený písčiny ostrov ve tvaru slzy patří Francii a krysy se na něj dostaly koncem 18. století, kdy u ostrova ztroskotala francouzská loď převážející malgašské otroky. Předtím ho zřejmě obývalo nejméně osm druhů mořských ptáků, včetně stovek tisíc fregatek, rybáků a terejů. Stejně jako na spoustě podobných ostrovů se krysy brzy naučily živit se ptačími vejci a zcela zlikvidovaly místní ptačí populaci. V roce 2005, kdy se francouzské úřady konečně rozhodly proti krysám zasáhnout, zbývalo na ostrově posledních pár stovek párů terejů maskových a červenonohých. Pomocí otrávených návnad se ostrov o délce 1700 m a šířce 700 m podařilo zbavit krys během jednoho měsíce. Téměř dvacet let po zákroku na ostrově opět hnízdí tisíce párů sedmi druhů ptáků. Populace obou druhů terejů už v roce 2013 více než zdvojnásobily svoji početnost a vyskytují se tu i další druhy, které zde více než 200 let nehnízďily – rybáci, nodyové a buřňáci. Je potěšující, že se ptáci na ostrov vrátili zcela přirozeně a nebylo potřeba je na staronové hnízdiště lákat. Někdy je totiž na podobných místech nutné obnovit vegetaci, umístit atrapy ptáků a pouštět ptačí hlasy, ale to tentokrát nebylo nutné. Obecně mají ptáci tendenci osídlovat ostrovy v blízkosti stávajících kolonií, ale ani toto pro Tromelin neplatí. Je vzdálen více než 500 km od pevniny a má štěstí, protože jde o malý, přehledný, neobydlený ostrov, takže vyhubit hlodavce nebyl takový problém jako jinde. I přes tento malý zázrak rychlé obnovy hnízdišť čelí ptáci na ostrůvku nadále mnoha nástrahám – umírají jako nechtěné úlovky v rybářských sítích a potýkají se s nedostatkem potravy, ptačí chřipkou a znečištěním moří.

Podle Hakaimagazine.com

Buřňáci klínocasi zahnízďením na Tromelinu překvapili – v této části Indického oceánu nebylo jejich hnízďení dosud zaznamenáno

Zajímavá pozorování od dubna do července

Pěťadvacátý pelikán v Česku

Zdá se, že stejně jako kachnice kaštanová (viz níže) se i pelikán bílý (*Pelecanus onocrotalus*) zastavil v naší zemi „oslatvit“ pŕlkulaté výročí od posledního výskytu. Naposledy byl totiž pozorován v létě roku 2019 na Novomlýnských nádržích. Zajímavostí je, že jedinec z roku 2019 byl označen odečítacím kroužkem, a díky tomu se podařilo zjistit, že jde o pelikána z Izraele (*Ptačí svět* 4/2019). Záznam z letošního jara je tak první za bezmála pět let. Předtím byl tento druh u nás pozorován v roce 2011 v Kojetíně. Výskyt letos v dubnu svou délkou již tak výjimečný nebyl, pták se totiž objevil 24. dubna a na rybníku Nezmar v okrese Opava byl naposledy pozorován 29. dubna. Zajímavostí je, že jeho další pohyb po Moravě se podařilo dobře zdokumentovat – 2. května byl totiž pozorován v Poodří a následně 3. května také u Choryně. Lze předpokládat, že šlo o téhož mladého jedince.

Hýl pouštní navštívil Krušné hory

Rarity se čas od času objeví i v tom nejméně očekávaném biotopu. Třeba jako hýl pouštní (*Bucanetes githagineus*), který byl nalezen 25. května v krušnohorském Božím Daru, kde se zdržoval v okolí horských chat. Jeho správné určení pár dní trvalo, protože byl nejdřív považován za samici hýla rudého (*Carpodacus erythrinus*). Hýli rudí nedaleko tohoto místa hnízdí a je možné, že jejich přítomnost a podobný kontaktní hlas hýla pouštního přilákaly. Jeho hnízdištěm jsou pouště na severu Afriky a jihozápadní Asie, v nedávné době se rozšířil také do jižního Španělska. Nejtýpčtěji koncem jara se zatoulává i daleko na sever, například do Velké Británie, Švédska nebo právě do střední Evropy. Bývá bohužel téměř pravidlem, že zmatení jedinci tohoto druhu nezůstávají nijak dlouho na jednom místě, což byl i tento případ. Po akceptování Faunistickou komisí půjde již o druhý záznam pro Česko. První hýl pouštní byl u nás pozorován v květnu 2011 na Uherskohradištsku.

Červnový hvízdák americký na Choryňských rybnících

Americké kachny jsou v Evropě raritami jarních měsíců. Několik druhů se sem z Ameriky překvapivě zatoulává tak často, že v řadě západních zemí už za žádné velké rarity považovány nejsou. Jedním z takových druhů je hvízdák

Dospělý samec hvízdáka amerického ve svatebním šatu na Choryňských rybnících; 2. 6. 2024

americký (*Mareca americana*). U nás v srdci evropského kontinentu nicméně platí úplně jiná pravidla. Dospělý samec, který byl nalezen 2. června ráno na Choryňských rybnících na Vsetínsku, bude teprve třetím záznamem pro Česko. Zdržoval se ve společnosti samice hvízdáka eurasijského (*Mareca penelope*) a spolu s ní také ještě téhož dopoledne po vyplašení lokalitu opustil. Zajímavá je i doba tohoto pozorování, která spadá daleko za konec období pravidelného průtahu hvízdáků eurasijských Českem. Samec hvízdáka amerického nebyl kroužkovaný a oba ptáci se chovali divoce, což je důležitý argument pro akceptování pozorování jako přirozený zálet.

Výjimečný záznam racka tříprstého (nejen) pro Prahu

Racek tříprstý (*Rissa tridactyla*) se v Česku objevuje téměř každoročně, zejména mladí ptáci v listopadu. Vzácně se objeví i dospělí jedinci. Zálety v jiných ročních obdobích jsou celkem výjimečné, a proto je výskyt dospělého tohoto druhu v červnu na rybníku Lítožnice v Praze skutečnou mimořádností. Pták byl poprvé pozorován již v sobotu 8. června ráno a do večera toho dne si ho prohlédli mnozí ornitologičtí nadšenci. Druhého dne po osmé ranní se od rybníka vznesl a byl pozorován, jak mizí západním směrem.

Podle dat Faunistické komise ČSO jde o první záznam v červnu, a navíc teprve druhý záznam na území hlavního města v 21. století. Naposledy byl v metropoli pozorován mladý pták v lednu

roku 2008 na Vltavě v Troji. V zásadě jediným dalším dohledatelným záznamem tohoto druhu v Praze je popis výskytu v roce 1848, kdy bylo údajně několik jedinců v Praze nebo jejím blízkém okolí viděno a střeleno.

Kachnice kaštanová na Kotvici

Začátkem července se pozorovatelům ptáků v Moravskoslezském kraji podařilo objevit kachnici kaštanovou (*Oxyura jamaicensis*). V případě akceptování Faunistickou komisí ČSO bude záznam teprve jedenáctým v historii. Kachnice kaštanová není původním druhem evropské avifauny. Do Evropy se poprvé dostala jako uprchlík ze zajetí nebo introdukovaný druh v 50. letech minulého století, kdy byla pozorována ve Velké Británii. Postupně se rozšířila do mnoha dalších zemí západní Evropy, kde byla na počátku tisíciletí její populace odhadována na 6000 jedinců. V současnosti je však velmi blízko úplnému vymizení, jelikož je v některých zemích eradikována. Bylo totiž zjištěno, že se kříží s ohroženou kachnicí bělohlavou, což je pro tento vzácný evropský druh velmi nebezpečné.

Nedávný nález kachnice pochází z rybníku Kotvice v CHKO Poodří. Dospělý samec byl nalezen 5. července ve večerních hodinách a znovu byl pozorován 6. července ráno. Později se ho již dohledat nepodařilo. Jde o první záznam od roku 2019, kdy byl v listopadu objeven jeden exemplář na Jarohněvickém rybníku.

Jan Grünwald a Jan Studecký

Pelikán bílý na rybníku Nezmar v okrese Opava; 29. 4. 2024

Hýl pouštní na stromě v intravilánu města Boží Dar; 25. 5. 2024

Racek tříprstý při výjimečném výskytu v červnu v Praze; 8. 6. 2024

Pozorujme ptáky pro zdraví

Ten pocit známe všichni – vrátíme se z procházky „na ptáky“ a cítíme se jako znovuzrození, nabití zážitky, z nichž budeme ještě dlouho čerpat. Být venku a kochat se přírodou nám zkrátka dělá dobře. Proč tomu tak je a jak se něco takového vlastně zkoumá?

Myšlenka, že pobyt v přírodě má na člověka kladný vliv, se objevuje v různých kulturách napříč historií. Za účelem zlepšení zdraví dělníků byly v Anglii od 18. století zakládány městské parky, v Praze byla roku 1804 veřejnosti zpřístupněna Stromovka a v roce 1858 vznikl návrh newyorského Central Parku. Současné výzkumy dávají této domněnce za pravdu – pobyt v zeleni snižuje napětí a pomáhá odbourávat stres. Lidé, kteří pravidelně navštěvují přírodu, méně trpí nespavostí, únavou, depresemi či syndromem vyhoření¹. Ke spokojenosti a pohodě přispívá už jen pravidelný pohled na přírodní prvky z okna.

Jak silná vazba může vzniknout mezi ptáky a lidmi, ukazuje příklad Barry – samice puštíka proužkovaného (angl. Barred Owl), k jejímuž oblíbenému posedu v Central Parku chodily davy. Po jejím úhynu se zde 10. října 2021 sešly stovky lidí k pietnímu rozloučení.

Ptáci navozují pohodu

V posledních svou desetiletích se ukazuje, že hojnost ptáků ve městech souvisí s nižším výskytem depresí, úzkosti a stresu. Některé výsledky nám mohou připadat až úsměvné – jako že druhová rozmanitost ptáků a stromů má podobný vliv na subjektivní hodnocení duševního zdraví jako množství zkonsumovaného ovoce a zeleniny² nebo že obohacení našeho okolí o 14 nových druhů ptáků je stejně uspokojivé, jako kdyby nám zvýšili měsíční plat o tři tisíce korun³. Autoři tohoto závěru zkoumali vztah mezi druhovou rozmanitostí a lidským blahobytem na vzorku

26 000 evropských občanů z 26 zemí. Pohodu lidí měřili jako spokojenost s vlastním životem a porovnávali ji s jejich ekonomickou situací a počtem druhů ptáků v jejich bydlišti. Výsledky ukázaly, že druhová bohatost ptáků pozitivně ovlivňuje životní spokojenost obyvatel v celé Evropě, a to srovnatelně jako finanční příjem.

V další studii bylo 1300 účastníků požádáno, aby pomocí aplikace zaznamenávali, zda kolem sebe vidí či slyší ptáky a jak se cítí⁴. Při setkáních s ptáky lidé zaznamenali výrazné zlepšení pohody, a to i poté, co výzkumníci odfiltrovali vliv zeleně nebo vody, jejichž přítomnost působí na psychiku kladně sama o sobě. A nejen to, dobrá nálada po pozorování ptáků vydržela dobrovolníkům až osm hodin.

V jiné studii poslouchalo 295 lidí šestiminutové klipy s hlukem z dopravy, nebo zpěvem ptáků a zaznamenávalo svůj emoční stav⁵. Ti, kteří poslouchali ptačí zpěv, vykazovali méně úzkosti, zatímco hluk z dopravy zvýšil příznaky deprese. Poslech ptačího zpěvu ve sluchátkách tedy dokázal zasáhnout nervové dráhy, které ovlivňují duševní pohodu, aniž by posluchači byli v přírodě.

Další nová studie se zaměřila na studenty vysokých škol⁶, kteří jsou vystaveni stresu a mají větší pravděpodobnost výskytu duševních problémů. Celkem 112 studentů bylo rozděleno do tří skupin – jedna měla pozorovat ptáky alespoň 30 minut týdně, druhá chodit do přírody a třetí skupina byla kontrolní (nedělala ani jedno). Studenti, kteří pozorovali ptáky, zaznamenali větší nárůst pohody a výraznější snížení stresu než ti, kteří jen pobývali v přírodě.

Většina dosavadních výzkumů hodnotila mentální zdraví na základě subjektivních odpovědí respondentů. Letos však byla zveřejněna studie⁷, která porovnávala počet druhů ptáků v Německu s údaji získanými během šesti let v rozsáhlé národní studii o zdraví. Dvě stě tisíc náhodně vybraných lidí vyplnilo dotazník a podstoupilo vyšetření včetně odběru vzorků krve, slin a moči. Ptačí druhová bohatost jednotlivých oblastí byla stanovena na základě údajů dobrovolníků NABU (německého partnera BirdLife), kteří ptáky zaznamenávali vždy hodinu v lednu a květnu. I tento podrobný výzkum ukázal, že lidé žijící v oblastech, kde jsou obklopeni vyšším počtem ptačích druhů, jsou zdravější na duchu.

Proč nám příroda a ptáci prospívají?

Ptáci nás odedávna fascinují – jsou pestrí, všudypřítomní, létají a zpívají. Navíc nám často připomínají určitá roční období – první skřivan je znamením, že k nám míří jaro – nebo třeba změnu počasí – když vlaštovky létají nízko nad vodou, bude pršet. Ptáci jsou spojovacím článkem mezi námi a přírodou, a čím více jsme s ní propojeni, tím lépe se cítíme. Ale proč? Jedna z hypotéz, teorie obnovy pozornosti, tvrdí, že pobyt v přírodě zlepšuje koncentraci a snižuje duševní únavu. Pobyt v zeleni také snižuje krevní tlak a hladinu sresových hormonů. Neurovizuální metody ukázaly, že když se lidé procházeli v přírodě, zažívali méně vjemů vzbuzujících deprese než při procházkách ve městě. Ptáci nás lákají ven, a tak podporují naši fyzickou aktivitu, která má řadu pozitivních účinků na duševní zdraví. Jiná teorie tvrdí, že pohled na přírodu vzbuzuje dojem krásy, při němž zažíváme kladné emoce a pocit propojení, který vede k psychické pohodě. Když ptáky kolem sebe skutečně vnímáme, zvyšujeme tak blahodárné účinky jejich přítomnosti. Pozorovatelé, kteří vědomě prožívali radost, kterou pociťovali z každého viděného ptáka, zaznamenali větší zlepšení duševního zdraví než ti, kteří ptáky pouze počítali nebo si je odškrtovali na seznamu.

Stále více lidí se stěhuje do měst, kde jsou vystaveni stresu a ztrácejí kontakt s přírodou, a s tím přibývá psychických potíží. Rostoucí počet studií o kladném vlivu ptáků a přírody na naši psychiku tak přináší další argumenty pro ochranu druhové bohatosti a odráží se třeba v městském plánování, které musí zvažovat i zdraví obyvatel. To se ostatně projevilo i v nařízení EU na obnovu přírody, které členské státy zavazuje ke zvětšování zelených ploch ve městech.

Tak honem ven za ptáky, budete se cítit lépe!

Alena Klvaňová

¹ Např. Grahn a Stigsdotter 2003: *Urban Forestry & Urban Greening* 2/1

² Buxton a kol. 2024: *Communications Earth & Environment* 5

³ Methorst a kol. 2021: *Ecological Economics* 181

⁴ Hammoud a kol. 2022: *Scientific Reports* 12

⁵ Stobbe a kol. 2022: *Scientific Reports* 12

⁶ Peterson a kol. 2024: *Journal of Environmental Psychology* 96

⁷ Methorst 2024: *The Lancet Planetary Health* 8/5

Hrdlička divoká má kaštanově lemovaná pera na křídlech, šedorůžovou hruď a černobílé žíhání na krku

Hrdliččin zval ku lásce hlas... Bude znít zas?

*Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.*

Každý Čech zná verše Karla Hynka Máchy z roku 1836, kdy se „cukrůůů“ hrdličky divoké ozývalo ze všech polí, sadů a remízků. Ale vzpomeneme si, kdy naposledy jsme slyšeli sladké cukrování my? Přesuňme se od poezie k próze dnešních dnů a prozkoumejme, jak se daří hrdličce divoké dnes, co ji ohrožuje a jestli se opatření přijatá na její ochranu již stačila projevit na její evropské početnosti.

Úbytek v celé Evropě

Hrdlička divoká obývá různorodou krajinu parkového charakteru s rozptýlenými lesíky a remízky. K hnízdění využívá i křovinaté okraje lesů, paseky a mlaziny. Potravu, kterou tvoří semena kulturních rostlin i plevelů a trav, vyhledává v otevřené krajině s nízkým porostem a ploškami holé půdy. Lze ji tedy považovat za indikátor pestré, zdravé zemědělské krajiny, i když místy proniká i do okrajů měst, kde využívá parky a ruderální plochy.

Tento dříve hojný druh začal z evropské krajiny mizet ve druhé polovině 20. století. Za hlavní příčiny úbytku považujeme intenzifikaci zemědělství v Evropě i na afrických zimovištích, snižování heterogenity prostředí a nadměrný lov. Ten donedávna probíhal i v deseti členských státech EU, ať už pro maso, nebo jen pro zábavu. Odhady z roku 2018 hovoří o 1,4 až 2,2 milionu ulovených jedinců ročně – například ve Španělsku to bylo až 800 tisíc, v Řecku 490 tisíc a v Itálii 350 tisíc ulovených hrdliček¹. Kromě touto problematikou nechvalně známého

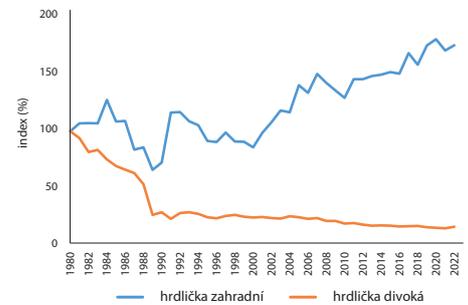
¹ Fisher a kol. 2018

Středomoří se ale lovilo třeba také v Rakousku, kde šlo asi o 8 tisíc jedinců ročně. Dnes tak v Evropě hnízdí pouhých 20 % jedinců oproti roku 1980. Situace pokročila tak daleko, že v roce 2018 Evropská komise přijala Mezinárodní akční plán pro hrdličku divokou s účinností mezi lety 2018 a 2028¹ vytvořený Královskou společností pro ochranu ptáků (RSPB). Zdrojová data pocházela i z Celoevropského monitoringu běžných druhů ptáků (PECBMS) a ukázala, že strmý pokles populace zažila hrdlička divoká především v 80. letech 20. století. Od té doby její úbytek postupně pokračuje (obr. 1). Kvůli tomuto neutěšenému stavu byla hrdlička také zařazena mezi zranitelné druhy červeného seznamu IUCN a figuruje v příloze II Směrnice o ptácích a v příloze II Úmluvy o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů.

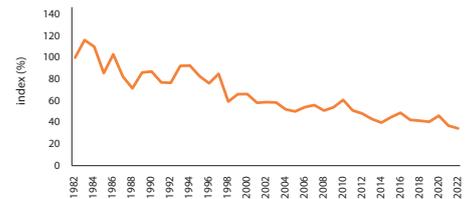
Zaslechnout hlas hrdličky divoké lze proto dnes považovat za štěstí a není divu, že pro evropskou veřejnost je mnohem známější hlas hrdličky zahradní, jejíž populace v Evropě naopak roste (obr. 1). Od doby, kdy se tento popelavý pták začal na přelomu 19. a 20. století šířit z východu přes Balkán napříč Evropou, se úspěšně zabydlel téměř ve všech zahradách a parcích. Tajemstvím úspěchu hrdličky zahradní je odlišná životní strategie. I když se živí podobnou potravou jako její kroupenatá příbuzná, překonala plachost a dokáže se uživit i v lidských sídlech. Dnes žije převážně synantropním způsobem života, přičemž těží i z bohatě zásobených krmítek. Navíc nepodniká nebezpečnou cestu na zimoviště v Africe jako její příbuzná, ale je stálá.

Situace v Česku

Hrdlička divoká se ztrácí i z českých luhů a hájů. Přestože ji stále najdeme téměř v celé republice, a to převážně v nížinách, její početnost klesá. Při mapování pro *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 1985–1989* byla její

Obr. 1 Evropský index početnosti hrdličky divoké a zahradní na základě údajů z 21, resp. 23 zemí ukazující vývoj změn početnosti populací obou druhů hnízdičích v Evropě mezi lety 1980–2022; zdroj: EBCC/BirdLife/RSPB/ČSO

Obr. 2 Český index početnosti hrdličky divoké mezi lety 1982–2022 na základě údajů Jednotného programu sčítání ptáků; zdroj: birds.cz/jpsp

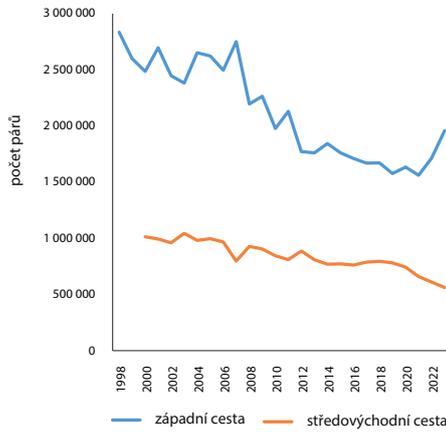
Druhový index početnosti = hodnota, která porovnává počet ptáků v daném roce s počtem ve výchozím roce, kdy je hodnota indexu 100 %. Pokud ve výchozím roce spočítáme 100 jedinců a ve druhém roce 80, jedná se o 20% pokles populace. PECBMS kombinuje národní data z monitorovacích programů v Evropě a počítá indexy populací hrdličky divoké využívajících různé tahové cesty.

početnost odhadnuta na 60 000–120 000 párů, v době terénních prací na dalším atlase v letech 2001–2003 již klesla na 50 000–100 000 párů a konečně mezi lety 2014–2017 u nás hnízdilo již jen 40 000–80 000 párů². Jedná se tak o 34% úbytek za 30 let. Ještě naléhavější varování přináší Jednotný program sčítání ptáků (obr. 2, birds.cz/jpsp), podle jehož údajů jsme mezi lety 1980 a 2023 přišli už o plných 75 % hrdliček divokých. Prudký pokles početnosti dokládají také výsledky kroužkování – většina hrdliček byla u nás okroužkována před rokem 1990, po něm už se každoročně jedná jen o jednotky až nižší desítky ptáků. Proto také ČSO vyhlásila hrdličku divokou ptákem roku 2019 (*Ptačí svět* 1/2019).

Nová naděje pro hrdličku divokou

Jak tedy zvýšit šance na obnovu populace původní evropské hrdličky? V mezinárodním akčním plánu byl jako významný faktor ovlivňující přežívání dospělých jedinců identifikován lov. K výše uvedeným počtům legálně zastřelených hrdliček musíme totiž přidat ještě nejméně 600 000 ptáků zastřelených ilegálně. Nejde však jen o mrtvé jedince. Lov je navíc významným rušivým faktorem. Běžně probíhá na nocovištích nebo u zdrojů vody, a rušení ptáků tak vede k jejich snížené kondici a posléze i k hnízdní úspěšnosti.

² Štátný a kol. 1996, 2006, 2021

Obr. 3 Odhad počtu hnízdících párů hrdliček divokých na dvou tahových cestách v letech 1998–2023; zdroj: EBCC/BirdLife/RSPB/ČSO

Není tedy divu, že zastavení legálního lovu či alespoň jeho omezení byly vyhodnoceny jako nejrychlejší způsob, jak stavy hrdliček opět navýšit. V roce 2020 Evropská komise iniciovala vznik modelu udržitelného managementu lovu hrdličky divoké, na jehož základě by mohly být regulovány kvóty, které by braly v potaz požadavky lovců i ochrany přírody. Výstupy modelu ukázaly jako ideální scénář přerušení lovu na několik let, aby se populace mohly zotavit. Na podzim 2021 proto komise doporučila lov zcela zastavit na západní tahové cestě, zahrnující především Francii, Španělsko, Portugalsko a severozápadní část Itálie. Pro středovýchodní tahovou cestu, vedoucí přes Rakousko, Bulharsko, Řecko, Itálii, Maltu, Rumunsko a Kypr, nejprve doporučila snížení kvót na 50 % a v následujících letech 2022–2024 pak také úplné zastavení lovu.

Abyste bylo možné vliv omezení lovu zhodnotit, je třeba sledovat, jak se jednotlivým populacím daří. A právě údaj o vývoji početnosti hrdličky na různých tahových cestách poskytuje koordináční tým PECBMS, sídlící od roku 2002 v ČSO. Evropská populace hrdličky divoké táhne do oblasti Sahelu v Africe a využívá k tomu čtyři tahové cesty³, z nichž pro dvě – západní a středovýchodní – máme v současnosti dostatečné údaje.

Jak se daří hrdličky divoké v Evropě po zastavení lovu?

Ve spolupráci s Beatriz Arroyovou a Carlesem Carbonerem ze španělského Ústavu pro výzkum myslivosti (IREC) každý rok od zastavení lovu v roce 2021 vyhodnocujeme vývoj populací na obou tahových cestách. Pro správné plánování udržitelného lovu se také každoročně aktualizují modely popisující možný vývoj populace při trvajícím zastavení, nebo obnově lovu a jeho různé intenzitě. Zatímco státy na západní cestě lov zastavily, země na středovýchodní cestě doporučení buď ignorovaly, nebo lov pouze omezily. I když zatím máme údaje pouze ze tří let od zastavení lovu, výsledky naznačují, že lov početnost hrdliček skutečně ovlivňuje.⁴ Na západní cestě populace hrdličky divoké za poslední tři roky vzrostla o přibližně 300 000 hnízdících párů, a loni zde dokonce zaznamenala nejvyšší početnost od roku 2011 (obr. 3). Populační trend za poslední desetiletí se tak z mírně klesajícího zlepšil na stabilní.

³ Marx a kol. 2016: *Acta Ornithol.* 51: 55–70.

⁴ Carboneras a kol. 2024: Turtle Dove AHMM update

Foto: Nicholas Galea (BirdLife Malta)

O migraci hrdliček divokých jsme se mnohé dozvěděli díky satelitní telemetrii, například z projektu RSPB Operation Turtle Dove nebo ze spolupráce BirdLife Malta a NABU (partner BirdLife v Německu). Ptáci táhnou převážně v noci, přičemž dokážou urazit vzdálenost až 700 km bez jediné zastávky a vyvinout rychlost až 60 km/hod.

Let o život

ČSO se s ostatními evropskými partnery BirdLife spojila v kampani Let o život (Flight for Survival) s cílem zabránit masakru stěhovavých ptáků ve Středomoří a zlepšit jejich podmínky na hnízdištích. Díky vašim darům jsme mohli podpořit práci našich kolegů působících přímo na krizových místech lovu. Kampaň končí, ale v ČSO plánujeme podporovat vybrané středomořské partnery i nadále. DĚKUJEME!

K radosti vede také fakt, že se početnost západní populace zvýšila navzdory nepříznivým podmínkám na hnízdištích. Přestože ve Španělsku, kde hnízdí největší evropská populace hrdliček, byly v létě extrémně vysoké teploty a sucho, přežívání dospělých jedinců se tam zvýšilo.

Situace na středovýchodní cestě je bohužel opačná, stavy hrdličky divoké tam nadále klesají. Jednou z příčin poklesu může být kromě minimálního omezení lovu i nedostatek údajů o přežívání hrdliček ve východní Evropě. Pro tuto tahovou cestu tedy nelze na základě modelů ani předpovídat další vývoj populace při různých kvótách ulovených ptáků. První vlašťovkou zvěstující zlepšení snad může být příslib Rakouska, že letos na podzim zcela zakáže lov táhnoucích hrdliček ve všech devíti spolkových zemích.

Naproti tomu například Malta letos kromě podzimní sezony opět otevřela i jarní loveckou sezonu a povolila lovcům střilet ptáky vracející se z Afriky na svá evropská hnízdiště. Tímto krokem přímo znemožnila mnoha párům rozmnožit se a posílit populaci. BirdLife Malta kvůli tomu již v roce 2022 zažaloval tamní vládu za porušování ptačí směrnice, soudní řízení však stále probíhá. Ačkoli na Maltě hnízdí jen malá populace, je tento ostrov důležitou tahovou zastávkou mnoha tažných ptáků, a tamní intenzivní lov je proto velkým problémem (viz *Ptačí svět* 2/2015, 1/2019).

Budoucnost pro hrdličku

Nevymizí tedy hrdlička divoká z našich remízků a polí úplně? Letos ještě stále platí doporučení úplného zastavení jejího lovu v celé Evropě, i když ne všude je dodržováno. V příštím roce Evropská komise na základě dat a modelů rozhodne, zda doporučí částečné obnovení lovu.

Zároveň, prozatím bohužel bez výsledku, zvyšuje tlak na státy středovýchodní cesty, aby lov zastavily. Snahy chránit tento charismatický druh ale probíhají i mimo EU – pro omezení lovu se rozhodly například Izrael nebo Srbsko.

Hrdlička divoká je pilotním druhem, na němž Evropská komise testuje nastavení politiky udržitelného lovu pro obnovu populací 42 ohrožených druhů (z nichž 33 je stěhovavých) uvedených v příloze II směrnice o ptácích, které mohou být v EU loveny. Příklad hrdličky dokazuje, že dočasné zastavení lovu může mít okamžité účinky i na populace trpící současně několika negativními faktory (kromě lovu typicky ztrátou a degradací vhodného prostředí).

V Česku by hrdlička mohla pomoci novela nařízení vlády č. 48/2017 Sb., která omezila velikost lánů na maximálně 30 ha. Další nadějí jsou jistě i doporučení v nedávno přijatém nařízení o obnově přírody, kterými se mají řídit členské státy EU. Svou trošku může ale přispět každý – až příště zaslechneme cukrování hrdličky divoké, nezapomeňme své pozorování zadat do faunistické databáze Avif. I náš údaj pak pomůže při výzkumu a celoevropské ochraně tohoto elegantního ptáka.

Eva Šilarová | je mezinárodní koordinátorkou Celoevropského monitoringu běžných druhů ptáků (PECBMS), kde má na starosti komunikaci s národními koordinátory sčítacích programů, sběr dat a jejich použití v ochraně přírody a ve vědě.

Jana Škorpilová | je technická asistentka Celoevropského monitoringu běžných druhů ptáků (PECBMS). Provádí revize a kontroly národních dat a výpočet nadnárodních druhových trendů a indikátorů.

Alena Klvaňová | je vedoucí oddělení monitoringu a výzkumu ČSO a manažerkou Celoevropského monitoringu běžných druhů ptáků (PECBMS). Stará se o jeho rozvoj a komunikaci výsledků a snaží se sesazovat jejich uplatnění v evropské ochraně přírody.

Ptáci měšťáci a jak se jim dlouhodobě daří

Přeměna zemského povrchu na městskou zástavbu je jedním z nevyraznějších zásahů do přirozeného prostředí, se kterým se musí příroda potýkat. Urbánní ekologie, tedy výzkum vzájemných vztahů organismů a jejich prostředí v lidských sídlech, je proto v posledních desetiletích velmi intenzivně zkoumaným oborem. Ptáci jsou zde nejprozkoumanější skupinou živočichů, a to zejména díky své relativní všudypřítomnosti a snadné detekci v prostředí. Je proto překvapivé, že po dekadách zevrubného výzkumu jejich chování, fyziologie nebo složení společenstev víme jen velmi málo o tom, jaký je dlouhodobý vývoj populací městských ptáků. To, jak se ptákům ve městech daří, je přitom zásadním indikátorem pro ochranu přírody v blízkosti lidských sídel. Vrhout světlo do této problematiky jsme se pokusili ve dvou studiích, publikovaných na počátku tohoto roku.

Foto: Jan Grünwald

Ptáci ve městech jsou v současnosti intenzivně zkoumáni. Co ale víme o jejich populacích?

Zatímco některé druhy ptáků by se daly označit za pravé milovníky lidských sídel, jiné bychom v zástavbě hledali marně. Tradičně se urbánní ptáci dělí do tří kategorií¹. Městské „využívače“ najdeme především v blízkosti lidí a v „divočině“ spíše zřídka (například vrabec domácí). Městští „přízřivci“ obývají jak města, tak neměstské prostředí (jako stehlík obecný), zatímco městští „vyhýbači“ se v blízkosti lidí nevyskytují (třeba lejsk malý). V současné vědě se tento přístup opouští a vztah ptáků k prostředí měst se vyjadřuje na kontinuální škále, například podle frekvence výskytu druhu v oblastech světelných zdrojů (které spolehlivě prozrazují přítomnost lidí)². Jinými slovy, pokud se ukazuje početný výskyt druhu tam, kde je mnoho světelných zdrojů, má městskou zástavbu zřejmě v oblíbenosti. Podle toho pak můžeme druhy seřadit od největších milovníků města až po jeho zatvrzelé odpůrce. Takové seřazení, které zde budeme nazývat mírou urbanizace, je pak zásadní pro další zkoumání vztahu ptáků k urbánní krajině.

Různé druhy tedy vůči městské zástavbě zaujímají různé strategie a to vede ke specifickému složení druhů ptáků v lidských sídlech, které se ale může v čase a prostoru měnit. Každý, kdo se o ptáky vážněji zajímá, si může všimnout, že v různých obdobích kolonizovaly města jiné druhy. Například vrabec domácí je

věrným lidským souputníkem již po několik tisíc let³, zatímco holub hřivnáč se ve městech usadil teprve před několika desítkami let. Doba urbanizace ptáků je nepochybně spojena s proměnami městských přírodních stanovišť; vznik nových městských parků, stárnutí městské vegetace a větší důraz na pouliční zeleň může například usnadnit kolonizaci lesním druhům. Naopak zánik brownfieldů, velkých stavenišť a dalších ruderalních ploch negativně ovlivňuje městské populace druhů otevřené krajiny. Otázkou je, zda mají trendy v urbánním plánování vliv i na dlouhodobý nárůst či úbytek městských ptáků.

Jsou dávní kolonizátoři na ústupu?

Abychom zjistili, zda má míra a doba urbanizace druhů vliv na to, jak se jim v dlouhodobém horizontu daří, porovnali jsme populační trendy 95 druhů ptáků hnízdících ve městech osmnácti evropských zemí⁴. Tyto národní trendy nám laskavě poskytl projekt Mezinárodního monitoringu běžných druhů ptáků (PECBMS, pecbms.info), který od roku 2002 koordinuje ČSO. Zjistit období, kdy jednotlivé druhy v daném státu založily životaschopné populace ve městech, nám pomohli národní koordinátoři. Na základě těchto údajů jsme pak ptáky rozdělili do čtyř kategorií podle doby, kdy začali ve městech běžně hnízdit. Nejstarší byli ti, kteří ve městech

žili již před začátkem 20. století, kategorii současných kolonizátorů pak obsadili ptáci obývající města od roku 1990 a později. Pro ilustraci: u nás patří mezi současné kolonizátory měst například šoupálek dlouhoprstý, v sousedním Německu se začíná ve městech usazovat holub doupňák, v Polsku slavík obecný.

Analýza ukázala, že ptáci urbanizovaní dříve měli průkazně negativnější dlouhodobé populační trendy než druhy, které kolonizovaly města teprve nedávno. To může znamenat, že změny v prostředí měst nastolují pro ptáky odlišné podmínky než v době, kdy do nich přišli, a ti tak mají problém udržet populace stabilní. Důslednější správa odpadků nebo přesun hospodářských zvířat do periferních oblastí například způsobuje problémy pro druhy využívající tyto potravní zdroje. Podobnému problému pak mohou čelit druhy hnízdící v dutinách a škvírách na budovách, které jsou v moderní nebo zrenovované zástavbě čím dál vzácnější. Za pozorovaným trendem mohou stát také proměny v městské krajině, jako jsou čím dál hustější zástavba na úkor otevřených stanovišť (stavenišť apod.) nebo změny městské vegetace.

Dále jsme zjistili, že druhy otevřené krajiny s těsnějším vztahem k městu měly pozitivnější populační trendy než urbanizované lesní druhy. To poukazuje na fakt, že současná vegetace ve městech spíše vyhovuje méně specializovaným druhům a čistě lesní druhy se městu vyhýbají. Svůj podíl na tom mohou mít i nepůvodní druhy rostlin využívané v lidských sídlech, které lesní ptáci nedokážou využívat tak dobře jako druhy původní. Zajímavá je i situace u druhů otevřené krajiny – výsledky naznačují, že těm, které se urbanizovaly, se daří lépe než těm, které se městům spíše vyhýbají. Možné vysvětlení je, že intenzivní využívání zemědělské krajiny dopadá na druhy využívající městské prostředí (například rákosníka zpěvného) méně než na ty, které blízkost městské zástavby využívají jen zřídka (například konipasa lučního).

Pozitivnější trendy měly ve městech překvapivě druhy hnízdící na zemi než ptáci hnízdící nad zemí. Většina studií totiž ukazuje, že druhy hnízdící na zemi jsou v lidských sídlech spíše neúspěšné⁵. Podíváme-li se ale na tento výsledek podrobně, nabízí se poměrně jednoduché vysvětlení – v našich datech byly zahrnuty pouze ty druhy, které již nějakou dobu v městském

Města v Evropě

Lépe se v nich daří druhům

- hnízdícím na zemi
- otevřeně krajiny
- urbanizovaným teprve nedávno

a hůře druhům

- hnízdícím nad zemí
- lesním druhům
- urbanizovaným dříve.

V českých městech nejvíce přibývají holub hřivnáč a volavka popelavá.

prostředí žijí, a měly tudíž dostatek času se na specifická rizika tohoto prostředí adaptovat. Možná proto jsou jejich populace stabilní, nebo dokonce rostoucí. Přispívat mohou i vodní druhy ptáků, které ve městech hnízdí čím dál častěji a obvykle hnízdí na zemi. Naopak k méně pozitivním trendům u ptáků hnízdících nad zemí (v křovinách, na stromech a budovách) může přispívat výše zmíněná modernizace budov, případně správa městské vegetace, kdy jsou z bezpečnostních a estetických důvodů odstraňovány staré stromy, suché větve a křoviny, využívané danými druhy ke hnízdění.

Jak jsou na tom urbánní druhy v Česku?

Příroda ve městě je mozaikou lesů (parky), skal (budovy), mokřadů (retenční nádrže) a dalších biotopů, a je tedy legitimní otázkou, zda lidskou zástavbu vůbec ptáci vnímají jako specifické prostředí. Ptačí společenstva obsazující města jsou navíc obvykle složena z nepřilíš specializovaných druhů, které se vyskytují v mnoha různých biotopech. Do hry tak do určité míry vstupují faktory, které se nevážou pouze na městské populace, ale na celkovou populaci druhu. Objasnit, jak se liší populační trendy ptáků ve městech a mimo ně, jsme se pokusili za využití dat z Jednotného programu sčítání ptáků (JPSP)⁶. Porovnali jsme dlouhodobý trend 48 druhů ptáků hnízdících ve městech zvlášť v městském a neměstském prostředí. Pro výpočet městských trendů jsme využili 246 sčítacích bodů (pro neurbánní prostředí to bylo 2111 bodů), umístěných na 51 transektech (172 v neurbánním prostředí).

Ze 48 druhů mělo 22 trend ve městech průkazně odlišný od nuly, přičemž 14 přibývalo a 8 ubývalo. V neurbánním prostředí mělo průkazný trend 29 druhů (18 pozitivní a 11 negativní). Nejpozitivnější trendy v městském prostředí měli holub hřivnáč a volavka popelavá, na opačném konci spektra, tedy jako druhy s nejvíce negativním trendem, byli konipas horský a pěvuška modrá. Trendy byly ve městě i mimo města u téměř všech druhů podobné. To ukazuje, že na dlouhodobý vývoj populací u nás mají zásadní vliv zejména procesy působící současně jak na ptáky ve městech, tak i mimo ně. Mohou to být například klimatické změny nebo změny v krajinném povrchu, které se dějí v obou prostředích. Takovou změnou může být například opuštění brownfieldů a zemědělské krajiny, což v obou případech vede k zarůstání těchto biotopů. Další možností je, že městské populace jsou s neměstskými propojené, a populační změny ve městech jsou tak jen odrazem toho, co se odehrává mimo města.

Dobrou zprávou je, že v průkazných trendech převažovaly ty ukazující na nárůst populace. Urbanizovaným druhům ptáků se tedy daří, nejspíš díky přírodě bližším přístupům aplikovaným v českých městech. Jmenovat můžeme například zvyšování podílu zeleně⁷, případně stárnutí parkové vegetace. Svou roli může hrát i častější uvědomělost majitelů zahrad, kteří alespoň část svého pozemku spravují přírodě blízkým způsobem. Jednoduchým vysvětlením pro nárůst městských populací je i expanze měst – pokud mají ptáci, kterým městské prostředí vyhovuje, více prostoru k životu, přibývají.

Foto: Jan Grünwald

Některé druhy otevřené krajiny, které se adaptovaly na život v blízkosti lidských sídel, jako například rákosník zpěvný, mohou města využít jako útočiště před intenzivně využívanou zemědělskou krajinou

Foto: Jan Grünwald

Žlunu zelenou potkáváme ve městech čím dál častěji

V obou prostředích, městském i neměstském, měly pozitivnější trendy větší druhy ptáků. To může mít spojitost s ukončením nebo značným zmírněním lovu některých ptáků (krkavcovitých a dravců), což se pozitivně projevuje na jejich populacích.

Přestože se tak může zdát, že městské populace ptáků jsou spíše odrazem dění mimo města, některé naše výsledky naznačují, že to neplatí výlučně. Jsme teprve na začátku zkoumání urbánních populací ptáků a další výzkum jistě přinese nové poznatky. Dlouhodobé populační trendy ptáků ve městech jsou přitom velmi důležité nejen pro ptáky, ale i pro lidi. Změny ptačích populací nám totiž mohou říct mnohé o tom, jak se naše prostředí mění, ať už k lepšímu, nebo k horšímu. Proto sledujeme pozorně ptáky i v městském prostředí a zaznamenáváme je do databází. Obzvláště hodnotné je potom zapojení do programu Liniového sčítání druhů (LSD), který je následovníkem programu JPSP.

Pokud se vám podaří vybrat transekt procházející městem, i vaše výsledky budou důležitým příspěvkem pro výzkum změn v populacích urbánních ptáků.

Zdroje

- ¹ Blair R. B. 1996: *Ecological Applications* 6(2).
- ² Callaghan C. T. a kol. 2019: *Oikos* 128(6).
- ³ Ericson P. a kol. 1997: *Journal of Archaeological Science* 24(2).
- ⁴ Grünwald J. a kol. 2024: *Ecological Indicators* 160.
- ⁵ Lakatos a kol. 2022: *Global Ecology and Conservation* 38.
- ⁶ Grünwald a kol. 2024: *Isience* 27(5).
- ⁷ Szumacher I., Pabjanek P. 2017: *Sustainability* 9(4).

Jan Grünwald | je doktorand Ústavu pro životní prostředí PŘF UK a člen výboru Střeďočasné pobočky ČSO. Je také nadšeným pozorovatelem a fotografem ptáků, na sociálních sítích vystupuje také jako Czech Birder.

Kormoráni a lidé

Změny početnosti a rozšíření ptačích druhů poutají pozornost ornitologů již od samých počátků ornitologie. Často jsou zmiňovány negativní jevy, jako je úbytek ptáků zemědělské krajiny napříč Evropou nebo pokles početnosti většiny druhů vodních ptáků hnízdících na našich rybnících. Přesto existují druhy, kterým se u nás i v celé Evropě daří dobře a v posledních desetiletích výrazně přibýly. Snad v žádném případě však podobný jev nevyvolal takové množství problémů, jako tomu bylo a stále je v případě expanze kormorána velkého. Zatímco ještě na počátku 60. let 20. století hnízdilo v západní, severní a střední Evropě jen 3500–4300 párů kontinentální subspecie kormorána velkého (*Phalacrocorax carbo sinensis*), v roce 2020 na evropském kontinentu hnízdilo celkově již 414 000 až 515 000 párů. Největší hnízdní populace v současné době existují v Dánsku, Švédsku, Finsku, Estonsku, Německu a Polsku.

Příčiny této expanze jsou poměrně široké. Patří k nim zvýšení úživnosti vnitrozemských a litorálních vod v Evropě, legislativní ochrana tohoto druhu ve většině států, omezení používání pesticidů a v neposlední řadě i změna klimatických podmínek, zejména nezamrzání řek vlivem stavby jezů a přehradních nádrží a rozrůstání lidských sídel. Není bez zajímavosti, že tyto příčiny bezprostředně souvisejí s aktivitou člověka. Ačkoliv intenzivní využívání přírody obvykle vede k úbytku a ústupu mnohých druhů živočichů a rostlin, v případě kormorána velkého jsme naopak pomohli vytvořit optimální podmínky pro druh, který je „konkurentem“ člověka.

Vývoj početnosti kormoránů u nás

Kormorán velký se na území Česka v průběhu 20. století až do začátku 80. let vyskytoval sporadicky, většinou jen při jarním a podzimním průtahu. Pravidelně hnízdí až od roku 1982 na jižní Moravě a od roku 1983 v jižních Čechách. Počty párů nejprve prudce narůstaly, později však dochází k poklesu a následné stabilizaci počtu hnízdicích párů v důsledku zániku hnízdních možností (například kvůli padání odumřelých hnízdních stromů) i přímých regulačních opatření (zejména povolení odstřelu kormoránů v raných fázích hnízdního období). Nejvyšší počty kormoránů u nás hnízdily v letech 1989–1991, kdy bylo zjištěno 612–682 hnízd. V posledních dvaceti letech (2005–2024) se počty hnízdicích kormoránů stabilizovaly a pohybují se mezi 240–350 páry. Kromě jižních Čech (Třeboňska, Jindřichohradecka) a jižní Moravy (Břeclavska) došlo k pravidelnému zahnízdění i v některých dalších oblastech, například na rybníku Kotvice v Poodří, usazovací nádrži u Chomutova a štěrkopískovně u Ostrožské Nové Vsi.

Mnohem vyšší počty kormoránů velkých se však již od 80. let 20. století vyskytují v době průtahu v rybníčních oblastech jak jižních Čech, tak jižní, střední a severní Moravy. Období jarního tahu je poměrně krátké (od března do poloviny dubna), podzimní průtah probíhá od září do listopadu a denní počty protahujících kormoránů odhadujeme v rozmezí 12 000–14 000 jedinců, což výrazně převyšuje početnost hnízdní populace. Na základě výsledků kroužkování víme, že tito ptáci pocházejí převážně ze Švédska, Dánska, Polska, Německa, Estonska, Finska a pobaltské části Ruska.

Kormoráni velcí u nás každoročně zimují od roku 1985, přičemž využívají různé typy mokřadních lokalit. Jejich početnost a rozšíření zaznamenáváme při každoročním lednovém

Mezinárodním sčítání vodních ptáků (waterbirdmonitoring.cz). V 80. a začátkem 90. let 20. století byla většina zimujících kormoránů zaznamenána na jižní Moravě na vodní nádrži Nové Mlýny a na řekách Dyji a Moravě. Později, od poloviny 90. let, se nejvýznamnějšími lokalitami pro zimování kormoránů staly severní a střední Čechy (Labe, Vltava, Berounka a Ohře). Ve středních Čechách byla nejvýznamnějším místem zimování kormoránů Vltava v Praze. Zde byli zimující kormoráni zaznamenáváni pravidelně od ledna 1997 a jejich počty kulminovaly v zimě 2001/2002, kdy bylo zaznamenáno 1600 kusů. Poté byl zjištěn výrazný pokles počtu, který může souviset s velkou povodní v srpnu 2002 a následně snižující se nabídkou potravy. Celkový počet zimujících kormoránů byl v letech 2018 až 2022 na základě údajů Mezinárodního sčítání vodních ptáků odhadnut na 12 200 až 14 800 jedinců.

Konflikty kormoránů a člověka

Protahující a zimující ptáci působí nejvyšší škody přímou konzumací, ale i zraňováním a stresováním ryb chovaných v našich rybnících. V této souvislosti docházelo a dochází k nejintenzivnějším konfliktům mezi zájmy ochrany přírody a rybářství. Běžnou praxí bylo, že v oblastech početného výskytu udělovaly orgány ochrany přírody výjimky umožňující plašení i odstřely kormoránů na příslušných lokalitách. K tomu docházelo, dokud byl kormorán velký zvláště chráněným živočichem podle vyhlášky č. 395/1992 Sb. a zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, které platily do 31. března 2013. Od dubna 2013 není kormorán velký zvláště chráněným druhem, avšak je stále chráněn podle směrnice o ptácích a jeho odstřely musí povolovat příslušné orgány ochrany přírody uplatněním tzv. odchýlného postupu.

Od května platil také zákon č. 115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených zvláště chráněnými živočichy. Prvotní ideou tohoto zákona bylo hradit škody způsobené kormoránem velkým pouze v případě, že byly

Foto: Jiří Bohdal (naturefoto.cz)

Foto: Jiří Bohdal (naturefoto.cz)

Téměř výhradní potravou kormorána velkého jsou ryby – a to je zdrojem konfliktů

způsobeny v hnízdním období na rybnících a jiných rybochovných zařízeních (sádkách, líhnicích, pstružích farmách apod.). Současně měla být hnízdní populace kormorána velkého v České republice plně chráněna a odstřel protahujících ptáků měl být povolován pouze v období migrace. V roce 2001 nicméně došlo k první novelizaci zákona č. 115/2000 Sb., která umožnila kompenzaci škod v průběhu celého roku. V roce 2005 pak byla přijata další novelizace uvedeného zákona umožňující kompenzovat škody i na tekoucích vodách. Rozšíření kompenzací na období celého roku bylo široce aplikováno a vedlo k řádovému nárůstu vyplácených částek. Kompenzace škod působených na tekoucích vodách byly vypláceny jen výjimečně, a to i přesto, že docházelo k nárůstu počtu zimujících kormoránů velkých právě na řekách. V současné době platí novela zákona o poskytování náhrad škod způsobených zvláště chráněnými živočichy č. 100/2019 Sb. a č. 50/2021 Sb, která se vztahuje i na kormorána velkého, ačkoliv již není zvláště chráněným druhem.

V mysliveckých statistikách se počty odstřelených kormoránů každoročně objevují již od roku 1986. V roce 1990 bylo poprvé uloveno více než 1000 jedinců a tento počet následně narůstá až do současnosti. K výraznému navýšení došlo v roce 2019, kdy počet ulovených kormoránů velkých přesáhl 9500, a v roce 2020 jich pak bylo uloveno rekordních 10 288. Na tomto vysokém počtu se podílí i vyplácení zástřelného, kdy Ministerstvo zemědělství ČR platí příslušným mysliveckým sdružením za jednoho uloveného ptáka částku 500 Kč. Ulovení kormorána lovci dodnes dokládají odříznutou horní polovinou zobáku.

I přes takto intenzivní lov nedochází k poklesu početnosti. Předběžné výsledky z posledního (2024) lednového Mezinárodního sčítání vodních ptáků opět dokládají zimování více než 14 000 jedinců, kteří byli zjištěni na 246 lokalitách po celé republice. Odstřelení a vyplašení kormoráni jsou nahrazováni jinými kormorány, kteří ochotně obsadili naše mokřadní lokality, jež v celoevropském měřítku představují optimální

potravni stanoviště. Plašení ani odstřely proto nepřispěly a nemožou přispět k zmírnění dopadu kormoránů na rybí obsádky¹ v chovných rybnících a na rybí společenstva řek, přehrad a ostatních nádrží.

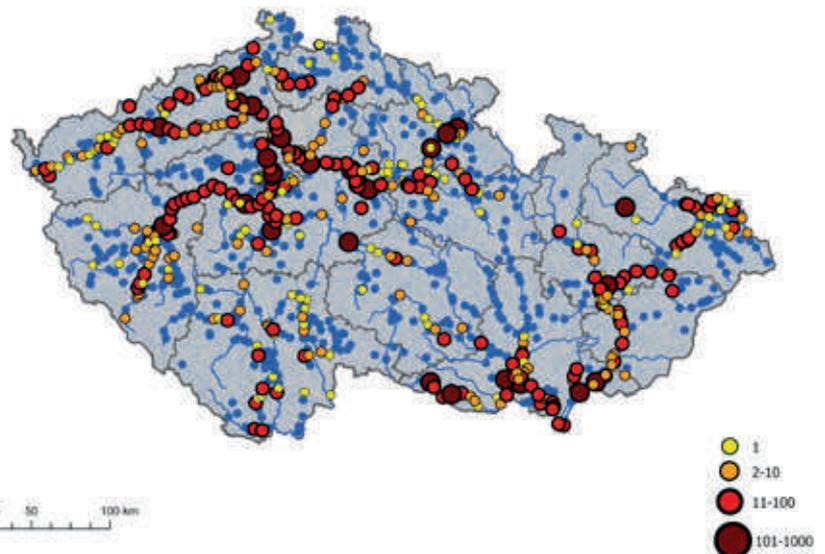
¹ Bližší informace o vlivu odstřelu na početnost kormoránů velkých lze nalézt na stránkách projektu INTERCAFE (Conserving biodiversity: interdisciplinary initiative to reduce pan-European Cormorant-fishery conflicts): ceh.ac.uk/our-science/projects/intercafe-final-reports.

Petr Musil | pracuje na Fakultě životního prostředí ČZU v Praze. Věnuje se dlouhodobým změnám početnosti a rozšíření na úrovni populací i jednotlivců. Hledá cesty ke společné prosperitě rybníků i vodních ptáků, kteří na nich žijí.

Strašení a plašení kormoránů se mívá účinkem

Mapa znázorňuje všechny lokality kontrolované na území Česka v letech 2020 až 2024. Průměrné počty zimujících kormoránů jsou vyznačeny barevně; modré kroužky znázorňují sledované lokality bez výskytu kormoránů.

Zdroj: Mezinárodní sčítání vodních ptáků

Ústříčnick velký (*Haematopus ostralegus*)

Buňhák lední (*Fulmarus glacialis*)

S fotografováním jsem začal poměrně pozdě, až po studiích. Nejdřív mi učarovalo makro, protože se dalo fotografovat téměř kdekoliv. Od nejmenších forem života jsem pak pozvolna přešel k ptákům a savcům. Dobrého fotografa přírody sice dělají z velké části znalosti, ale důležitá je i technika a ta přibývala pomalu.

Ze začátku jsem fotografoval hlavně v okolí svého bydliště.

Chodil jsem na procházky a při fotografování si čistil hlavu a užíval si přírody. Podařilo se mi také najít si partu kamarádů se stejným zájmem a začali jsme vyrážet na fotoexpedice do zahraničí. Převážně na evropský sever, do Norska, Švédska, na Shetlandy a naposledy na Faerské ostrovy, odkud jsou fotografie na této dvojstraně. Mým prozatímním fotografickým vrcholem byla skoro měsíční cesta na opačnou stranu zeměkoule, do středoamerické Kostariky. Rád vzpomínám na ta úžasná rána s kolibříky, tukany či opicemi, kdy člověk nevěděl, jestli sníst, nebo fotografovat. Nic se ale nevyrovná tomu, když mohu jen tak fotografovat doma na zahradě. V klidu si počkám na pěkné světlo, najdu si hezké pozadí a čekám, co se mi před objektiv dostaví. Výsledek najdete na www.jmichal.cz, kam všechny čtenáře co nejrdečněji zvu.

Papuchalk severní (*Fatercula arctica*)

Ptačí park je takové Národní divadlo ochrany přírody

Rozhovor s Břeňkem Michálkem

Jsi úplně prvním profesionálním správcem ptačího parku ČSO u nás. Nemohl jsi tedy vědět, jaká tato práce bude – čím tě lákala?

Cestoval jsem zrovna po Novém Zélandu, když mě kontaktoval David Číp, člen pracovní skupiny pro rozvoj tehdy ornitologického parku Josefovské louky. Ptal se, kdy už se konečně vrátím, že pro park potřebují někoho místního, koho baví příroda a její ochrana a že má pro mě zkrátka práci. Když jsem se pak v roce 2012 z cest vrátil, sešel jsem se na Josefovských loukách s ředitelem kanceláře ČSO Zdeňkem Vermouzkem. Říkal, že by se v ptačím parku dalo pracovat na částečný úvazek. To jsem samozřejmě vítal, protože po tom cestování jsem byl na mizině. Měl jsem částečný úvazek v ČSOP Jaro Jaromeř a správcování ptačího parku se nabízelo jako vhodné doplnění příjmu.

Může se zdát, že být správcem ptačího parku je práce snů. Myslel sis to na začátku také? A řekl bys to i dnes?

Často si říkám, že to je práce snů. I sebelepší práce se však může snadno zvrhnout do něčeho stresujícího, zatěžujícího. Myslím, že každý si dříve nebo později řekne, jestli by se nedalo dělat něco jiného. Ale když se na to podívám z odstupem, tak je to skutečně práce snů. Něco na tenhle způsob jsem vždycky chtěl dělat.

Můžeš přiblížit, v čem to kouzlo své práce spatřuješ?

Baví mě a naplňuje. O něčem takovém jsem snil už roky před tím, jen jsem si to zaměstnání nedokázal konkrétně představit. Hodně jsem se věnoval návštěvám národních parků a rezervací, kde mě bavilo fotit, pozorovat. Dokonce jsem vždy četl všechny naučné cedule, i když byly nepodařené, prostě mě bavilo vycucávat informace o konkrétním území a představoval jsem si, že by něco takového mohlo být i u nás, aniž jsem vůbec tušil, že tou dobou už byl ptačí park založen. Byla to tedy zajímavá shoda náhod, kdy se všechno skloubilo dohromady. Baví mě, že moje práce má tolik rozměrů. Jednak to, co si každý představuje, že dělám – chodím s dalekohledem a pozoruji ptáky. To je ale jen střípek mé práce. Více se věnuji například práci s veřejností, představování krás, fungování a důležitosti přírody. Nakonec i jednání a nákupy pozemků jsou celkem uspokojující aktivita, protože vidíš, že na mapě cosi přibývá. Máš hmatatelné výsledky.

V čem se nejvíc lišila skutečnost od tvých očekávání?

Vůbec jsem nepočítal s tím, že někdy vznikne celá síť ptačích parků. Myslel jsem si, že mým celoživotním úkolem budou Josefy, které budeme rozvíjet. Potenciál je tam ohromný, co se území týče, vlastně celá široká niva Metuje. Když jsem se díval do budoucnosti, pomýšlel jsem spíš na to, jak bude park vypadat za deset, dvacet let, a vůbec jsem nepřemýšlel

Břenek Michálek

* 28. 7. 1979 v Jaroměři

Od dětství obdivuje přírodu. Po střední strojírenské škole vystudoval Přírodovědeckou fakultu UP v Olomouci a několik let cestoval, žil v Austrálii, navštívil například Nový Zéland, Indonésii nebo Indii. Od roku 2012 je správcem ptačího parku Josefovské louky.

o jiných lokalitách. Když Zdeněk Vermouzek přišel s nápadem, že bychom měli mít další ptačí parky, musel jsem svou vizi budoucnosti poněkud změnit.

Vzal sis ze svého cestování inspiraci nebo naopak odstrašující příklad, čeho se vyvarovat?

Vzorem jsou samozřejmě ekonomicky vyspělejší země – Austrálie, Nový Zéland –, kde rezervace fungují tak, jak si představuji, že by měly fungovat. Když přejeďeš do Asie, chráněná území jsou tam založená na jiných principech. Odstrašující případy jsou třeba Kambodža nebo Laos, kde chráněná území existují většinou jenom na papíře. Za vrchol přínosu je považováno, když tam čínská firma uprostřed národního parku vybuduje návštěvnické centrum s kasinem, plaveckými bazény a podobně.

Jmenoval jsi Nový Zéland, kde je většina původní avifauny vyhubena, a přesto ho považuješ za příklad země, kde dobře funguje ochrana přírody?

Určitě. Úsilí o záchranu posledních ptáků, které tam mají, je opravdu obdivuhodné. Investují nemalé peníze do personálního zajištění a budování rezervací, které mají skvělé technické zopatření proti predátorům. To by pro nás mohla být inspirace. I my máme invazní druhy, které likvidují naše původní druhy, příkladem může být norek americký. Na Novém Zélandu mají velký problém s lasicovitými šelmami typu hranostaje nebo s australským kusu liščího a ty poměrně malé rezervace, kde přežívají poslední jedinci určitých druhů, jsou některé celé dokonale oplocené. Plot je pod elektrickým napětím, aby se tam žádný nepůvodní savčí druh nedostal a ptáci tam mohli přežívat.

Myslíš, že by to v našich podmínkách bylo realizovatelné?

Jako experiment určitě. Ne velkoplošně, ale dokážu si představit, že třeba v případě našich posledních hnízdicích břehoušů černoocasých by se něco takového zkusit mohlo. Ale není to řešení pro všechna naše hnízdiště vzácných ptáků.

Nikdy nemůžeme vykoupit celou republiku, parky budou vždy jen střípky krajiny. Věříš, že jsou dostatečně významné, aby zmožily nějakou změnu?

Myslím si, že bychom se měli zaměřit na podstatné rozšiřování ptačích parků, protože nejlépe fungují velká území. Věřím, že parky budou pro ochranu avifauny velkým přínosem, pokud se tedy naplní naše strategie, že do roku 2042 budeme mít v každém kraji ptačí park. A poté bych se soustředil spíše na kvalitu a velikost jednotlivých

parků než na jejich kvantitu. V budoucnosti totiž hrozí, že ptačí parky budou společně se státními chráněnými územími fungovat jako taková muzea přírody. Teď trochu přeháním, ale i do takového extrému se za pár desítek let můžeme dostat. Jsou oblasti na naší planetě, kde už jsou chráněná území posledními místy, v nichž lidé mohou vidět fungující přírodu. Těch několik ptačích parků, které ČSO vybuduje, pak může být takovou jistotou, že aspoň v nich se bude přírodě dařit.

Ptačí parky jsou příkladem „soukromé“ ochrany přírody. Můžeš tento způsob porovnat se státní ochranou, která je u nás dominantní?

Zásadní výhodu vidím v tom, že ptačí parky jsou pod přísným dohledem, nejen nás manažerů, ale i podporovatelů, kteří parky sledují a upozorňují na různé změny, rizikové situace, nebezpečnosti. Právě díky tomu, že tam jsme téměř denně a ta území dobře známe, můžeme pružně reagovat. Úspěšnost ochrany některých druhů tam může být vyšší než ve státně chráněných územích.

Co naše příroda v současné době podle tvého názoru nejvíc potřebuje?

Myslím si, že by pomohlo, kdyby se na co největších územích – a nemusejí to být jen ptačí parky – obnovily přírodní procesy, kdyby se větší kusy krajiny nechaly živilům a takzvaným inženýrům krajiny. Pořád existuje velké množství rozsáhlých ploch, kam by se mohla introdukovat stáda velkých kopytníků, kde by se řeky mohly nechat divočet a bobři působit, aby se ekosystémy samy vzbudily a nebyly tolik závislé na pomoci člověka. Naše krajina už není ta původní kulturní zemědělská krajina, kde každé políčko obhospodařoval rolník, to je prostě nezvratná věc, to už se nikdy nevrátí. Naděje teď upínejme ke kopytníkům, kteří tu práci alespoň částečně mohou udělat za ty dávné hospodáře.

V ptačích parcích se setkáváme s různými kopytníky, někde máme pratury, jiné koně. Jak se rozhoduje, který druh bude pro dané území nejvhodnější?

Poněvadž chceme, aby území ptačích parků byla co nejuživnější pro ptáky, potřebujeme, aby tam bylo hodně různého hmyzu. A ten se vyskytuje na místech, kde je rozmanitá vegetace. Konec jsou specialisté na požíráni trav a kvetoucích rostlin nechávají téměř bez povšimnutí, takže vytvářejí květnatější louky. Základem je tedy mít koně, aby se zpestřila rozmanitost květin i hmyzu. A jakékoli turovitě zvíře je pak doplněk. Jaký tur to bude, se rozhodujeme podle místních podmínek prostředí. Pratury jsou vhodnější do močálů, mokřadů, uherský skot se spíše hodí na kombinaci sušších a mokřadních biotopů, jako jsou Kosteliska. Pokud někdy budeme mít zubry, tak v nějakém lesostepním ptačím parku. Turovití nejsou tak vybíraví a měli by dožít problematické dvouděložné rostliny, které koně nechávají být, protože ne všechny kvetoucí rostliny jsou ve větším množství chtěné – když se třeba rozmůžou bodláky, kopřivy nebo nepůvodní zlatobýly, způsobují problémy.

Zároveň se snažíme částečně zachovat zemědělskou činnost, konvenční seč – Josefovské louky byly poslední století vždycky sekány.

Nejdříve ručně, pak nastoupila traktorová seč a vytvořily se tam poměrně cenné aluviální psárkové louky, které se v rámci východních Čech už moc nevyskytují. Byl to i jeden z požadavků botaniků, abychom alespoň několik hektarů těchto luk zachovali, což může vyhovovat například chřástalovi polnímu. Vyskytují se tu ale i další tři druhy chřástalů – malý, kropenatý a vodní, kteří hnízdí v koutech pastvin s mokřadní vegetací, kam koně v hnízdní sezoně zas tolik nechodí. O chřástalovi polním jsme si mysleli, že se pastvinám vyhýbá, a ono to tak asi většínou v horských a podhorských oblastech je, ale letos se na Josefovských loukách ozývali poprvé i z pastviny praturů. Pratury jsme na hnízdní sezonu vyhnali, takže tráva mohla zase dorůstat. I když jsme to vlastně dělali spíš pro jeřáby, aby tam měli klid a mohli vyhnízdit.

Můžeš jmenovat příklad ptačího parku, kde už hnízdí druhy, pro které byl park založen?

Určitě Josefovské louky. Protože je to nejstarší ptačí park, měli jsme dostatek času a příležitosti dosáhnout podpory původně vytyčených cílových druhů a dá se říct, že z těch, které jsme si na začátku určili, tam většina z nich hnízdí, ne třeba pravidelně, ale velice často. Hlavními cílovými druhy byla čejka, bekasina a vodouš rudonohý, to jsou všechno druhy, které před založením parku na jeho území nehnízdily. A teď můžeme s jistotou říct, že jsme prostředím připravili natolik dobře, že v něm tyto ptáky našli domov.

Jsou nějaké druhy, které jsi nečekal, a přesto se v ptačích parcích objevily?

Na začátku jsem třeba nečekal, že na Josefkách budou hnízdit jeřábi popelaví nebo husy velké. Myslím, že nikdo nedoufal, že se budou tak úspěšně šířit. Největší rarita je asi letošní pokus o hnízdění písl ve Rzech, to je vůbec první zaznamenané hnízdění v rámci východních Čech. Jako hnízdiče jsme je v těchto končinách neočekávali. Vypadalo to sice nadějně, ale nakonec nevyhnízdily, asi kvůli velkému predáčnickému tlaku. Ptáci seděli na hnízdě a skupina volavek na ně ze vzdálenosti asi dvou metrů neustále dohlížela, takže to písl měly velice náročné. Ale už jen to, že se jim biotop zalíbilo, že se tam pářily, vytvořily hnízdní kotlinku a seděly na ní, je velký úspěch a překvapení.

Bylo i něco, co se nepovedlo podle očekávání?

Na Josefovských loukách máme to štěstí, že můžeme využívat historický závlahový systém, abychom území sytili vodou. V roce 2016 se tu ale usídlil bobr, na kterého jsme nepamatovali. Bobři svou aktivitou pozměnili režim fungování zavlažovacího systému, protože pronorovali břeh naší zdrojnice, řeky Metuje, a systém už není tak ovladatelný, jako kdysi býval. Není to úplně špatně, protože jsme byli, co se týče objemu využívané vody, limitováni manipulačním řádem, a bobr vlastně zajišťuje území větší vodní bonus. Zavlažovací systém jsme považovali za užasný nástroj, který máme plně pod kontrolou, a teď už ho tak úplně pod kontrolou nemáme a někdy bychom to potřebovali.

Foto: Ramesh Meena

V indickém Rádžastháně před hnízdní stěnou supů indických, kteří byli v roce 2002 ještě poměrně běžní, než jejich počty srazil na minimum toxický diclofenac používaný jako léčivo dobytka

Foto: Petr Srámek

Při třiletém pobytu v australském Brisbane došlo i na experiment ověřování agresivního chování flétnáka australského při průjezdu jeho hnízdním teritoriím. Chodce nechává obvykle na pokoji, ale cyklisté si raději opatřují helmy s ochrannými bodci.

Foto: Petr Srámek

Na Noci netopýrů a lelkování v ptačím parku Mnišské louky v roce 2021

Navečer roku 2008 v australském lese s drozdem šupinkohřbetým, který je stejně jako naši drozdi aktivní až do noci

Zatím to vypadá velmi idylicky: vykoupíme pozemek, uděláme opatření a ptáci zahnídají. Existují i nějaké společné problémy parků, které musíš řešit?

Určitě, kromě všudypřítomné predace cílových druhů, které lze těžko předcházet, musíme řešit nelehká dilemata při rozhodování, na který cenný druh se zaměřit. Každý, nejen ptačí druh, ale třeba i obojživelník, vážka, má své nároky a požadavky, takže se někdy stává, že nevíme, jestli podpořit spíš ten, nebo onen. A někdy mají cílové druhy i opačné nároky. Když vidíme, že se v ptačím parku objevila skupina ptáků, která vyžaduje hodně vody, ale cílovými druhy jsou bahňáci, kteří potřebují spíše popuštěnou vodu a bahnité břehy, vzniká dilema, které nelze snadno rozlousknout.

Jak parky přijímají místní lidé? Mají spíš radost, nebo jsou nedůvěřiví?

Budu mluvit jen za Josefovské louky, které už mají dlouhou historii. Vnímání ptačího parku místními obyvateli tam prodělalo změny, ale můžu bez pochyb říct, že park je dnes přijímán velice pozitivně. V počátcích tomu tak ale rozhodně nebylo, protože ptačí park znamenal pro místní obyvatele hodně vody a hodně křiku ptáků. Měli obavy z velkého množství bodavého hmyzu a že to bude takové neutěšené „džungloidní“ prostředí, ve kterém ani nebude možné se pohybovat. Ale myslím, že opak je pravdou a že výsledné pojetí ptačího parku všechny příjemně překvapilo. Je to jedno z nejpopulárnějších míst na Jaroměřsku, kam se dá vyjít na pěknou procházku do přírody, kde něco uvidíte, zažijete. Ale každá pěkná myšlenka si najde svého oponenta, takže existují i různé mrmlalové, ale to jsou výjimky.

Mě samotného potěšilo, jak krajinářsky malebné místo dnes park je, to vůbec nebyl záměr. Soustředili jsme se na podporu ptáků, potažmo dalších skupin živočichů a rostlin, a překvapivě jsme vlastně vytvořili krajinářsky hodnotné území, které osloví i návštěvníky, kteří nejsou ornitologicky zaměřeni. Krajina

je pestrá, funguje pro ptáky i další živočichy a rostliny, ale zároveň je i přitažlivá pro lidi.

Parky vznikají především díky dárcům. Zůstávají podporovatelé s lokalitou ve styku, mohou se dál na jejím rozvoji podílet? A lze to i jinak než finančně?

Udivuje mě, jak velké množství lidí ptačí park Josefovské louky podporuje, aniž by tam kdykoli byli. Stačí jim pozitivní zprávy, které čtou na internetu nebo v *Ptačím světě*. Hodně jich ale do ptačího parku jezdí. Neřeknou to tak, ale asi se chtějí přesvědčit, že park skutečně funguje, že tam ptáci jsou a že se o pozemky, na které přispěli, ČSO stará. Některým stačí procházka po parku, ale zvláště mladší podporovatelé většinou mají ambice pomoci trochu víc a hlásí se na dobrovolnické akce. Jezdí tam pravidelně a pomáhají nejen finančně, ale i fyzicky, mají potřebu být s parky v úzkém spojení. Neustále s nimi komunikujeme, informujeme je, co se právě děje. Ptačí park je vlastně takové Národní divadlo české ochrany přírody, dílo stovek, tisíců lidí. Na jeho budování se sbírkami také podíleli lidé ze všech společenských vrstev.

Na brigádu se může přihlásit každý? A co to vlastně obnáší?

Brigády většinou zahrnují jednoduché práce, jako je oprava ohrad nebo hrabání trávy. Vždycky se najde práce jak pro ty největší dřiče a různé kutily, tak třeba pro děti a lidi, kteří s fyzickou prací nemají tolik zkušeností.

Máš nějaký sen, kterého chceš dosáhnout v rámci svého působení?

Pořád sním o co největších územích, která bychom měli ve správě, kde by přítomné ekosystémy fungovaly tak, jak mají. V těch našich malých ptačích parcích to sice na první pohled vypadá, že ekosystémy tam fungují dobře, ale ve skutečnosti by bez našich zásahů degradovaly. Aby území mohla fungovat opravdu efektivně, potřebují být podle mého názoru ohromná. Musí tam být přirozená pastva, zvířata musejí mít možnost podle své potřeby

migrovat. Pak funguje plošková dynamika, kdy jedno stanoviště třeba zanikne, ale v tom samém okamžiku vzniká někde opodál další, takže ptáci nejsou závislí na jednom malinkém kousíčku, který je velice citlivý k narušení, destrukci nebo disturbanci, protože se mohou přemístit jinam. To je právě výhoda velkých území a Achillova pata těch malých, která jsou hrozně náchylná.

K přírodě jsi zřejmě inklinoval už před tím, než ses stal správcem. Co tě k tomuto zájmu přivedlo?

Rodiče byli milovníky přírody, s nimi jsem jezdil na hory, ale také chodil na houby a borůvky do lesa, který jsem kdysi považoval za přírodu, i když to byla z dnešního pohledu nehezka smrková monokultura. Tenkrát jsem také trávil hodně času na venkově u prarodičů, tam někde to asi začalo. Možná to má prostě člověk v sobě od narození, ani o tom neví, a k přírodě pak inklinuje víc než ostatní.

Jak jsi svůj zájem o přírodu pěstoval – měl jsi někoho, kdo tě vedl?

Myslím, že to ve mně dřímalo tak mocně, že přestože jsem studoval strojírenskou střední školu, po maturitě už jsem tomu volání neodolal a přesedlal jsem na studium ochrany a tvorby životního prostředí na vyšší škole a později přírodovědecké fakultě v Olomouci. Cestu jsem měl jasně danou, a i když jsem zkoušel i jiné věci, tak mě to nakonec na dráhu přírodovědce svedlo. Chodil jsem mnohá léta do skautu, který mi zprostředkoval přímý kontakt s přírodou, pak jsem dlouhodobě cestoval, každou volnou chvíli jsem trávil v přírodě (když jsem zrovna nemusel vydělávat peníze na další cesty).

Ovlivnila tě i literatura?

Rozhodně a možná na prvním místě. Dobrodružné knížky všeho druhu, mayovky a pak ta logická souslednost Foglar, Nevrlý, Attenborough, to jsou rozhodně autoři, kteří mě hodně ovlivnili a nasměrovali.

Zajímali tě už tehdy ptáci, nebo ses k nim dostal až přes ČSO?

Zajímala mě spíš příroda obecně. Vyhraněnější jsem začal být až během dospívání, kdy mě nejvíc ze všeho zajímali netopýři a pořád patří mezi mé nejoblíbenější ptáky, jak s oblibou říkám. Vždycky mě bavily extrémní biotopy, vysoké hory, jeskyně, pouště a obdivoval jsem různé strategie přežívání v nich. Čím extrémnější prostředí, tím bizarnější, obdivuhodnější živočichové. Ptáci tam svým způsobem taky patřili, ale zaměřil jsem se na ně až v Austrálii, kde jsem je poprvé systematicky sledoval. Po těch letech v Austrálii jsem paradoxně znal tamní druhy víc než ty české.

Doporučil bys ještě nějaké exotické končiny, které jsi navštívil?

Indii – není pro každého, ale určitě patří mezi mé oblíbené země. Má všechno, nejvyšší horstvo na planetě a zároveň tropické pralesy, poušť i úžasně ostrovy s korálovými útesy. Je to velice vděčná země pro ty, kdo mají rádi pestrost, nejenom v přírodě.

Děkuji za rozhovor.

Ptala se Alena Klvaňová

Poznáte kormorány?

Foto: Libor Koucký

Bílá pírká na hlavě a krku jsou typická pro starší dospělé jedince kormorána velkého (vlevo), a odlišují je tak od mladých ptáků (vpravo)

Na úvod určovací rubriky v tomto čísle si nelze odpustit drobné ohlédnutí do nedávné minulosti. Před 40 lety totiž u nás byli její dnešní protagonisté nehojnými až vzácnými a jejich pozorování bylo zážitkem (jak může autor příspěvku potvrdit z doby svého dětství). Přibývání obou u nás v současnosti hnízdících a celoročně se vyskytujících druhů kormoránů je učebnicovým příkladem, jak dramatický vývoj může během jediného lidského pokolení prodělat ptačí populace a jak relativní jsou pojmy vzácný a hojný. Expanze kormoránů úzce souvisí s činností člověka – především s eutrofizací vod, zvyšováním početnosti a chovem ryb. Roli pochopitelně hraje i ochrana hnízdících ptáků, kteří byli v minulosti jako škůdci nemilosrdně likvidováni.

Kormoránovití (Phalacrocoracidae) jsou početně poměrně malou (celosvětově kolem 40 druhů) skupinou rybožravých vodních ptáků z řádu terejů (Suliformes). V Evropě se pravidelně vyskytují pouze tři z nich, dva pak u nás v současnosti i hnízdí. Nedávno byl na základě molekulární taxonomie společný rod *Phalacrocorax* rozdělen, a každý z evropských druhů tak nyní patří do samostatného rodu.

Větším a hojnějším ze dvou našich druhů je **kormorán velký** (*Phalacrocorax carbo*). Můžeme se s ním setkat celoročně na všech typech vod. Jedná se o poměrně velkého a mohutného ptáka velikosti štíhlejší husy. Vsedě zaujme typickou siluetou s lehce esovitě prohnutým krkem a dlouhým špičatým zobákem, na konci jehož horní čelisti je „háček“ sloužící k uchopení chycené ryby, který je dobře patrný i při pozorování na dálku. Při plavání na vodě je tělo hluboce ponořeno a nad hladinu vystupuje

(je viditelný) pouze hřbet a krk. Hlavu nese plavající kormorán trochu zakloněnou dozadu, a zobák tudíž není vodorovně (jako u velikostně a siluetou podobné potáplice severní), ale trčí v úhlu 15–20 stupňů. Dlouhý ocas při plavání splývá vodorovně s hladinou.

Letící hejno kormoránů občas tvoří klínovitou formaci, a může se tedy plést s husami. Kormoráni ale rychleji mávají delšími užšími křídly (husa je má krátká a širší), dlouhý krk mají natažený dopředu a dlouhý ocas dozadu (husa má ocas krátký). Siluety ptáků se tak pozorovateli jeví jako „letící kříže“. Kormoráni se většinou vyskytují pospolitě v hejnech, která někdy čítají stovky až tisíce jedinců. Koloniální je i hnízdění a nocování, které u nás probíhá na stromech. Hnízdiště i nocoviště kormoránů je dobře identifikovatelné podle kmenů a větví stromů „obílených“ trusem. Hromadný je často i lov, při kterém ptáci spolupracují a v roztaženém plovoucím hejnu nahánějí ryby na mělčinu nebo do zátoky rybníka či přehrady. U ptáků při odpočinku po lovu je typický postoj s široce roztaženými křídly. Na rozdíl od většiny ostatních vodních ptáků mají totiž kormoráni smáčivě peří a po potápění si ho protřepáváním musejí vysušit a upravit.

Při pozorování z dálky není kormorán barevně nijak atraktivní a popis opeření by se dal odbýt termíny tmavé či černé. Pohled na dospělé ptáky ve svatebním šatu nasvícené sluncem ale dokáže překvapit. Podobně jako například u špačka nebo straky se i u kormorána nasvícené černé opeření zelenožlutohnědě leskne, což je patné především svrchu těla na hřbetě a křídlech. V předhnízdění době a začátkem hnízdění (I.–V.) se navíc hlava dospělců zbarvuje do běla a velká bílá skvrna se vytváří i na lících a na bocích v zadní části těla. Bílé zbarvení hlavy je ale omezeno pouze na několik měsíců na začátku roku a v podstatě mizí

již během hnízdění (dochází k otěru špiček per). Mladí ptáci jsou od dospělých dobře odlišitelní minimálně do léta 2. roku života podle světlé, bělavé spodiny těla a hnědého hřbetu a křídel. Podle tvaru a rozsahu žluté skvrny u kořene zobáku („gulární vak“) lze rozlišit dva evropské poddruhy – severozápadní „přímořský“ *P. c. carbo* a východní „kontinentální“ *P. c. sinensis*.

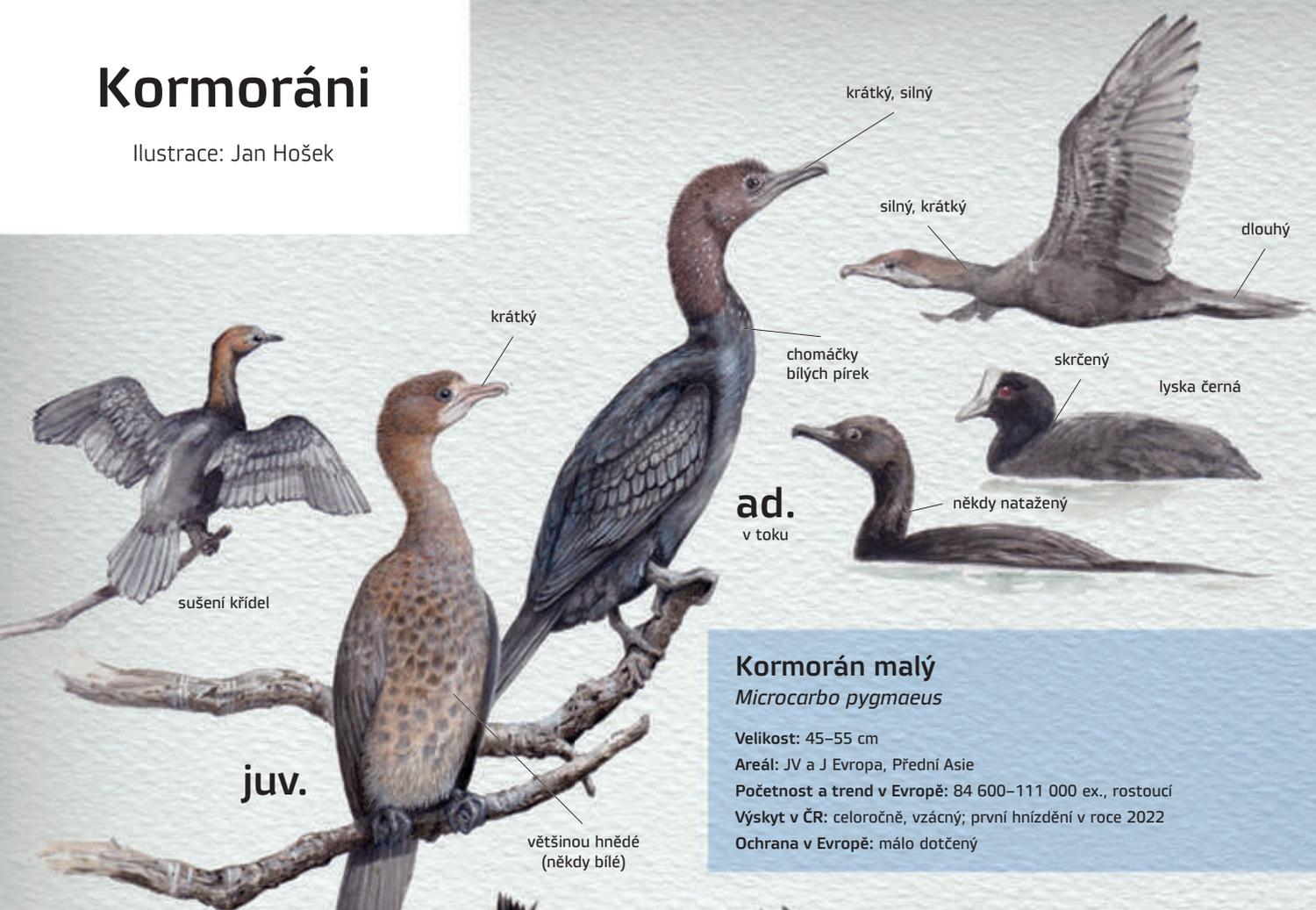
Mnohem menší je druhý z dnes u nás hnízdících druhů, **kormorán malý** (*Microcarbo pygmeus*). I s ním se nyní můžeme setkat celoročně, ale stále mnohem vzácněji než s jeho větším příbuzným. Velikostně ho lze přirovnat ke štíhlejší lysce. Na rozdíl od kormorána velkého má v poměru k hlavě kratší zobák, na kterém téměř není patrný háček na horní čelisti, a zobák tak působí tupěji. Při plavání je také více ponořen a z vody často vyčnívá v podstatě jen hlava s „proužkem“ hřbetu. Dospělý pták ve svatebním šatu je celý černý, s výjimkou hnědého krku a hlavy. Mladí ptáci jsou naopak svrchu celí hnědaví se světlejším břichem a výraznou světlou skvrnou pod zobákem.

Třetím druhem hnízdícím v Evropě je **kormorán chocholatý** (*Gulosus aristotelis*). Tento mořský pták se ve vnitrozemí vyskytne pouze výjimečně, a nejspíše se s ním tedy můžeme setkat v průběhu ptačkářských výprav a dovolených na mořském pobřeží. Historická pozorování tohoto druhu u nás byla po revizi provedené faunistickou komisí zamítnuta. Kormorán chocholatý je menší než kormorán velký. Má štíhlejší krk, výrazně tenčí zobák a kulatější hlavu. Dospělí ptáci ve svatebním šatu jsou černí se zelenavým leskem (s výjimkou žlutých koutků zobáku) a na čele mají chocholku. Mladí ptáci jsou podobně jako u ostatních druhů kormoránů hnědaví s nápadně světlým břichem.

Jaroslav Cepák

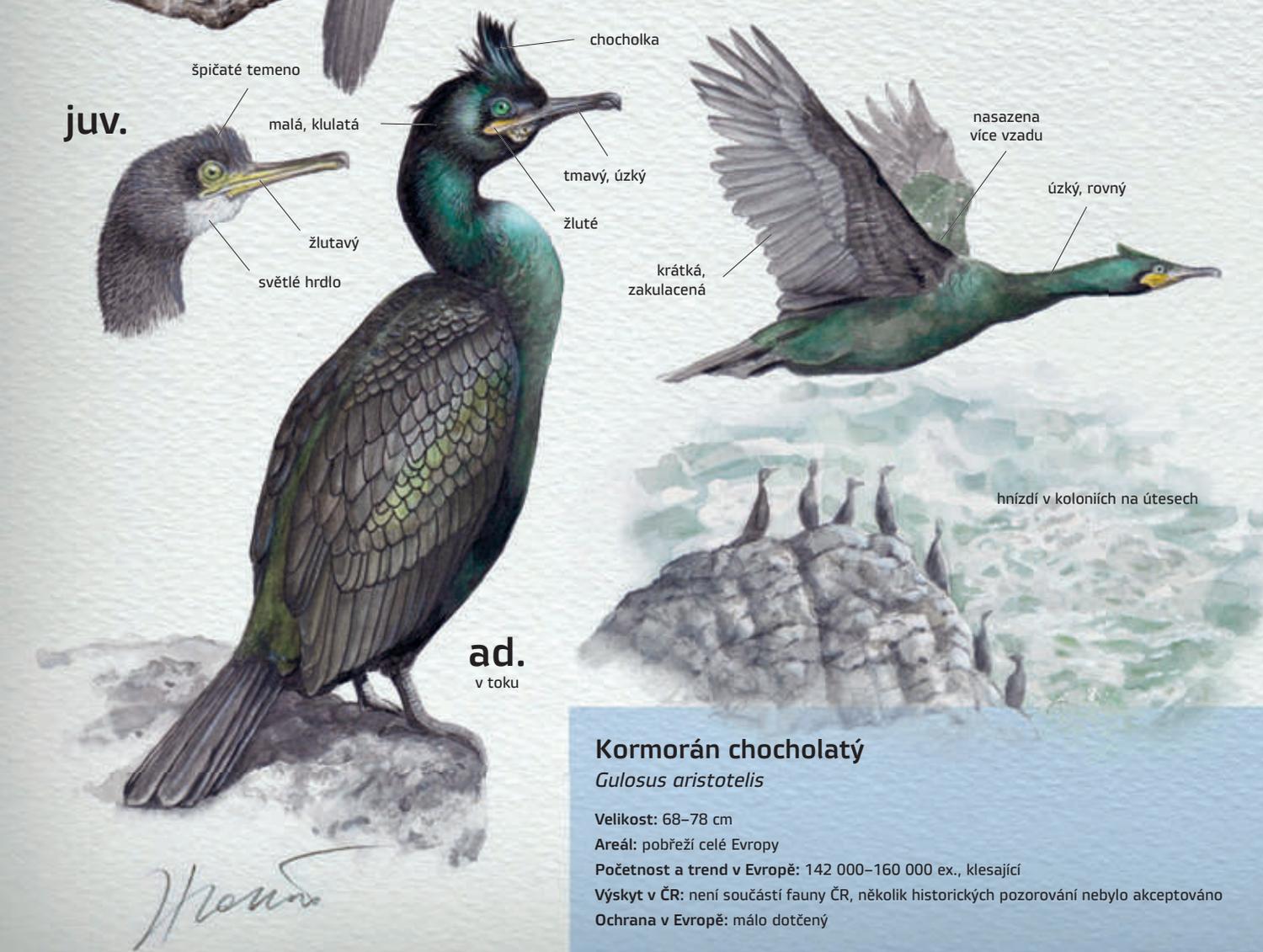
Kormoráni

Ilustrace: Jan Hošek

Kormorán malý *Microcarbo pygmaeus*

Velikost: 45–55 cm
 Areál: JV a J Evropa, Přední Asie
 Početnost a trend v Evropě: 84 600–111 000 ex., rostoucí
 Výskyt v ČR: celoročně, vzácný; první hnízdění v roce 2022
 Ochrana v Evropě: málo dotčený

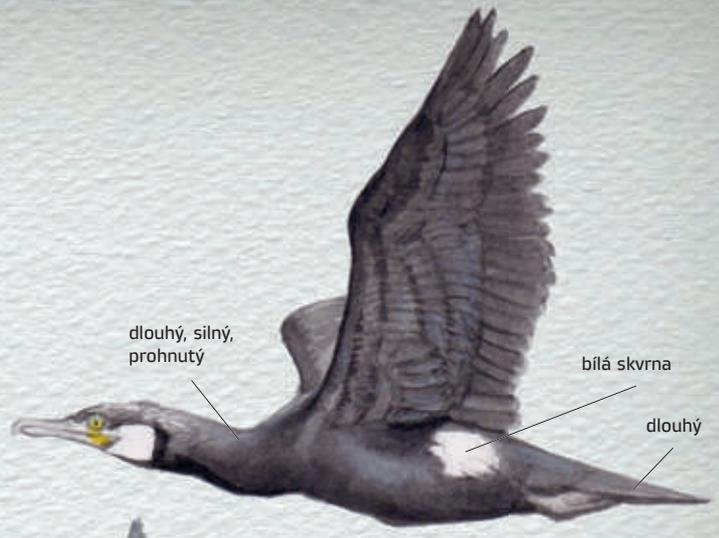

Kormorán chocholatý *Gulosus aristotelis*

Velikost: 68–78 cm
 Areál: pobřeží celé Evropy
 Početnost a trend v Evropě: 142 000–160 000 ex., klesající
 Výskyt v ČR: není součástí fauny ČR, několik historických pozorování nebylo akceptováno
 Ochrana v Evropě: málo dotčený

obvyklá formace hejna

dlouhý, silný, prohnutý

bílá skvrna

dlouhý

Kormorán velký
Phalacrocorax carbo

Velikost: 77–94 cm
 Areál: celosvětově mimo J Ameriky a Antarktidy
 Početnost a trend v Evropě: 828 000–1 030 000 jedinců, rostoucí
 Výskyt v ČR: celoročně, hojný
 Početnost hnízdní populace: 240–330 párů
 Ochrana v Evropě: málo dotčený

matnější

ad.

v prostém šatu

žlutá, bíle lemovaná holá kůže

velká, protáhlá

svrchu tmavě hnědý

juv.

bílé

hejno odpočívající na stromech u vody

zvednutý

ponořené tělo

ad.
v toku

bílá skvrna

Literatura
 BirdLife International, 2021: *European Red List of Birds*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
 Hudec K. a Štátný K. (eds.), 2005: *Fauna ČR Ptáci 2/1*. Academia. Praha
 Svensson L., Mullarney K. a Zetterström D., 2024: *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu*. Třetí vydání. Překlad Robert Doležal. Nakladatelství Ševčík
 Štátný K., Bejček V., Mikuláš I. a Telenský T., 2021: *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice*. Aventinum

Krutihlavovy hlavolamy

aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

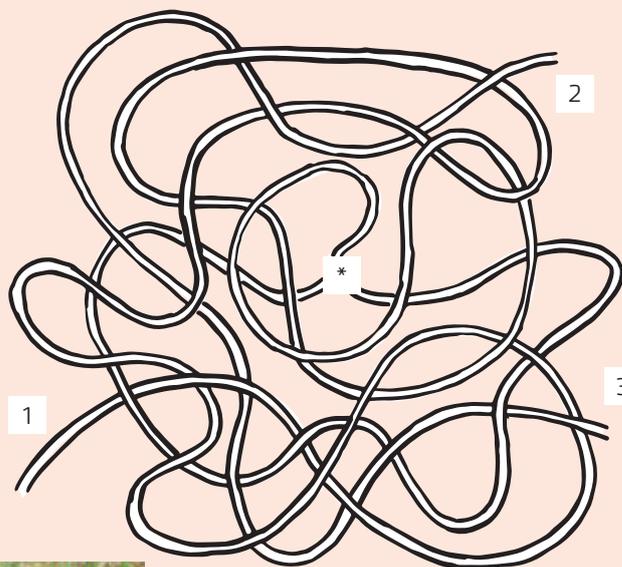
Ahoj děti!

„To je dost, že tě zase vidím!“ vybafl jsem nedávno na svého známého, čápa černého. „Vrtalo mi v hlavě, co se s tebou stalo, že v našem lesním potůčku nelovíš rybky ani žáby.“ „To máš tak,“ začal vysvětlovat, „vyváděli jsme zrovna mladé, když se náhodou na jedné nedaleké louce namnožili hraboši. Tak jsme tam zaletěli všichni – ať se mladí něco přiučí a zacvičí se v lovu! A byli jsme tam ve výborné společnosti volavek a čápů bílých,“ dodal ještě.

Snažil jsem se představit si to bludiště chodeb pod zemí. Měl jsem z toho oči navrch hlavy, když mi došlo, že taková chodbička má třeba několik východů a možnosti úniku a může sloužit i jen k přeběhnutí pod povrchem. To asi ty volavky a čápi musejí čekat na správném místě a mít skvělé postřeh a přesný zobák, aby jim kořist neunikla.

Jedno takové malé bludiště vám posílám. Kdo měl štěstí a chytil hraboše, který se vydal ze svého hnízda pod zemí nahoru na povrch? Užijte si pozorování volavek a prázdniny.

Váš Krůta

Připravila Vladka Sládečková

Foto: Dieren TD (CC BY-SA 3.0), Jiří Bohdal (naturfoto.cz), Dušan Baucný a Petr Šaj (birdphoto.cz)

Polet se mnou do přírody

Tipy na aktivity pro rodiny s dětmi

Milí kamarádi, hnízdní sezona je za námi a krajina je plná letošních mláďat, včetně těch, která byste snadno přehlédli, i když to nejsou žádní drobečci. Zároveň se blíží žně a tito ptáci rádi loví potravu nejen na rybnících, ale i na sklizených polích, kde se hraboši před nimi najednou nemají kam schovat. Víte, o kom mluvím? Přece o volavkách!

Vydejte se po nich pátrat do svého okolí. K rybníkům, řekám, na pole... To jsem zvědavý, jestli objevíte více druhů. A snažte se mezi dospělými odhalit letošní mláďata. Co myslíte – podařilo se letos volavkám vychovat hodně mláďat, nebo najdete jen dospělé ptáky? Nezapomeňte si dalekohled a příručku, abyste si v terénu mohli připomenout, jak se liší letošní mláďata od dospělých volavek.

A jestli radši než na pole zamíříte k vodě, můžete pátrat i po mladých kormoránech. Že netušíte, jak je poznáte? Prohlédněte si ilustrovanou dvoustranu tohoto čísla *Ptačího světa*.

Krásné prázdniny!

Váš Krůta

Připravila Gabriela Dobruská

Foto: Zdeněk Tunka (birdphoto.cz)

Zaměřte se na čelo a temeno – dospělý pták je má bílé, lemované dlouhými černými pery. Mladá volavka je má šedé, stejně jako horní čelisti zobáku, zatímco dospělá má obě čelisti žluté.

PLAMEŇÁK NA LETIŠTI

„Jsme víc než jen místo, kudy lidé pouze procházejí – jsme prvním a posledním dojmem z oblasti Tampa Bay. Umění ve veřejném prostoru je zásadní k vytvoření jedinečného a poutavého zážitku,“ uvedl v roce 2020 Joe Lopano – ředitel mezinárodního letiště Tampa na Floridě. Ze 734 sochařských návrhů bylo v té době vybráno 7 uměleckých děl a o dva roky později se jednou z hlavních atrakcí letištního terminálu stala masivní socha plameňáka s názvem HOME (domov).

Matthew Mazzotta (nar. 1977) si za námět své site-specific instalace zvolil živou ozdobu místní přírody. Plameňák karibský, nazývaný také kubánský nebo americký, je ze všech šesti druhů plameňákovitých ptáků nejvýrazněji zbarvený. V odbavovací hale je nápaditě zpodobněn tak, jak ho běžně pozorovat nemůžeme. Jeho hlavu, část krku a nohy vidíme v okamžiku, kdy pod hladinou filtruje svým zahnutým zobákem z pobřež-

námluvných pohybech, připomínajících choreografie latinskoamerických tanců nebo andaluského flamenca. Slovo *flamenco* je zároveň španělským pojmenováním plameňáka. Podle některých etymologických teorií však kupodivu nemusí být odvozeno od plamenů, ale od Vlámů (*flaming* – vlámský), nápadných kdysi jižním Evropanům svým vysokým vzrůstem a světle růžovou pleť.

Mytologie naproti tomu plameňáky spojuje s fénixem (latinsky se plameňák nazývá *Phoenicopterus*), symbolem nesmrtnosti, znovuzrození a cyklických přírodních jevů. Představa bájného ptáka, který shoří ve svém hnízdě a opět povstane z vlastního popela, pochází ze starověkého Egypta, kde se tento tvor nazýval Benu – řecky *Φοίνιξ* (Foinix). Byl pokládán za duši boha slunce Rea a ztělesňoval jeho schopnost věčné sebeobnovy. Ta se denně za úsvitu odehrávala na prvotním pahorku pevné země zvaném benben, kde prý při zrození světa uprostřed vesmírného praoceánu vznikl život... Zbývá jen dodat, že plameňáci si pro svá popelavě šedá mláďata

V podobné pozici jako M. Mazzotta zobrazil plameňáka karibského J. J. Audubon ve slavné knize *The Birds of America* (přibližně r. 1830)

Socha plameňáka HOME po dokončení. Ke škodě díla byla pozměněna plánovaná realističtější podoba iluze vodní hladiny pod stropem. Tampa International Airport, Florida, USA, 2022.

Plastic flamingos, kterými se Don Featherstone „ve své době nesmazatelně podepsal na tváři Ameriky“

Plameňáci jsou stále populární a moderní – například jako nafukovací lehátka pro chvíle typicky americké letní pohody

ní vody potravu. Cestující si užívají pohled z perspektivy drobných vodních živočichů a letiště získalo svůj výrazný symbol. K názvu HOME autor podotkl, že obří rozměry sochy umístí plameňáka do centra pozornosti a připomínají lidem: Florida je naším společným domovem, který sdílíme mimo jiné i s těmito ptáky.

Sympatická myšlenka, která by ale snadno mohla vyznít i jako vydařená parodie. Upozorňovat na plameňáky v blízkosti Miami Beach rozhodně není třeba. Ti skuteční, živí, se stali národními ptáky sousedních Baham. Tisíce dalších, uměle vytvořených, jsou pro mnoho lidí synonymem okázalých citů, plážové módy a populárně kýčovitě amerického luxusu.

Nejdříve však nahlédněme do historie: Svou vznešenou krásou plameňáci okouzlovali dávné civilizace nejen ve Střední a Jižní Americe, ale i na Blízkém východě, v Africe a subtropických částech Evropy. Jsou ladní v chůzi i za letu, ve chvílích stání na jedné noze a spánku s hlavou pod křídlem stejně jako při hromadných

stavějí hnízda v podobě kuželovitých hliněných pahorků, vyčnívajících nad vody jezer a lagun.

Posvátnost plameňáků je doložena také v kultuře starověkého Peru, kde byli údajně považováni za ochranné duchy a jejich růžové peří symbolizovalo lásku a srdce. Antičtí Římané tyto ptáky naopak s oblibou lovíli. Kromě masa jedli i jejich jazyky a mozky, peří pak využívali v uměleckých dílech.

Vraťme se ale do USA. V roce 1957 se Donald Featherstone (1936–2015), designér společnosti Union Products, proslavil novým doplňkem trávníků: umělohmotnými soškami růžových plameňáků, které navrhl podle fotografií z časopisu *National Geographic*. Ti se okamžitě stali hitem vznikající popkultury a obdobou německých zahradních trpaslíků. Jejich masová obliba pochopitelně vzbudila i odpor a v roce 1996 byla Donu Featherstoneovi udělena Ig Nobelova cena (satirické antivyznamenání) za umění. Ikonické výtvořiny ovšem bývají nesmrtelné a lidé nakupují plastové plameňáky dodnes – mnohdy

s ironickým humorem. Inspiroval se jimi i režisér John Waters pro název černé krimikomedie *Pink Flamingos* (1972), která ve své době vedla k jejich spojení se zvrácenou odporností.

V současnosti je využití plameňáků v designu dekorativních výrobků, šperků, oblečení, módních doplňků a suvenýrů všeho druhu doslova bezbřehé. Mnohé z těchto produktů můžeme vnímat jako úspěšné kýčce, evokující letní radovánky, lacinou romantiku, exotiku a stylově pozlátkový svět celebrit. To už je ale záležitost osobního vkusu. Plameňáci každopádně patří k létu a jejich zářivá hejna lidem stále připomínají živou krásu našeho společného domova.

Daniel Razím

Příště: Sovice sněžní – bělavé tóny severu

Novinky v pozorovací optice

Už třetím rokem najdete v nabídce e-shopu ČSO dalekohledy, které doporučujeme pro pozorování ptáků. Letos jsme tři námi nabízené značky – Swarovski Optik, Meopta a German Precision Optics – doplnili o výrobek belgické firmy Kite Optics, **binokulární dalekohled APC 12 × 42 se stabilizátorem**.

K čemu stabilizátor?

Při pozorování ptáků není vždy jednoduché ustálit objekt v zorném poli, natož rozeznat detaily, které jsou mnohdy klíčové. Soustředit se na třesoucí se obraz bývá náročné a pro oči únavné. Právě chvění obrazu způsobené třesem rukou (například po rychlé chůzi) nebo nestabilitou prostředí (při pozorování z auta, paluby lodě nebo letadla) eliminují dalekohledy se stabilizátorem. Tato funkce se nejvíce osvědčí u dalekohledů s užším zorným polem (typicky s větším zvětšením 10–12×), u kterých se nestabilita obrazu projevuje více.

Proč právě tento model?

Některé starší modely dalekohledů se stabilizátory nebyly příliš účinné, nebo měly omezenou životnost baterií. Model Kite Optics APC 12 × 42 má dva bateriové boxy, každý na dvě baterie AA, které vydrží v provozu dvakrát 60 hodin. Šetřit jejich kapacitu pomáhá i inteligentní systém KITE APC, který stabilizační elektroniku automaticky uvede do spícího režimu, pokud je přístroj v klidové poloze (visí na krku), a aktivuje ji, když začnete znovu pozorovat. Po 90 minutách se přístroj navíc automaticky vypne, aby šetřil energii.

Dalekohled stabilizuje skutečně spolehlivě – testovali jsme ho i z jedoucího autobusu a obraz se ani nehnul. Na první pohled může působit trochu robustně, ale rychle padne uživateli do ruky a svou hmotností patří mezi dalekohledy s tímto zvětšením spíše k těm lehčím. Stabilizátor se ovládá jednoduše kolečkem na horní straně přístroje.

Foto: Kite Optics

Dalekohled má zorné pole 3,89°, propustnost světla 88 %, bez baterií váží 720 g a díky vodotěsnosti IPX7 vydrží 30 minut v hloubce 1 m. Můžete si k němu dokoupit silikonový ochranný obal.

Dalekohled si můžete vyzkoušet v pražské kanceláři ČSO, případné dotazy pošlete na eshop@birdlife.cz. Pro členy ČSO platí na všechny dalekohledy i příslušenství sleva 10 %, kterou po individuální domluvě můžete využít i při zakoupení ostatních produktů námi nabízených značek. Kompletní nabídku najdete na eshop.birdlife.cz.

Katarína Slabeyová

Vydejte se na vizuálně velkolepou výpravu do fascinujícího světa ptáků, které zachytil fotograf, publicista, cestovatel a ornitolog Tomáš Grim. Ptačí svět v jeho podání okouzlí pestrostí druhů, barev a životních stylů i originálními způsoby pořízení snímků a inspirativním textem.

Toto jedinečné nahlédnutí za oponu ptačího světa je výběrem nejlepších snímků, které autor zachytil v průběhu sedmi let cestování po všech sedmi kontinentech. Každý snímek autor doplňuje příběhem jeho pořízení a zajímavostmi ze života zobrazeného druhu, které dává do souvislosti ptačí biologie, ochrany přírody a svého pohledu na svět. Šíří záběru se kniha stává poutavým čtením nejen pro fanoušky ornitologie a pozorovatele přírody, ale zaujme i fotografy – příběhy popisují i technické pozadí vzniku snímků a proč jsou mnohdy jiné, než bývá zvykem.

Vyjde v polovině října.

KAZDA

Objednejte si
časopis **BirdLife**

ČSO svým členům přináší možnost přihlásit se k odběru anglicky psaného elektronického čtvrtletníku **The BirdLife Magazine** (birdlife.org/magazine), kde najdete:

- inspirativní články od předních odborníků,
- úchvatné snímky od fotografů přírody,
- informace o ochrannářských projektech přímo z terénu.

Po kliknutí na birdlife.org/digital-magazine-offer v kolonce *BirdLife Partner of which you are a member* * uveďte: **Czech Society for Ornithology (CSO)**.

Doporučuje redakce Ptačího světa!

Vliv války na ptáky Ukrajiny

Válka na Ukrajině vyvolaná ruskou agresí pokračuje už třetím rokem. Ovlivňuje nejen lidské životy, ale také přírodu, která je jednou z prvních obětí. Kontaminované ovzduší, voda i půda, početné úhyny živočichů, ničení biotopů, které jsou domovem řady druhů – to vše způsobuje ztrátu biologické rozmanitosti. U vzácných či ohrožených druhů může vést až k vymizení místních populací. Ekologické škody způsobené válkou ještě nejsou dostatečně známé, ale je jisté, že jsou podceňovány a mnoho se o nich nemluví.

Doposud bylo konfliktem na Ukrajině dotčeno 17 národních parků, 10 přírodních rezervací a 3 biosférické rezervace. Celkově jsou poškozeny 2–3 miliony hektarů lesa, například jen v Luhanské oblasti bylo zničeno více než 70 000 hektarů borů a zasaženy byly i vzácné stepní oblasti. Na nepřístupných okupovaných územích nebo kolem frontové linie je velmi obtížné až nemožné zkoumat škody na životním prostředí standardními vědeckými metodami, a rozsah poškození ekosystémů tak zatím nelze přesně stanovit. Dosud jsou využívána především očita svědectví občanů, dobrovolníků nebo vojáků, kteří poskytují prvotní informace z míst bojů.

U ptáků dochází k bezprostředním úmrtím při výbuchu projektilů, ale vážná poškození nebo smrtelná zranění způsobuje i tlaková vlna zasahující větší prostor, a to zvláště u menších pěvců, kteří váží v průměru 15–20 gramů. Explozem vystrašení ptáci častěji narážejí do různých překážek, čímž dochází k jejich zranění nebo úhynům. Pozůstatky drátů z vybuchlých raket a projektilů zůstávají viset na vegetaci a ptáci se do nich zamotávají. Podle počtu nalezených a vojáky či dobrovolníky zachráněných sov se ukazuje, že tato skupina ptáků je volně visícími dráty ohrožena nejvíce. Navíc se v okolí frontové linie a zaminovaných oblastech nesklízejí zemědělské plodiny, což vede k nárůstu početnosti

Pěnkava obecná zpívá na zbytcích ruské rakety. QR kód odkazuje na video ze záchraně kalouse ušatého zamotaného do drátů, kterého zachránili vojáci 127. brigády u Bachmutu.

drobných hlodavců. Dravci a sovy se do těchto oblastí následně stahují, čímž se zvyšuje riziko, že se zamotají do drátů nebo se stanou obětí explozí. Například v Charkovské oblasti bylo na zaminovaném poli pozorováno až kolem dvaceti lovicích sov, což potvrzuje, že koncentrace sov na podobných místech může být poměrně vysoká. Nejvíce zranitelní jsou ptáci během hnízdění, kdy výbuchy a následné požáry ničí hnízda s vejci či mláďaty. Bojové operace v hnízdní době také působí jako významný rušivý faktor, jehož následkem ptáci opouštějí hnízda, což může vést až k úplnému vysídlení hnízdních populací z těchto oblastí.

Válka narušuje i migrační chování ptáků. Například výsledky studie britských vědců zveřejněné ve vědeckém časopise *Current Biology* naznačují, že kvůli bojům byli ohroženi orli volaví nuceni změnit svou původní tahovou cestu. Nová trasa je delší a ptáci musejí hledat

nové potravní zdroje, což může mít negativní dopad na jejich přežití. Odchýlení od obvyklé tahové cesty bylo pozorováno i u jeřábů popelavých v okolí Charkova. Nejprve letěli netypicky východním směrem, ale pak se stáčeli na jihozápad, protože se pravděpodobně chtěli vyhnout frontové linii.

Přestože ve válečných oblastech není možné provádět plnohodnotný výzkum, ornitologové, přírodovědci a dobrovolníci se snaží získávat alespoň základní informace o vlivech války na ptáky i životní prostředí. Pochopení těchto vlivů může pomoci vytvořit novou strategii obnovy ekosystémů i ptáčích populací. Ze všeho nejvíce si ale všichni přejeme, aby tato nesmyslná válka co nejdříve skončila.

Iryna Medvědėvová, Andrij Prokopčuk, Ewa Węgrzynová, Konrad Leniowski, Jana Tolmačovová a Daniel Křenek

Monitoring válce navzdory

V roce 2023, navzdory obtížným válečným podmínkám, vyzkoušeli ukrajinští kolegové novou slibnou metodu akustického monitoringu běžných druhů ptáků, aby tak položili základy pravidelnému dlouhodobému sčítání.

Díky záštitě Frankfurtské zoologické společnosti a 16 akustickým rekordérům SM micro, které projektu darovaly Wildlife Acoustics, Katalánský ornitologický ústav a Česká společnost ornitologická, byli ptáci sčítáni ve dvou chráněných územích v Polesí a osmi v Ukrajině Karpatách.

Každoroční údaje o druhovém složení a početnosti ptáků umožňují sledovat změny populací v čase, ať už způsobené faktory globálními, jako je změna klimatu, nebo místními, jako je válka. Na Ukrajině sice již dříve probíhalo pilotní sčítání, ale rozsáhlé území nemohlo

být kvůli nedostatku odborníků pokryto standardní metodikou. Akustické rekordéry však zvládne obsloužit kdokoli, i bez pokročilých znalostí ptáků. S jejich pomocí proběhl monitoring v letech 2023 a 2024 dvakrát za sezonu na 30 transektech tvořených vždy pěti body, z nichž na každém dobrovolníci nahráli 5 minut záznamu. Stačilo jednoduše spustit nahrávání, po pěti minutách je zastavit a přesunout se alespoň 500 m k dalšímu bodu. Analýzy nahrávek poté probíhaly v programu Raven Lite – ornitologové si nahrávky poslechli a s pomocí softwaru Arbimon vyplnili příslušný formulář.

Doufejme, že úspěšně započatý monitoring bude moci pokračovat, a to už brzy v mírových podmínkách.

Tatjana Korněnková, Jurij Strus, Hanna Kuzová a Maksym Vysočyn

Dobrovolnice spouští nahrávání v národním přírodním parku Bojkivščina

Ptačí ráj v srdci průmyslové zóny na Kolínsku

Je to nevzhledné. Je to hlučné. Stojíte na mírném návrší nad obcí Ovčáry a pod sebou, v rovinaté krajině Kolínska, vidíte rozlehlý komplex budov, stovek automobilů, dopravních cest a proudů lidí směřujících sem a tam. Všudypřítomný hluk a pohyb. Je to průmyslová zóna Kolín-Ovčáry, která se na ploše více než 370 hektarů nachází asi čtyři kilometry severně od Kolína. V současnosti je v zóně největším investorem automobilka Toyota. Výroba automobilů – řekli bychom si, že pro milovníky ptáků tu nic zajímavého nebude. Ale to je omyl! Zdejší průmyslový areál je co do pestrosti a hlavně skladby hnízdicích druhů v kolínské (ale troufnu si tvrdit i obecně české) urbánní krajině unikátem.

Foto: Lukáš Kadava

Foto: Lukáš Kadava

Průmyslové zóny vznikají z potřeby uceleného souboru objektů vhodných a potřebných pro danou výrobu, včetně dopravní infrastruktury, na jednom prostoru. Čím sofistikovanější výroba, tím těžší je se do uzavřených areálů dostat. To je i případ výroby automobilů, takže areál je pro volný pohyb návštěvníků naprosto uzavřen. I když s sebou vznik průmyslových zón přináší ekonomický přínos pro region, zejména v podobě nově vytvořených pracovních míst, pro krajinu je jejich dopad často přinejmenším diskutabilní.

Jedna ze sta

Čím je tedy ovčárecká průmyslová zóna tak unikátní? V první řadě není areál průmyslové zóny kompletně zastavěn – v severozápadní části zůstaly volné plochy, na nichž se díky specifickým hydrologickým podmínkám vytvořily místně podmáčené louky, které poskytly ideální hnízdní a potravní prostředí pro ohrožené luční druhy bahňáků, především vodouše rudonohého, ale také čejku chocholatou a v některých letech i bekasinu otavní. Ornitologové objevili tato místa po roce 2010, zejména zásluhou Lukáše Viktory, který jménem ČSO s automobilkou aktivně jednal ve snaze zajistit na loukách pro ptáky vhodný management.

Nehnojené louky v roce 2017 – hnízdní biotop vodouše rudonohého či čejky chocholaté

V průmyslovém areálu dnes hnízdí až 15 párů čejek

Obyvatelé ptačího ráje

Bahňáci patří mezi silně ubývající druhy a jejich situace na Kolínsku prakticky kopíruje republikové trendy jak u bekasiny otavní, tak u vodouše rudonohého. Známa hnízdiště obou druhů, popsána již ve 30. letech 20. století (Týnecké mokřiny, Lžovická jezera, mokřiny u Kamence u Starého Kolína), byla opuštěna s regulací řeky Labe, odvodněním říční nivy a přeměnou luk na ornou půdu. Poslední pravděpodobné hnízdní vodouše rudonohého bylo zaznamenáno v roce 1983 na loukách u rybníka Proudnice u Žiželic. Z dalších hnízdišť na Kolínsku vymizel v druhé půli 70. let a začátkem 80. let 20. století. Nově byli hnízdicí vodouši nalezeni po více než třiceti letech právě v průmyslové zóně u Ovčár, kde Lukáš Viktor pozoroval 17. 5. 2013 jednoho varujícího ptáka. Hnízdní výskyt 1–2 párů byl poté zjišťován pravidelně i v následujících letech a od roku 2017 na lokalitě hnízdí 3–4 páry.

Vysoké jsou rovněž počty čejek, které se v posledních letech pohybují kolem 15 párů. Na lokalitě hnízdí i 2–3 páry kulíků říčních. Louky se na několik sezon staly také hnízdištěm racka chechtavého – v roce 2013 zde bylo sečteno 287 párů. Nutno podotknout, že

racci již v současné době v zóně podmínky pro hnízdění nenacházejí, zato ve zdejších loukách hojně hnízdí skřivani. Postupující sukcese má také příznivý vliv na početnost strnadů lučních, kterých je zde v posledních letech zjišťováno kolem deseti zpívajících samců. Procházet se po svěže zelených kobercích nízkých travin, proplétat se myriádou lučního kvítí, poslouchat všudypřítomný zpěv skřivanů a hlavně se opájet flétnovými hlasy tokajících vodoušů rudonohých, jimž zdatně sekundují pronikavé hlasy čejek, je úžasný zážitek.

V roce 2023 však došlo k rozšíření odstavných ploch do lučních porostů, což mělo za následek přesun části hnízdicích bahňáků, zejména čejek, mimo louky do maloplošných, stromy osázených a zatravněných ploch v dalších částech areálu, jejichž charakter již připomíná spíše park. Intenzivně varující čejku tak můžeme potkat hned u jedné z vrátnic. Tyto menší parkové plochy jsou stanovištěm pro koroptev polní, rovněž druh, který v současné krajině jen stěží přežívá. Avšak nutno dodat, že s postupným zastavováním areálu a mizením ruderálních okrajových ploch se v posledních letech stavy koroptviček již postupně snižují.

Foto: Lukáš Kadava

Foto: Lukáš Kadava

Varující vodouš rudonohý na hnízdišti v průmyslové zóně Kolín-Ovčáry; 17. 6. 2023

Odtokové kanály jsou důležitým potravním stanovištěm čejek a vodoušů a hnízdním biotopem kulíků říčních

Foto: Lukáš Kadava

Tento atypický hnízdní biotop si čejky chocholaté možná vybraly v reakci na zmenšující se plochu lučních porostů v areálu

Foto: Lukáš Kadava

V důsledku zástavy a úbytku ruderalních ploch v areálu se počty hnízdících koroptví snižují; 27. 4. 2024

Foto: Lukáš Kadava

Postupující sukcese a zarůstání lučních ploch jsou sice místně příznivé pro zdejší populaci strnada lučního, ale pro luční bahňáky znamenají zásadní problém v důsledku ztráty hnízdního prostředí; 17. 6. 2023

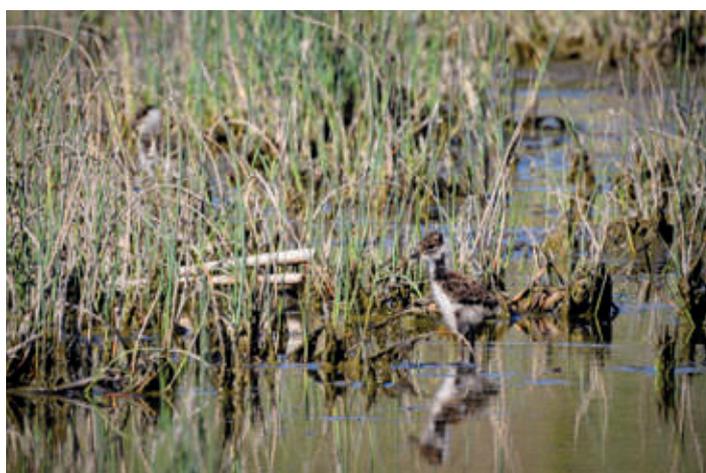

Foto: Lukáš Kadava

Mladá čejka hledá potravu v odvodňovacím kanálu v průmyslové zóně; 27. 4. 2024

Znáte cennou lokalitu? Hrozí jí zánik? Jednejte!

V případě nálezu lokality cenné pro ptáky je důležité položit si několik otázek:

• Ví se o této lokalitě?

Primárním krokem je zaznamenávat vaše pozorování do nálezové databáze (Avif, NDOP). Uložená data mohou pomoci orgánu ochrany přírody při rozhodování. Druhým doporučeným krokem je upozornit na lokalitu místně příslušnou pobočkou ČSO. Právě pobočky mívají nezřídka výborné lokální znalosti a řada poboček se také aktivně účastní správních řízení.

• Hrozí jí zánik?

Poradte se s odborníky. Víte-li, že se na lokalitě chystá zásah, který může ptáky poškodit, je třeba obrátit se buď na příslušný orgán ochrany přírody (obec s rozšířenou působností, odbor ochrany přírody městského úřadu či kraje), nebo opět kontaktovat místně příslušnou pobočku ČSO (birdlife.cz/kdo-jsme/pobocky).

• Jak probíhá správní řízení?

Podle § 67 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, je ten, kdo v rámci výstavby nebo jiného užívání krajiny zamýšlí uskutečnit závažné zásahy, které by se mohly dotknout chráněných živočichů či rostlin nebo chráněných územních ploch, povinen předem zajistit na svůj náklad provedení hodnocení vlivu zamýšleného zásahu na tyto chráněné zájmy, tzn. biologické hodnocení (nově též H67). Hodnocení provádí osoba, která je držitelem autorizace dle zákona. Biologické hodnocení se použije jako součást posouzení vlivů na životní prostředí podle zákona o posuzování vlivů na životní prostředí a je přikládáno k žádosti o vydání povolení, souhlasu či závazného stanoviska podle tohoto zákona. Musí obsahovat i návrhy zmírňujících a kompenzačních opatření, která mohou zmírnit negativní dopady na ptáky nebo přírodu obecně. Orgán ochrany přírody hodnocení využije jako podklad pro vydání příslušného správního aktu. Nařízení kompenzačních opatření je v gesci orgánu ochrany přírody.

Růžová, nebo černá budoucnost?

Tedy ptačí ráj. Ale jak tomu v životě bývá, nic není neměnné a nic není dokonalé. Hlavním rizikem je postupné zmenšování lučních porostů. V druhém sledu části luk neprospívá absence sečení, maloplošné travní porosty v areálu se osazují stromy, a vzniká tak parková úprava, která již pro zdejší specifické druhy tolik atraktivní není. Do budoucna je v areálu zóny plánováno další rozšíření výroby, v souvislosti s tím tedy vzniká potřeba biologických průzkumů, a výjimečně se tak lze do areálu dostat. Na základě zjištěných údajů o výskytu ptáků v areálu automobilky byla v předchozích letech přijata managementová opatření, která mimo jiné zohledňují nároky vodoušů, a doufejme, že tomu tak bude v rámci kompenzačních opatření i do budoucna. Je to jediná šance, jak zdejší unikátní prolnutí ptáků s výraznou průmyslovou zátěží zachovat.

Lukáš Kadava

Za zmínku stojí také hnízdění 2–3 párů břehulí říčních ve šterbinách panelových staveb v blízkosti ČOV. Areál automobilky je zajímavý i pro migrující ptáky – přítomnost vodní plochy u ČOV, odvodňovacích kanálů v areálu a místně

podmáčených luk poskytuje šanci zastihnout zde ptačí druhy, které bychom tu ani nečekali, například poláka malého, bekasinu větší, slučku malou, rybáka obecného, luňáka červeného či dudka chocholátého.

Lukáš Kadava | je amatérský ornitolog, jehož oblastí zájmu je avifauna středního Polabí se zvláštním přihlédnutím k Rožďalovickým rybníkům.

ZJISTĚTE, JAK HOLCIM ČESKO POMÁHÁ NEJEN OHROŽENÝM SÝČKŮM

Jsme součástí mezinárodní skupiny Holcim, světové jedničky v inovativních a udržitelných stavebních řešeních. 60 000 zaměstnanců se podílí na vytváření lepší budoucnosti pro společnost a planetu, a to především díky úsilí dekarbonizovat stavebnictví a zlepšit životní úroveň pro všechny.

Stavíme zelenější města, chytřejší infrastrukturu a zlepšujeme životní prostředí po celém světě.

Široká nabídka nízkouhlíkových a cirkulárních řešení, jako je např. ECOPlanet – zelený cement, umožňuje našim zákazníkům stavět s nižším dopadem na životní prostředí. Holcim se díky své dlouhodobé strategii stává společností s nulovou produkcí CO₂. Holcim Česko patří již více než 120 let mezi renomované výrobce stavebních materiálů vyráběných v Čížkovicích. Dlouhodobě přispíváme do rozvoje místní infrastruktury a podporujeme ekologické, sociální či vzdělávací projekty, které přinášejí užitek obyvatelům v regionu Litoměřicka.

Ve spolupráci s Českou společností ornitologickou už od roku 2012 pracujeme přímo na záchraně některých ohrožených druhů. Rozsáhlý areál cementárny a lomu sám o sobě poskytuje dostatečný prostor, klid a loviště řadě druhů ptactva. Cíleně jsme vytvořili podmínky pro hnízdění vzácného sokola stěhovavého na našem hlavním komíně a také pomáháme zachovat ubývající populaci sýčka obecného. Staráme se tak o to, aby je osobně zažily příští generace.

Jsme partnerem projektu Záchrana sýčka.

Podívejte se, jak konkrétně HOLCIM Česko pomáhá ve svém regionu.

Obnova Ulcinjské saliny

Jakmile jsme ve Středisku pro ochranu a výzkum ptáků (CZIP) v Černé Hoře obdrželi zprávu, že nadace MAVa vyčlenila 535 000 eur na obnovu přírody Ulcinjské saliny, vrhli jsme se do práce a zorganizovali geodetické zaměření území, vypracování hydrologické studie a projektové dokumentace na obnovu 6,6 km prioritních úseků hrází mezi tůňemi.

To vše spolu s nespočtými konzultacemi, prací v terénu a obtížným rozhodováním o tom, co je pro přírodu Ulcinjské saliny nejlepší. Při úsilí vdechnout salině nový život jsme v závodě s časem před podzimním obdobím dešťů, na začátku září 2022, narazili na překážku ze strany (dnes již bývalého) ředitele národních parků Aleksandara Bulatoviće, který se rozhodl nepodepsat žádost o povolení k provedení prací, a zmařil tak

Práce s bagrem v podmáčené lokalitě je velmi dobrodružná, někdy až hororová

Náspy obnovené pomocí speciálního bagru zamezí přísunu nechtěné sladké vody

Ulcinjská salina, chráněná Ramsarskou úmluvou, je nejdůležitějším zimovištěm, hnízdištěm a stanovištěm ptáků na východním pobřeží Jadrana a klíčovou zastávkou pro ptáky migrující po Jadranské tahové cestě. Bylo tu zaznamenáno 252 druhů ptáků, z toho 20 celosvětově ohrožených. V důsledku zastavení produkce soli v roce 2013 hrozilo, že lokalita přijde o halofytní vegetaci a na ni vázanou biologickou rozmanitost (viz *Ptačí svět* 3/2018).

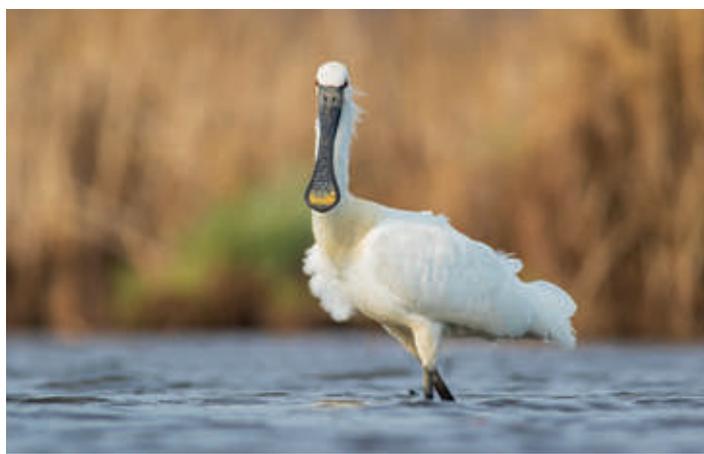
veškeré úsilí CZIP a pracovní skupiny pro monitoring na Ulcinjské salině. Přestože jsme byli poraženi systémem, neztráceli jsme naději. Porážku jsme přijali jako šanci lépe se připravit. Již v zimních měsících roku 2023 jsme zahájili přípravy na to, co následovalo v srpnu, září a říjnu. Pět bagrů neúnavně pracovalo, aby konečně obnovilo náspy mezi tůňemi do původní podoby, přičemž jsme se potýkali s mnoha problémy – deštěm, podzemní vodou, která se při každém pohybu bagru dostala na povrch, měkkou půdou, do které se stroje propadaly, a mnoha dalšími...

Jespáci obecní patří mezi bahňáky, které lze na salině běžně pozorovat ve velkých hejnech

Na salině hnízdí až 10 % balkánské populace kulíka mořského

Kolpíci bílí hnízdí v okolní krajině a salinu využívají jako důležité potravní stanoviště

Kdyby někdo chtěl natočit o salině film popisující události let 2022 a 2023, měl by materiál téměř na všechny žánry: drama, horor, thriller i mystery. Našlo by se ale i, obrazně řečeno, dost růžové barvy (nejen na křídlech plameňáků) na dobrou komedii či dobrodružný film, a tak jsme projekt mohli dokončit s radostí a hrdostí. Pro budoucí údržbu náspů se nám podařilo zakoupit bagr, který byl vyroben přesně podle zadání zkušených bývalých pracovníků saliny. Získali jsme také čerpadlo, které je nezbytné k plnění krystalizační pánve vodou, a tím i pro budoucí produkci soli. Vylepšili jsme Muzeum ptactva a soli i turistickou infrastrukturu a jako třešničku na dortu jsme bagrem obnovili násep na severní hranici saliny, kterým do ní pronikala sladká voda, a podporovala tak růst nechtěné invazní vegetace.

I když se Ulcinjská salina stále potýká s mnoha problémy, pocit, že přispíváme k obnově tohoto důležitého ekosystému, nám dává sílu pokračovat v našem poslání.

Ksenija Medicová, CZIP

Sto let od narození českého průkopníka bioakustiky

Dne 25. června 2024 uplynulo sto let od narození našeho nejvýznamnějšího a nejznámějšího nahrávače hlasových projevů ptáků i jiných zvířat, čestného člena ČSO inženýra Pavla Pelze.

Pavel Pelz se narodil 25. 6. 1924 v Českých Budějovicích, ale po roce se s rodiči přestěhoval do Brna. Od chlapeckých let rád pozoroval živočichy v přírodě a věnoval se poznávání jejich hlasových projevů. V tom mu pomáhala dobrá hudební paměť a citlivost pro vnímání celkové přírodní atmosféry.

Foto: B. Žižková

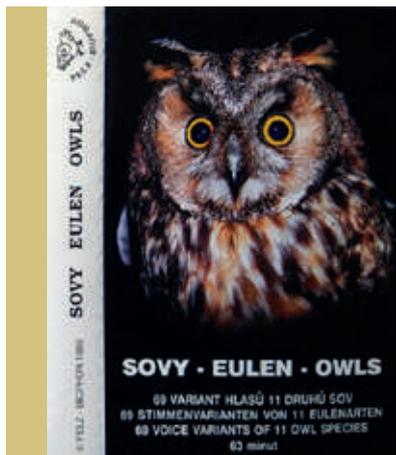
Pavel Pelz často nahrával v národní přírodní rezervaci Velký a Malý Tisý u Lomnice nad Lužnicí v chráněné krajinné oblasti Třeboňsko. Snímek jej zachycuje na hrázi rezervace pod terénní stanicí ČSO, ve které vždy přespával, při zaznamenávání zpěvu cvrčiky říční.

Dlouhá léta toužil zvuky přírody a jejich obyvatel zaznamenávat. Již po válce, jako posluchač Vysoké školy elektrotechnické, se intenzivně zajímal o pokusné zařízení školní laboratoře. Po absolvování povinné základní vojenské služby dostal v roce 1953 umístěnku do Prahy. Kontakt s cizinou, kde existovaly bateriové reportážní magnetofony, byl v té době z politických důvodů nemyslitelný. Proto byl nadšen, když se v roce 1960 na našem trhu objevil malý přenosný bateriový tranzistorový magnetofon značky Start z továrny Tesla Liberec. Jeho nedostatkem pro práci v terénu byla vysoká citlivost na meteorologické podmínky. Pavel však neváhal, magnetofon zakoupil a okamžitě vyzkoušel. Jeho první nahrávkou byl hluk ulice z otevřeného okna.

Na brněnském veletrhu pak Pavel navštívil stánek výrobce mikrofonů rakouské firmy AKG a získal příslib, že mu zašlou vybraný typ

mikrofonu, který bude moci zakoupit za československé koruny. Firma slib splnila a zaslala dynamický mikrofon se superkardioidní směrovou charakteristikou a frekvenční charakteristikou v pásmu ± 4 dB zvukového pásma. Mikrofon Pavel instaloval do hliníkového zrcadla od teplometu, které bylo přibližně parabolického tvaru. Pro záznam hlasů vzdálených ptáků ale byl mikrofon stále ještě málo citlivý, proto si Pavel sám sestrojil malý tranzistorový mikrofonní předzesilovač.

Později uvedla Tesla Liberec na trh pokročilejší cívkový bateriový magnetofon s možností půlstopého záznamu. Pavel ho okamžitě zakoupil a v Tesle mu provozní parametry ochotně seřídil na magnetofonový pásek AGFA PE 41. Tehdy Pavel propadl pravě nahrávací vášni a nevynechal jedinou příležitost k cestě do „pražské divočiny“. Často i ve všední jarní dny vstával ve 3 hodiny ráno a za chvíli již byl v terénu na severozápadním okraji Prahy. V šedesátých letech minulého století byly v tuto dobu

Nahrávky hlasů, například sov, vycházely nejprve v edici Biophon na audiokazetách a později v reedici ČSO na CD nosičích

ještě všude klid a ticho, automobilový a letecký provoz byl minimální. Nepřítelem nahrávání byly tedy jenom vítr a déšť. Pracovní doba začínala Pavlovi v půl devět a tu musel vždycky stihnout. V práci se pak nasnídal a tajně i ohlířil. Večery již sice nebývaly tak klidné, ale měl zase více času na záznam hlasů sov. Nahrávání věnoval soboty, neděle i dovolené. Když v terénu potřeboval pomocníka, vždy mu ochotně pomáhala jeho žena a často jsem s ním jezdil i já. Postupně nahrával na celém území Česka, zvláště výhodné podmínky měl díky příteli Štefanu Dankovi také na východním Slovensku.

V sedmdesátých letech jezdil Pavel do přírodní rezervace Serrahn v Meklenbursku, kde nahrával hlavně hlasy dravců. Nahrávky postupně pořizoval i na pobřeží Baltu, v severním Polsku kolem Olsztynu či v Bělověžském pralese, v pohoří Vertes v severním Maďarsku, bauxitových dolech, národním parku Hortobágy, dunajské deltě, Transylvánských Alpách v Rumunsku, Bulharsku a kolem jugoslávského

a řeckého pobřeží. Řadu zajímavých nahrávek ptáků i savců získal také v Turecku, od západního pobřeží až na jih do zálivu u Antalye.

Výčet Pavlových úspěchů a publikací by vyžadoval mnoho stran. Založil vlastní edici Biophon, kde nejprve vydal řadu nahrávek na audiokazetách a později na CD. O Pavlovy nahrávky byl zájem i v zahraničí, v Německu mu například vydali kompendium. V roce 2009 byl japonskou televizí NTV vyzván ke spolupráci na projektu *Oto no sonority*. Jednalo se o pravidelné večerní pořady, pro které Pavel vytvořil deset dílů se zvuky z české přírody. Do roku 2010 nabízela jeho edice Biophon celkem 18 titulů.

O své zážitky při nahrávání jednotlivých druhů ptáků se Pavel Pelz podělil například v pořadu Českého rozhlasu *Hlas pro tento den*. Jeho osobitě vyprávění najdete na temata.rozhlas.cz/priroda/ptaci. Dvoudílný článek P. Pelze Hlasové a zvukové projevy ptáků vyšel v *Ptačím světě* 2/2008 a 1/2009.

S Pavlem Pelzem jsem se znal od mládí, byli jsme celoživotní přátelé. Často u nás v Roudnici přespával a brzy ráno, ještě za tmy, jsme vyráželi do terénu nahrávat. Za ty desítky let jsem s ním zažil mnoho krásných chvil v přírodě, včetně mnohých dobrodružství. Vzpomínám si napří-

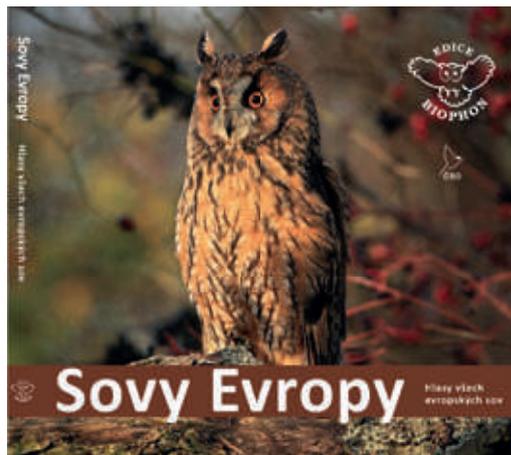

Foto: archiv ČSO

klad, jak se mě jednou zeptal: „Nevíš, kde bych nahrál strnady zahradní?“ Ti mu tehdy v jeho sbírce chyběli. Věděl jsem, a tak jsme vyrazili na Ranou do Českého středohoří, kde hnízdili, a Pavel je úspěšně nahrál. Když jsme však začali balit, spustila se tak silná průtrž mračen, že jsme nemohli odjet. Kola auta v bahně stále prokluzovala a zachránil nás až ochotný místní zemědělec, který nás odtáhl traktorem.

V roce 2011 byl Pavel postižen mrtvicí a přestěhoval se s manželkou do Domova pro seniory v Luštěnicích u Mladé Boleslavi. Ani zde však nepřestával pracovat na svých milovaných nahrávkách ptáků. Ještě brzy na jaře 2015 tvořil pro CHKO Třeboňsko. Pavel Pelz zemřel 20. května 2015 ve věku nedožitých 91 let. Před svou smrtí daroval licenci k použití svých nahrávek České společnosti ornitologické.

Pavel byl úžasný člověk, výborný kamarád a také významný evropský nestor bioakustiky, na kterého bychom neměli zapomenout.

Stanislav Chvapil

Ozvěny Pražského ptactva

Foto: Ondřej Přibyl

Na sklonku roku 2023 vyšla kniha *Pražské ptactvo 1800–2020. Ptáci – město – příběh hrdiny*, kterou společně vydaly Revolver Revue a Česká společnost ornitologická. Knize se dostalo mnoha ohlasů a ocenění, o něž se se čtenáři *Ptačího světa* rádi podělíme.

Přestože kniha byla vydána na konci minulého roku, do rukou čtenářů se začala více dostávat až letos. Slavnostní uvedení knihy v kině Přítomnost na začátku března bylo následováno představením díla v médiích, především v Českém rozhlasu. O změnách pražské avifauny a příběhu Veoslava Wahla jsme také připravili příspěvek v podobě posteru na konferenci o ptácích ve městech, kterou pořádala British Ornithologists Union (BOU) v Nottinghamu ve Velké Británii.

Foto: Karel Čudlín

Autorský tým knihy na pódiu pražského kina Přítomnost, zleva J. Škopek, Jan Hošek, Jakub Hošek, O. Sedláček, J. Cepák, K. Ebelová, P. Voříšek (chybí J. Hora); 7. března 2024

Foto: Apolena Týplová

Hlediště bylo zaplněné do posledního místečka a panovala v něm příjemná atmosféra

Foto: Michal Andrie

Posлуhači přednášky na PŘF UK ve Viničné ulici

Na domácí scéně jsme uspořádali přednášku na půdě Přírodovědecké fakulty UK Praha. Příběhem pražského ptactva a procesem urbanizace provedl posluchače Ondřej Sedláček, zaměstnanec fakulty a jeden ze spoluautorů *Pražského ptactva*. Potěšitelný byl zájem studentů a četné dotazy v diskusi, která po přednášce následovala.

Kniha za první půlrok své existence získala i některá ocenění: ocitla se v širším výběru nominací na cenu Magnesia litera v kategorii vědecké literatury a získala Cenu Josefa Hlávky za knižní práce z oblasti vědy o živé přírodě, kterou společně udělují Nadace Český literární fond a Nadání Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových. Grafická a výtvarná podoba knihy pak byla oceněna prvním místem v kategorii odborné literatury v soutěži Nejkrásnější české knihy roku, kterou pořádají ministerstvo kultury a Památník národního písemnictví.

Foto: Ludmila Korešová

Vernisáž výstavy prací žáků ZUŠ Olešská, které vznikly na motivy knihy *Pražské ptactvo*, se konala v příjemné letní atmosféře zahrady Třmalovy vily

Citáty z posudků poroty soutěže Nejkrásnější české knihy roku

„Úžasné reprodukce ptáků. Dokonalé knihařské zpracování.“
 „Ediční počin roku! Neskutečný osobní příběh Veoslava Wahla v jednom svazku spolu s pražským ptactvem ve 40. letech a dnes.“
 „Kniha čtenáře přiměje stát se vášnivým ornitologem.“
 „Krása! Nejedem designér si zapíská.“
 „Jedna z mála knih, ze kterých bych nesundal doma přebal...“

Všech ocenění si nesmírně vážíme, je to ale zejména ocenění práce a života Veoslava Wahla a širší ornitologické komunity, která přispěla k poznání ptactva hlavního města. Věříme, že kniha podnítl další poznávání ptactva kolem nás a že díky ní nebude Wahlov odkaz zapomenut. První vlašťovkou potvrzující, že se toto naše přání může vyplnit, je i projekt ZUŠ Olešská z Prahy-Strašnic. V něm žáci výtvarného oboru pod vedením učitelky Lucie Fryčové a inspirování právě knihou *Pražské ptactvo* několik měsíců výtvarně ztvárňovali ptáky Prahy. Svá díla pak vystavili na malé zahradní slavnosti v Třmalově vile ve Strašnicích.

Petr Voříšek

Kurz sčítání a mapování ptáků

V první půlce května proběhl na Mohelském mlýně čtyřdenní ornitologický Kurz sčítání a mapování ptáků. V obvyklém dvouletém intervalu plynule navázal na kurz Členové členům. Jak už název napovídá, byl zaměřený na to, jak své dosavadní vědomosti o ptáčích rozvíjet a prakticky využívat, třeba zapojením se do některého z programů ČSO – především Liniového sčítání druhů (LSD). To jsme si nanečisto vyzkoušeli v rámci ranních terénů, které nás během tří dnů zavedly na různé lokality v okolí. Z nich většinu z nás právem nejvíce uchvátila NPR Mohelenská hadcová step se svou teplomilnou vegetací, vlhami, dudky a kolonií sýslů.

Věříme, že z kurzu měli užitek nejen účastníci, kteří prožili krásný prodloužený víkend v přírodě a něco se naučili, ale také ptáci. Poznaly jsme totiž mnoho úžasných nadšených členů, jejichž znalosti určování ptáků jsou na velmi dobré úrovni. Čím více takto odborně zdatných a aktivních členů bude ČSO mít, tím více se nás zapojí do monitoringu a tím budeme mít o našich ptáčích lepší a ucelenější přehled, který pomůže jejich ochraně. Spolupráce s amatérskými ornitology a dobrovolníky totiž významně rozšiřuje kapacity profesionálních ornitologů a ochránců přírody a zvětšuje monitorované území.

Kurzem účastníky postupně provedlo třináct odborníků: T. Bělka, V. Brlík, G. Dobruská, T. Grim, K. Horák, P. Janeček, M. Kadavá, A. Klvaňová, E. Konopáčová, J. Kouřil, O. Rýška, Z. Vermouzek a P. Voříšek. Někteří nám představili odborná témata ve formě přednášky, jiní se zúčastnili ranních terénů a mnozí zvládli oboje. Velmi ceněná byla přednáška o rozpoznávání dravců Tomáše Bělky, podobně jako přednáška shrnující význam zadávání kompletních seznamů Vojty Brlíka či přednáška o ekologii ptáků Tomáše Grima. I přesto, že byl kurz velmi intenzivní, účastníci nám v anonymní zpětné vazbě sdělili, že by si více volného času nepřáli. Ba naopak, mnoho z nich by uvítalo ještě více hodin v terénu – 5 hodin každý den je tedy málo!

Více informací o kurzu najdete na birdlife.cz/kurz-scitani-mapovani.

Eliška Konopáčová a Gábina Dobruská

Pohledem účastnic kurzu

Kurz sčítání a mapování ptáků (dříve pod názvem Členové členům) se letos konal na Mohelském mlýně – na místě jako stvořeném pro ornitologické vycházky. Přímo u ubytování v údolí řeky Jihlavy nás přivítaly rodinky konipasů horských a nespočet druhů lesních pěvců. Vzhledem k zaměření kurzu jsme se je ale přece jen pokusili spočítat.

Seznamovací hra v úvodním odpolední a následný táborák naznačily, v jakém duchu se budou ubírat následující čtyři dny. Příjemné počasí a nápomocní lektori z řad ČSO nás provázeli od začátku do konce.

Účastníci kurzu před budovou Mohelského mlýna

Při ranních terénech jsme potřebovali tvorbu kompletních seznamů i sčítání dle metodiky LSD. Během zaznamenávání do mobilních aplikací se nám naskýtal řada zajímavých pozorování, jako například kroužící včelojedi, nahánějící se dudci nebo zpívající skřivani lesní.

Ranní vycházky střídala odpolední panel přednášek tematicky zaměřených mimo jiné na metodu a historii sčítání, využití výsledků v praxi či ochranu polních a dalších druhů ptactva. Velmi zajímavé byly praktické tipy Tomáše Bělky na určování dravců a téma (ne)známých žen – průkopnic ornitologie Aleny Klvaňové. Z poklidného tempa nás potom vytrhla trochu kontroverzní první část přednášky Tomáše Grima, díky které však vznikla živá a podnětná diskuse.

Čtyřdenní kurz pomyslně uzavírala noční vycházka na sovy a následný ranní terén, kdy se kroky většiny z nás spojily u vyhlídky na Mohelenské hadcové stepi. V ranním slunci jsme se rozloučili s unikátní krajinnou scénérií, vykukujícími sysly a samozřejmě se všemi pozorovanými opeřenci. Sečteno a zmapováno jich bylo nakonec 97 druhů.

Děkujeme Elišce Konopáčové a Gábine Dobruské za perfektní organizaci a všem dalším lektorům za zprostředkování řady příjemných zážitků a nových poznatků!

Martina Jandová a Marie Hejsková

Další střípky od účastníků:

- Celá nálada kurzu byla velmi pozitivní a motivovala nás, abychom se do sčítání aktivně zapojili! Moc za něj díky!
- Bylo skvělé, kolik odborníků se během těch pár dnů na kurzu vystříдалo.
- Hodně přínosné (a motivační) mi přišlo vidět, k čemu jsou konkrétní data z kompletních seznamů a LSD využívána v ČR i v evropském měřítku, malé okénko do historie od Aleny Klvaňové a blok o poznávání dravců i akustický monitoring.
- Výběr témat byl podle mne vyvážený a pestrý, líbilo se mi zaměření jak na monitoring a mapování, tak na ekologii a poznávání. Přednášková část byla nabitá.
- S kurzem jsem byla opravdu spokojena, jak s terénem, tak s přednáškami. Kurz byl velmi obohacující.
- Kurz byl v nádherném prostředí, výborné zázemí a organizace! Vyrazit na step při západu slunce byl úžasný zážitek, který bych si rozhodně zopakovala.
- Každá ornitoložka mi přijde přínosná, každý má jiné tipy a triky, jak druh poznat, a společný terén je prostě skvělý trénink. Ocenila jsem praktický nácvik práce s aplikací :)

Ranní vycházka za ptáky se Zdeňkem Vermouzkem

Květnové akce pro mladé ornitology

V květnu měli mladí ornitologové jedinečnou příležitost poznat vrstevníky se stejným zájmem, sdílet své zkušenosti a rozšířit si své ornitologické obzory. A krásně tuto příležitost využili – nejdříve na žákovské konferenci, následně pak na Musílkově cestě.

Na již 4. žákovskou ornitologickou konferenci, která se konala 20. května opět po dvou letech v Toulcově dvoře v Praze, se sjelo více než 50 žáků druhého stupně základních škol a středoškoláků, kteří se věnují výzkumné činnosti. Jsme moc rádi, že každý rok se najde někdo ještě mladší, kdo má vážný zájem se konference zúčastnit. Ani letos jsme proto nedokázali odmítnout nejmladšího účastníka, kterému bylo devět let. Na konferenci bylo přihlášeno celkem 13 přednášek a 4 postery, v nichž jednotlivci nebo týmy představili své projekty a jejich výsledky.

Přednášky, které probíhaly až do odpoledních hodin, nás zavedly do nejrůznějších biotopů. Seznámili jsme se například s výsledky kroužkování na Lánském rybníku u Svitav i na krmítku v Rudě nad Moravou, vydali jsme se za čápy na Ostravsko, do polní krajiny Jičínska a jižních Čech a zjistili jsme třeba i to, jak délka světla v krajině ovlivňuje hlasovou aktivitu ptáků.

Naše pozvání přijali také hosté z Přírodovědecké fakulty UK v Praze Tereza Petrusková a Jan Grünwald. Tereza nám přiblížila, jak se svými studenty zjistila, že nemusíme ptáky pokaždé chytat a značit, abychom je mohli sledovat a zkoumat. Díky technologiím totiž můžeme konkrétní jedince některých druhů rozpoznat i podle zpěvu. Od Honzy jsme se zase dozvěděli, že to, jak se ptákům ve městech daří, je zásadní i pro lidi – opeření nám totiž ukazuje, v jakém stavu je naše životní prostředí. Vědecké studie navíc prokázaly, že kde se žije dobře ptákům, žije se lépe i lidem.

Foto: Petr Janáček

Účastníci letošního ročníku před Musílkovou pozorovatelnou na Bohdanečském rybníce

Foto: Eva Šliarová

Libor Praus ukazuje, jak se ptáci kroužkují

Foto: Zdeněk Vermouzek

Gabriela Dobruská zahajuje 4. ročník konference před nabitým sálem dětí z celé republiky

Foto: Zdeněk Vermouzek

Kroužkování v džungli Toulcova dvora dětem předvedla Lucie Fuchsová z Kroužkovací stanice Národního muzea

Po vyčerpávajícím dni a seznámení s programem Čapí hnízda následovala zasloužená odměna – ukázka kroužkování, kterou pro nás připravila Lucie Fuchsová z Kroužkovací stanice Národního muzea.

Informace o konferenci, sborníky ze všech ročníků, tipy na možná badatelská témata i návody, jak by měla vypadat prezentace nebo poster, najdete na birdlife.cz/zakovska-konference.

Než jsme stačili vydechnout, vydali jsme se koncem května na **Musílkovu cestu**. Ta nás tentokrát zavedla do kempu Čochtan u Bohdanečského rybníka, kde se šlo 27 náctiletých se svým doprovodem. Bylo pěkné vidět, jak se někteří po příjezdu vítali – znali se již z loňské Musílkovy cesty. Během nabitého programu si děti vyzkoušely mapování i bodovku a učily se poznávat vybrané druhy podle zpěvu.

I přes nepříznivou předpověď počasí se nakonec vyčáslilo. Tolik očekávané kroužkování, zajišťované Liborem Prausem, jsme tak nemuseli rušit a dočkali jsme se i ledňáčků. Po krupobití, které nás donutilo odpolední výlet trochu posunout, jsme se vydali k Bohdanečskému rybníku. Zatímco loni jsme si užívali kroužkovací žně, tady nás čekaly jiné – bohatství pozorovaných druhů bylo úžasné a sledovali jsme je, světe div se, z Musílkovy pozorovatelny! Na ostrůvku jsme odhalili postupně čtyři hlavičky jeřábů, kteří se nám na závěr ukázali celí. Pro mnohé to bylo první setkání s tímto nádherným majestátním ptákem. Blížící se bouřka nás sice donutila k návratu, rázem jsme však na ni zapomněli na hrázi rybníčků, které jsou na mapě souhrnně označované jako Nadymače. Na rozdíl od Bohdanečského rybníka, který je mezi ornitology vyhlášený a známý, jsme od nich nic neočekávali. Zažili jsme zde ale jedna z nejhezčích blízkých setkání – se zrzohlávkami, poláky velkými i chocholačkami, potápkami malými, a hlavně s bukáčkem malým. Pózoval na protilehlé rákosině asi 50 m od nás na kraji rákosí, otáčel se z jedné strany na druhou a čekal, až si ho všichni prohlédneme. Shodli jsme se, že takhle krásně a dlouho ho neviděl ještě nikdo z nás.

Zato noční výprava se letos nezdařila. Místo sov se mezi Nadymači nesl chór skokanů a kuněk, které neměly pochopení, že tam nejsme kvůli nim, ale radši bychom nějakou sovu. Ta ale, i kdyby tam byla, v jejich konkurenci neměla šanci.

Naštěstí to snad nezkazilo výsledný dojem z celé akce, jak naznačují i dodatečné vzkazy účastníků:

- *Moc děkujeme! Děti přijely nadšené a příští rok se moc těšíme na viděnou! Díky vám všem za váš čas, organizaci, ochotu a dobrou náladu.*
- *Čhtěli bychom poděkovat, moc se nám akce líbila, byl to skvělý víkend.*
- *Děkuji za vaši ochotu tuto akci zorganizovat. Vyzkoušeli jsme si spoustu nových a věcí a rozšířili obzory, a to jen díky vám. Moc děkujeme.*
- *I my se těšíme příští rok na viděnou, ať už na stejném místě, nebo zase o kousek dál!*

Gabriela Dobruská a Katarína Slabeyová

Porsche Česká republika podporuje ptačí parky

Společnost Porsche Česká republika zapůjčila ČSO dva vozy Volkswagen Amarok, jeden pro pomoc při správě ptačího parku Josefovské louky a druhý pro ptačí park Kosteliska. Zapůjčená auta od června pomáhají při péči o divoké koně, pratury a uherský stepní skot – převážejí nářadí, materiál na stavbu ohradníků nebo seno.

Porsche Česká republika rozšířilo své aktivity v oblasti společenské odpovědnosti a v nově navázaném partnerství s Českou společností ornitologickou spolu se svými zaměstnanci podporuje ochranu volně žijících ptáků. Prvním krokem podpory jsou „dva Amaroky na dva roky“, které poslouží zaměstnancům ČSO k ještě efektivnější péči o chráněná území ve vlastnictví ČSO. Důležité je, že tato auta snadno zvládnou celoroční náročné podmínky, se kterými se v ptačích parcích správci potkávají – od rozblácených cest po záplavy nebo sněh. V neposlední řadě auta poslouží při reakcích na neočekávané urgentní události v parku.

„Mám velkou radost, že můžeme našimi robustními a všestrannými pick-upy Amarok dlouhodobě podporovat mimořádně záslužnou činnost ČSO,“ říká Christoph Grün, jednatel společnosti Porsche Česká republika.

Zaměstnanci společnosti plánují ptačí parky navštívit a v rámci dobrovolnických dní pomoci například s vyřezáváním náleťových dřevin, sekáním invazních druhů rostlin či úpravou návštěvnických stezek.

V ČSO věříme, že zapojení firem do ochrany, či dokonce obnovy přírody je nezbytným krokem k záchraně biologické rozmanitosti a k řešení dopadů klimatické změny. Velmi děkujeme společnosti Porsche Česká republika za zapůjčení vozů a těšíme se na společné aktivity, které nás v následujících letech čekají.

Ptačí parky ČSO jsou logickou reakcí na dramatický úbytek ptáků zemědělské krajiny, mokřadů a na přetrhávané vazby mezi lidmi a přírodou. První ptačí park v Česku Josefovské louky založila ČSO především na vlastním financování z darů členů a podporovatelů. Podařilo se vzkřísit jeden z nejkvalitnějších mokřadů, umožnit tu návrat jinde mizících či vymizelých ptáků a zprostředkovat kontakt mezi lidmi a přírodou. Další ptačí parky pokračují ve stejném duchu a stejně tak budou pokračovat i ptačí parky budoucí. ČSO plánuje do roku 2042 mít alespoň jeden plně funkční ptačí park v každém kraji Česka.

Alžběta Dřevová

PORSCHE
ČESKÁ REPUBLIKA

Zdeněk Vermouzek a Gašpar Čamlík (ČSO) a Mirka Cimrová a Christoph Grün (Porsche Česká republika) při předání vozů

Auta jsme ihned po příjezdu do ptačích parků zapřáhli do práce

Krávy uherského stepního skotu se v ptačím parku Kosteliska seznamují s novým pomocníkem

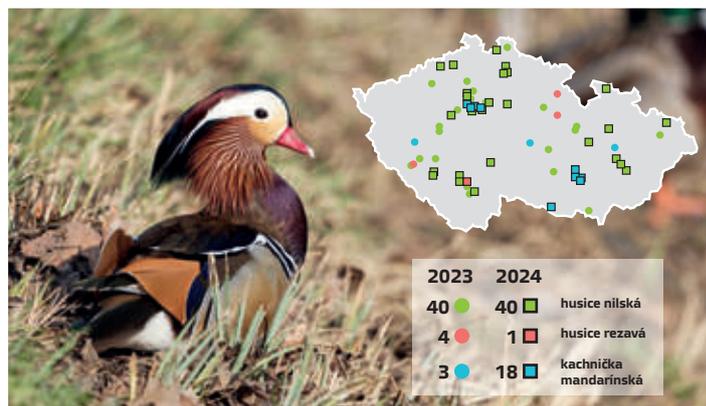
Kolik nepůvodních druhů jste letos pozorovali?

Mohutné rostliny šplhají do výše deseti metrů, vyvracejí stromy a polykají budovy. Králičí populace se projedla k vlastnímu vyhladovění. To nejsou koncepty hororových filmů, ale skutečné příběhy. Jak takové situace mohou v přírodě nastat? A hrozí i u nás?

Oba uvedené příklady jsou ukázkou invazních druhů – organismů škodlivých ne proto, čím jsou, ale kde se vyskytují. Popínává rostlina *Pueraria montana* var. *lobata* neboli kudzu je ve své původní vlasti, východní Asii, regulována hmyzem, který ji požírá, a chladnými zimami. V jihovýchodních Spojených státech, kam byla importována pro vyzdobu verand a krmení dobytka, ovšem tyto regulační mechanismy chybějí. Díky mírnému klimatu a absenci přirozených predátorů roste tato liána ve své nové domovině nekontrolovatelně. Podobně je to v Austrálii, kde králík divoký, původem z Evropy, devastuje potravní zdroje.

Většina světových ekosystémů je výsledkem tisíciletí koevoluce organismů, které se přizpůsobují svému prostředí a sobě navzájem, dokud není dosaženo rovnováhy. Zdravý ekosystém tuto rovnováhu udržuje prostřednictvím omezujících faktorů daných podmínkami místního prostředí, které velikost populace jednotlivých druhů regulují. Mezi takové faktory řadíme například klima, dostupnost potravy či přítomnost predátorů. Druh, který se vyvinul v jiném prostředí, je však omezován jinými faktory než původní druhy. Nejsou-li omezující faktory na novém stanovišti dostatečné, nepůvodní druh se nekontrolovaně množí a svými počty převyšuje původní organismy, na které omezující faktory působí. A jelikož jsou na sebe původní druhy a jejich regulační mechanismy navázané, i malá změna jednoho může narušit rovnováhu druhého a přítomnost nepůvodního organismu pak může ovlivnit celý ekosystém.

Sledovat vývoj populací nepůvodních druhů je tedy velmi žádoucí. Do Evropy se jich prostřednictvím člověka dostalo již zhruba čtrnáct tisíc. Invazní jsou pak ty z nich, které se masivně šíří a mohou ohrožovat

Samec kachničky mandarínské pozorovaný 18. 2. na řece Biliň; grafika znázorňuje počty a místa pozorování tří ptačích druhů ve dvou ročnících Biosmrsti

biologickou rozmanitost, ekonomiku či lidské zdraví. Evropská komise proto v roce 2016 vydala *Evropský seznam invazních nepůvodních druhů*, na němž figuruje i šest zástupců ptáků, a financuje jejich monitoring, který probíhá v jedenácti evropských zemích, včetně Česka.

Biosmrst, projekt občanské vědy, do kterého se může zapojit každý, organizují vždy na konci května kolegové z Výzkumného ústavu rostlinné výroby a Botanického ústavu AV ČR. Do letošního ročníku se zapojilo téměř 200 účastníků. Nejčastěji pozorovanými druhy byly pajasán žláznatý, javor jasanolistý a slunéčko východní. U tří sledovaných ptačích druhů byla nejčastěji zastižena husice nilská (40 pozorování), následovaná kachničkou mandarínskou (18) a husicí rezavou (1).

Jsme vděční, že díky vašim pozorováním můžeme šíření nepůvodních druhů sledovat, a těšíme se na další ročník!

Eliška Konopáčová

 Heidelberg
Materials

 THE
QUARRY LIFE AWARD

**Podpořme
budoucnost, která
prospívá přírodě.**

Zapojte se do naší soutěže
a podpořte biodiverzitu
v kamenolomech a pískovnách.
Cena pro nejlepší projekty
až do výše **30 000 EUR.**

6.
ročník
2024 - 2025

Více informací a inspiraci
najdete na:
www.quarrylifeaward.com

Termín přihlášení
vašich projektů:
18. listopad 2024

Sledujte nás na
sociálních sítích:

Tuk-tukem za ptáky Srí Lanky

Nekonečné travnaté pláně, nad nimiž se povaluje vycházející slunce zahalené do ranní mlhy, z obzoru shlížejí siluety sambarů a celou scénérii doprovází tiché štěbetání kruhooček a tajuplné hvízdání modravce. Tropický deštný les, v jehož korunách se ukrývají hnědomodré krasky a strakaté kukačky, a údolí potoka, kterým se nese zoborožčí smích a hlasitý duet páru kura dvouostruhého. Pobřežní laguny a mokřady obsypané hejny kormoránů, ibisů a rybáků, nad nimiž plachtí bizarně působící anhingy a charismatičtí černobílí orlí. To všechno a mnoho dalšího na ploše velké jako Čechy a Morava dohromady. Jde o kousek země se zachovalou přírodou, výbornou kuchyní a velice přátelskými a pohostinnými lidmi. Řeč je o Srí Lance – zelené perle tropické Asie hostící přes 500 ptačích druhů, 34 z nich unikátních pro tento ostrov.

Rady k nezaplacení

Kdy?

Při plánování cesty do jihovýchodní Asie je klíčové datum. V této oblasti hrají důležitou roli monzuny, které přes léto přinášejí vydatné srážky. Proto doporučujeme navštívit Srí Lanku raději v období sucha, tedy zhruba od prosince do března. Navíc tu v tomto čase najdete i druhy ptáků, již zde pouze zimují, kromě celé řady palearktických druhů například velmi skrytě žijící pitu devítibarvou (*Pitta brachyura*).

Doprava

Celou Srí Lanku docela dobře pokrývá místní autobusová doprava, mezi velkými městy navíc fungují železniční tratě. Pokud ovšem chcete zažít trochu toho „adrenalinu“ a zároveň vyzkoušet něco neobvyklého, můžete si stejně jako my půjčit tuk-tuk. Tohle vozítko na třech kolech se řídí trochu jako motorka a jeho nespornou výhodou je, že nemusíte být vázáni na zdejší „MHD“. Na ostrově funguje několik společností, které three-wheelery (jak jim Srílančané přezdívají) půjčují. V rámci zápujčky vás navíc přidělený instruktor během prvních hodin naučí s vozem zacházet a na konci lekce dostanete místní řidičský průkaz. S tuk-tukem se můžete na všech silnicích pohybovat rychlostí nejvýš 40 km/h. To vás ale nemusí moc trápit, na víc se s touto tříkolkou stejně nedostanete. Jezdí se vlevo, jinak zde neplatí téměř žádná silniční pravidla. Provoz ve větších městech se proto rovná nejhorší noční můře.

Rozsáhlé traviny lemované deštným lesem – typický biotop pro horské vrcholky v centrální Srí Lance; NP Horton Plains

Modravec srílanský nám dal pořádně zabrat, nakonec se ale ukázal na naprosto nečekaném místě a nechal se aspoň dokumentačně zvětšit; NP Horton Plains

Bramborníček černobílý osidluje otevřené travnaté oblasti ve vyšších polohách. Strakatí samečci tu na člověka hledí skoro z každého keře; NP Horton Plains.

Ceny

Přestože Srí Lanka patří mezi tzv. budget-friendly destinace (za hlavní jídlo zaplatíte kolem 50 Kč, ubytování seženete i za 100 Kč na noc a litr benzínu pořídíte za směšných 20 Kč), vstupy do všech národních parků jsou zpoplatněné. Cena se odvíjí od toho, zda můžete do parku sami, nebo pouze s průvodcem. V případě NP Bundala, Yala nebo Udawalawe je zakázáno v parku chodit pěšky kvůli divokým slonům, a tudíž si musíte zaplatit výlet safari autem. V těchto parcích za vstup utratíte v přepočtu i tisíc korun na osobu. Počítejte také s dýskem pro průvodce!

Vhodné vybavení a literatura

Srí Lanku lze zařadit mezi bezpečné země, co se tropických nemocí týče. Přesto doporučujeme používat repelenty proti hmyzu. Většina ubytování bývá vybavená moskytiérou nebo odpuzovačem komárů. V případě návštěvy deštného lesa se vyplatí mít s sebou nápleky proti pijavicím. V NP Sinharaja vás bez nich dovnitř ani nepustí, lze je však na místě zakoupit. Suchozemských pijavic se všude kolem pláží opravdu hodně, hlavně po vydatných deštích. Schovávají se v listí a nízké trávě a z naší vlastní zkušenosti víme, že absence nápleků vám může návštěvu pralesa dost nepříjemnit. Jako literaturu jsme používali *Birds of Sri Lanka: Helm Field Guides*¹. Knížka je sice zastaralejší a některé poddruhy se dnes už uvádějí jako samostatné druhy, ale novější vydání zatím neexistuje. Přesto nám posloužila velmi dobře.

Hlavně se nevzdávat!

První paprsky slunečního svitu se pomalu derou přes vrcholky okolních hor a ve strmém svahu horského deštného lesa se rozeznívá tradiční ranní chorál. Brzy jej však přerušuje zoufalý řev motoru. Za chladného rána se s naším tuk-tukem serpentinu po serpentíně blížíme na konec úbočí k NP Horton Plains. Tento park je situován v samotném srdci ostrova ve více než dvou tisících metrech nad mořem a svým krajinným rázem se naprosto vymyká zbytku Srí Lanky. Neprostupný porost stromů zde pomalu řídne, až se zcela přetvoří v rozsáhlou travnatou pláň a s tím se obmění i ptáčí společenstvo.

Nečekejte kvanta druhů, my jich tu za deset hodin pozorovali asi dva tucty. Mnoho z nich byste ale ve zbytku ostrova hledali jen těžko. Proto by toto místo neměl ze svého itineráře vynechat žádný ptáčkař. Mezi největší lákadla (pokud pomineme všudypřítomné sambary žebrající o jídlo a jednu z posledních populací cejlonského poddruhu levharta skvrnitého) tu bez pochyby patří modravec srílanský (*Myiophonus blighi*), kryptický pěvec vyskytující se jen v nejvyšších částech centrálního pohoří. V hustém lesním podrostu je téměř nemožné ho najít, jediná šance tedy zbývá za úsvitu a soumraku, kdy lze z korun stromů zaslechnout jeho táhlé hvízdání.

Vstupní brány parku otevírají v šest, z hotelu tedy vyrazíme brzy před rozbřeskem, abychom byli uvnitř mezi prvními. Cesta je ovšem na jedničku (nejde o kvalitu, nýbrž převodový stupeň) a my se na místo dostáváme až za světla. Je pozdě. Slyšíme jen hrobové ticho, malý fantom se ukryl v hluboko v houštinách.

Cejlonské výšiny jsou kromě modravce domovem dalších pěti endemitů a všichni se dají pozorovat během jedné návštěvy Horton Plains. Především sivě modrý leisek srílanský (*Eumyias sordidus*) tu okupuje každou druhou větev, hejna kruhoček srílanských (*Zosterops ceylonensis*) se občas proženou přímo nad cestou a při značné dávce štěstí opatrně vykoukne z přízemní vegetace celkem záladná cetie srílanská (*Elaphrornis palliseri*). Vrcholky ostrůvků keřů v jinak nekonečném travnatém moři zdobí bramborníci černobílí (*Saxicola caprata*), běžní v celé jižní Asii. Hejny poměrně hojné vlaštovky vrchovištní (*Hirundo domicola*) brázdící oblohu by se mohl člověk kochat naopak už jen v její jižnější části Západního Ghátu.

Turistů v průběhu dne raketově přibývá a ptáci se z okolí cest rychle vytrácejí. O to větším překvapením se tak pro nás stává pozorování lovíčích samečků modravce v pravé poledne přímo u Bakerových vodopádů – snad nejnavštěvovanějšího místa parku! Cíl splněn, jedeme dál.

Jih je prostě nenahraditelný

Krajina se nám mění doslova před očima. Vysoké hory, čajové plantáže a klikaté cesty střídají rozlehlá rýžová pole, vysoké palmy a nekonečně

Foto: Lukáš Brezník

Se snovačem indomalajským (*Ploceus philippinus*) se běžně setkáte v okolí mokřadů a jezer. Konec února je ideální doba, pokud ho chcete pozorovat při stavbě hnízdi; Tissamaharama.

Foto: Lukáš Brezník

Perepil šupinkový vypadá spíše jako křepelka, ale patří mezi dlouhokřídlé. Je proto více přibuzný třeba takovému jespákovci; NP Bundala.

rovná silnice. Opouštíme střed ostrova a míříme úplně na jih, do míst s rozsáhlými pobřežními mokřady hostícími velké množství vodních ptáků, mořských krokodýlů a divokých slonů.

Naší další destinací se stává mezi ptáčkaři dobře známé městečko Tissamaharama, které obklopuje soustava několika jezer. Ta jsou královstvím volavek, ibisů a kormoránů. V rákosí štěbetají snovačí stavějící hnízda, na obloze létají hejna alexandrá a po prašných cestách se procházejí majestátní pávi. Z počátku vůbec netušíme, kam se dívat dříve. Okolí ptáky naprosto překypuje. Samotný intravilán také překvapí, neboť se zde dá pozorovat šest druhů sov. Jenže dost často si pro svůj úkryt vybírají stromy na soukromých pozemcích, bez pomoci místního průvodce tudíž máte jen velmi malou šanci nějaké najít. Z vlastní zkušenosti můžeme vřele doporučit Sachintu², který se hledáním sov už několik let živí a k dvojitému sovímu hatricku přidal ještě dva druhy lelků!

Od Tissamaharamy je to, co by kamenem dohodil, do největšího národního parku Srí Lanky – Yaly. Místo, které láká turisty na stáda obrovských chobotnatců. Ptáčkaři však dávají přednost jeho menšímu sousedovi – NP Bundala, který se pro birdwatching hodí v mnoha ohledech více.

Krásy parku si užíváme z pohodlí terénního vozidla a z výšky vyhlížíme nové druhy doufajíc, že najdeme i další unikát pro tento ostrov. Stromovníček *Tephrodornis affinis* nemá sice český název, ale v našem seznamu rozhodně chybět nesmí. Projížďka parkem trvá čtyři hodiny a nám jde štěstí naproti... třeba ve formě dvou perepelů šupinkových (*Turnix suscitator*) cupitajících na písčité cestě přímo proti autu. V křovinaté stepi dále pozorujeme charismatickou kukačku černobílou (*Clamator jacobinus*), skupinu špačků pagodových (*Sturnia pagodarum*) a nakonec i vytouženého stromovníčka. S dobrým pocitem můžeme nechat jih Srí Lanky za sebou a vydat se na západ.

¹ Warakagoda, D., Grimmett, R., Inskipp, C., & Inskipp, T. (2012). *Birds of Sri Lanka: Helm Field Guides*. Bloomsbury Publishing.

² Owl & Bird Kingdom Tissamaharama

Foto: Eliška Malcová

Kraska srílanská je opravdový létající drahokam, který v národních parcích pravidelně navštěvuje krmné stanice; NP Sinharaja

Foto: Lukáš Brezňák

Pozorováním této sovičky se nám splnil dlouholetý sen. Výřeček srílanský je zkrátka nádherný pták s ještě krásnějším příběhem; NP Sinharaja.

Foto: Lukáš Brezňák

Na Srí Lance žije šest druhů bulbulů, tenhle je ale bez pochyby nejhezčí. Endemického bulbula srílanského (*Pycnonotus penicillatus*) najdete pouze v horských oblastech ostrova, kde se ovšem vyskytuje velmi hojně; Nuwara Eliya.

Jedna perla za druhou

Cesta ubíhá na poměry tuk-tuku docela standardně, za celé dopoledne se nám pouze rozpadne startér a o pár desítek kilometrů později exploduje akumulátor. Na Srí Lance se nám ale moc líbí, že kdykoliv zůstaneme bezradně stát na krajnici, shlukne se kolem nás do několika minut skupina vesničanů, jež začne vozidlo samovolně opravovat. Aniž bychom tedy cokoliiv zařizovali, končíme odtažení místním staříkem v jeho garáži a za zhruba čtyři hodinky je tříkolka opět pojízdná.

Následujícího rána konečně staneme v Kudawé před vstupní branou do NP Sinhara – zlatého hřebu celého putování. S přiděleným průvodcem vyrážíme do parku jako první. Kapky vody poskakují po listech ošlehaných nočním lijákem. V kalužích na prázdném chodníku se leskne odraz lovičího drozda srílanského (*Geokichla*

Foto: Eliška Malcová

Drzé vrány tlustozobé (*Corvus macrorhynchos*) neopatrným turistům velice ochotně kradou jídlo; NP Horton Plains

piloptera), z korun stromů nás tiše vítá stydlivé houkání křivozobky *Pomatorhinus melanurus*. Překvapuje nás pár nenápadných lelkounů srílanských (*Batrachostomus moniliger*) sedících přímo nad cestou. Pomalu přicházíme až ke krmné stanici, usedáme a tiše čekáme na jeden z našich hlavních cílových druhů. Několik desítek minut se neděje nic. Líný vánek si pohrává se spadáním listů, vlhký vzduch z nudy rosí čočku objektivu a... je tu! Kraska srílanská (*Urocissa ornata*) se najednou vynoří z hlubin pralesa a nebojácně si sedá kousek od nás. Je až neuvěřitelné, jak se může takhle pestrý pták schovat ve stínu větví. Působí spíš jako dětská omalovánka, než aby byla skutečná. Chvilí se nám vystavuje na osluněné větvi a zanedlouho zmizí stejně rychle, jako se objevila. Náhdera! Kromě krasky se tu ale vyskytuje ještě ikoničtější druh, dlouhou dobu opředěný tajemstvím.

Na stopě Serendibovi

Sinharaja dozajista hostí nejzajímavější ptačí skvosty, které lze na ostrově pozorovat. Na ploše téměř 90 km² primárního pralesa bylo zaznamenáno 250 druhů opeřenců, není tak divu, že většina ptáčkařů i dalších milovníků přírody jezdí při návštěvě země právě sem. Chtělo by se říct, že při takové vytíženosti musí být oblast dobře prozkoumaná a nehrozí, že by se tu skrýval třeba doposud nepopsaný ptačí druh.

Jenže v roce 2001 zaslechl ornitolog Deepal Warakagoda uprostřed noci neznámé houkání. Trvalo mu další dva roky, než se původce zvuku dopátral, a jeho zjištění byla hotová senzace³. V Sinharaji se vyskytuje pro vědu zcela neznámá sova. Výřeček srílanský (*Otus thilohoffmanni*, anglicky Serendib Scops Owl) dlouhá léta unikal zrakům pozorovatelů. Ve dne se skrýval v suché vegetaci a přes noc se jeho tiché volání snadno ztratilo v okolním hluku.

Když jsme se s ním po dlouhém brodění džunglí konečně setkali, došla nám slova. Léta jsme o výřečkovi četli v knihách i člancích a teď je tu. Tváří v tvář dva metry od nás. Takové zážitky zkrátka vzbudí silné emoce.

S touto tečkou dáváme Sinharaji sbohem. Při odjezdu sledujeme, jak se pomalu noří za obzor, než se ztratí úplně. Už teď je nám jasné, že se musíme zase jednou vrátit. Kdy, to nevíme. Jedno je ale jisté: nebude to jinak než na třech kolech. Ten nejhezčí pohled na Srí Lanku je totiž ze sedla tuk-tuku.

³ Warakagoda, D. H. & Rasmussen, P. C. (2004): A new species of scops owl from Sri Lanka. *Bulletin of the British Ornithologists' Club* 124(2): 85–105.

Eliška Malcová | studuje magisterský obor Zoologie na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Miluje cestování za ptáky do světa a jednou by za nimi sama chtěla provázet veřejnost. Její nejoblíbenější skupinou jsou bahňáci a pity.

Lukáš Brezňák | je studentem PřF UK a zároveň nadšeným ptáčkařem. Příležitostně provází na exkurzích za ptáky po Česku i Slovensku, nebo o nich učí veřejnost na vzdělávacích akcích. Díky svému koníčku cestuje po republice i zbytku světa.

Nákup v Zelené domácnosti: pro přírodu i lidi

Začátkem letošního roku se ČSO stala majitelkou Zelené domácnosti, zavedeného obchodu, který prostřednictvím zákazníků pomáhá přírodě. Najdete tu desítky osvědčených produktů, které sami používáme a u kterých máte jistotu, že patří k tomu nejkvalitnějšímu, co trh nabízí. Bonusem je, že výrobky ze Zelené domácnosti pomáhají hned dvakrát. Veškerý zisk z e-shopu zelenadomacnost.com jde přímo na ochranu ptáků.

E-shop Zelená domácnost nabízí široký výběr prověřených designových pitek, která se hodí pro každou zahradu, park či balkon. Nejenže uhasíme ptačí žízeň, ale opeřencům pomůžeme i jinak. Vlastníkem obchodu Zelená domácnost je totiž od letošního roku Česká společnost ornitologická, která veškerý zisk z prodeje investuje do ochrany ptáků.

Léto za létem překonáváme teplotní rekordy. Vedra trápí nejen nás, ale i ptáky. Jednoduchým krokem jim ale můžeme pomoci přečkat červencová a srpnová horka – stačí jim pořídit pítko. Na e-shopu Zelená domácnost jich najdeme celou řadu, od menších a levnějších plastových až po velké designové kousky, které budou slušet každé zahradě. Všechna prošla posouzením ČSO a svému účelu poslouží skvěle.

Jaké pítko je to správné?

Výběr pítko závisí na našich konkrétních podmínkách a vkusu. Máme k dispozici balkon či terasu? Perfektní volbou budou lehká plastová pítko Finch, která lze jednoduše upevnit na zábradlí, či pítko Robin, jež můžeme snadno zabodnout do většího květináče. Napojit ptáky zvládneme, i když jsou v bytě jen okna. Pítko vyvinuté přímo v Zelené domácnosti umístíme na parapet a zajistíme přivřením sklolaminátové sítě mezi okenní rám a okno. Odolá tak i silnému větru.

Předzahrádka, zahrada či dvorek nabízejí větší možnosti – volit můžeme z celé řady pitek, která se pokládají přímo na zem. Na výběr jsou výrobky z plastu, ale i těžká betonová a keramická pítko. Malým uměleckým dílem jsou nádherná pítko na stojanu, která připomínají zahradní sochy.

Pítko ve tvaru misky by mělo mít hloubku 2–10 cm, která zaručí, že se i menší druhy ptáků pohodlně napijí a vykoupou. Osvědčený trik je pokrýt dno oblázky, přičemž některé kamínky by měly sahát nad hladinu a nejlépe i umožnit snadný výhled z nádoby. Zabráníme tak topení hmyzu.

Jestliže si naši zahradu oblíbily kočky, kuny či další predátoři, dobře poslouží závěsná pítko, která jednoduše umístíme do prostoru, například zavěsíme na silnou větev. Ptáci budou mít přehled a nestanou se snadnou kořistí.

Čistit, čistit, čistit

Nestačí jen připravit pítko a pamatovat na dolévání vody. Myslet musíme i na pravidelné čištění. Ptáci totiž do misek nezřídka kálejí, popřípadě se v nich koupou a zbavují se parazitů. Čím více uživatelů naše pítko má, tím větší je pravděpodobnost, že se bez správné údržby stane rizikovým prostorem, kde si mohou ptáci předávat vážné nemoci. Ideální je dolévat denně novou čistou vodu a jedenkrát týdně umýt i samotné pítko. Není nutné sahat po dezinfekci, stačí nádobu vymýt a vykartáčovat, popřípadě opláchnout v horké mýdlové vodě.

A kam pítko umístít? Nejlépe na zem 2–3 metry od hustých keřů. Koupající se pták tak může včas zareagovat na útok číhajícího predátora a zároveň se bude cítit bezpečně, protože je poblíž vhodná skrýš.

Foto: Václava Šteflová (steflova.cz)

Foto: Václava Šteflová (steflova.cz)

Pítko rád využívá i pták roku 2024 rehek domácí

Vrabci polní koupel v pítku milují

Ulehčeme ptákům ve vedrech: nabídněme jim vodu v kvalitním pítku!

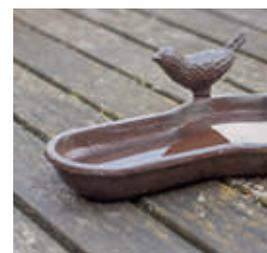
Prověřené a kvalitní pítko lze v Zelené domácnosti pořídit už za pár desítek korun.

Pítko Johan z recyklovaného plastu z nápojových kartonů **129 Kč**

Dřevocementové pítko **439 Kč**

Litínové pítko **569 Kč**

Keramické pítko pro hmyz s oblázky **579 Kč**

Kovové závěsné pítko **409 Kč**

Nejlepší pítko nabízí sama příroda

Pokud máme na zahradě vhodnou plochu, můžeme založit své vlastní jezírko. Vznikne přírodní pítko, které bude středem života na našem pozemku. Mysleme na to, že by vodní plocha neměla být celodenně na přímém slunci a že hloubku je dobré odstupňovat. Ideální je, když po stranách vznikne mělkina podobná pláži, která usnadní přístup žíznivým tvorům a umožní pohodlnou koupel. S čistotou vody pomůžeme osázení rostlinami, některé se postarají i o zastínění.

Odměnou nám bude kromě návštěv ptáků i pozorování vodního života – během pár týdnů se do sebemenší louže nastěhují vážky, potápníci a další dravý hmyz, který zamezí líhnutí komárů. S trochou štěstí si naše jezírko vyberou za nový domov obojživelníci či užovka. Opatrní budme s násadou ryb. Buď pečlivě vybereme jen drobné a neagresivní české ryby (slunko, karase obecného), nebo je oželme úplně. Diverzitu tak jen prospějeme.

Pomůže i miska v parku

Parky představují ve větších městech oázu života, do které se stahují jak ptáci, tak i ježci, veverky, ropuchy a další drobní živočichové. Často je tu sice zeleň a dostatek skrýší, ovšem vyhovující vodní prvek chybí, takže příroda přivítá přilepení v podobě pítko. Volit můžeme například jedno ze závěsných plastových pitek, která přivítají hlavně menší pěvci. Pokud ale nechceme riskovat krádež a vyhození peníze, jako improvizace poslouží i miska pod květináč, kterou zatížíme kameny. Investice je v řádu desítek korun, ve veřejném prostoru funguje a případné zcizení nebude zase tak mrzet.

Ani zde ale nezapomínejme na čistění. Misku pravidelně vymývejme a vodu obměňujme. Díky tomu zabráníme šíření nemoci a pítko v horku usnadní život stovkám tvorů, kteří žijí v našem sousedství.

JEŠTĚ
VÍCE

SWAROVSKI
OPTIK

OBJEVŮ

NL PURE 52

SEE THE UNSEEN